

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції
м. Дніпро, 21 червня 2024 року

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

*Матеріали
IV Міжнародної науково-практичної конференції
21 червня 2024 року*

Дніпро
2024

УДК 34
3-12

Рекомендовано до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет» (протокол від 27.06.2024 № 10).

З-12 Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 21 черв. 2024 р.). Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2024. 138 с.

Збірник конференції містить матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення» (21.06.2024), у роботі якої взяли участь представники закладів вищої освіти, наукових установ, правоохоронних органів, недержавних установ України та іноземних держав.

Матеріали науково-практичної конференції надруковані в авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

докт. юрид. наук, проф. **Олег КИРИЧЕНКО** (*голова*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна ЛЕЖНЄВА** (*заст. голови*); канд. юрид. наук, доц. **Тетяна АЛФЬОРОВА**; канд. юрид. наук **Сергій ДУБОВ**; докт. юрид. наук, проф. **Вадим НЕГОДЧЕНКО**; канд. юрид. наук, доц. **Станіслав ЧЕРНОП'ЯТОВ**; **Андрій МІРОШНИК** (*секретар*).

ISBN 978-966-981-927-7

© ВНПЗ ДГУ, 2024
© Автори, 2024

ЗМІСТ

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ
ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ**

Авдєєва Г.К.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ВИКОРИСТАННЯМ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ І ЗАХИСТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 8

Кириченко Ю.В., Шулежко І.А.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА
НА НЕВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ І СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ..... 12

Ірха Ю.Б.

ТРУДНОЩІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 14

Пеньков С.В., Волошина М.О., Чорний В.А.

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА (РОЗШУКОВА) ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК
ДОДАТКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ
ТА ПРАВОПОРЯДКУ..... 18

Черноп'ятов С.В.

МЕТОД «ЧЕСНОГО ЧИТАННЯ» (THE “FAIR READING”
METHOD) У ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА В УКРАЇНСЬКІЙ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ..... 21

Яремчук В.О.

НОВІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ РОЗРОБКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ..... 26

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Бодирєв Д.А., Яковлева А.А.

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ..... 28

Булгакова Ю.М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ВИРОКІВ, ВИНЕСЕНИХ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У
ПЕРІОД З 2022 ПО 2023 РОКИ)..... 30

Забуга Ю.Ю.

НАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ
МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО
ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА
КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ (СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ) В
УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ..... 32

Копилов Е.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 35

Новікова К.А.

ЗАБОРОНА ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ У МІЖНАРОДНОМУ І
НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ..... 37

Федосєєв В.В.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПОШИРЕННЯ «ЧУТЛИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ»..... 39

Шамара О.В.

СТВОРЕННЯ ВОЄННОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЧИ ВІЙСЬКОВОЇ
ПОЛІЦІЇ, В РОЗРІЗІ РОЗБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ..... 43

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ, КРИМІНАЛЬНО-
ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Агарков О.А., Буканов Г.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ..... 48

Голіна В.В.

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ – КОЛЕКТИВНА
ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ
ОРГАНІВ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ, СУСПІЛЬСТВА, ГРОМАДЯН..... 50

Давидюк В.М.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНИМ СХЕМАМ У
СФЕРІ АЗАРТНИХ ІГОР: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ВИРІШЕННЯ..... 53

Єфімов М.М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО
ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ..... 56

Кириченко О. В., Вакуленко А. Е. КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ВИДИ СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ....	59
Клепка Д.І. ДО ПИТАННЯ ПОДАВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ ДО СУДУ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ.....	64
Кривопис О.Г. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ МАЛОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ ЗА ФАКТАМИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ.....	67
Косиченко О.О. МЕДИЧНЕ ШАХРАЙСТВО В ІНТЕРНЕТІ.....	70
Luchin Lilian THE EVOLUTION OF JUDICIAL EXPERTISE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	74
Мамотенко О.П. ЯКІСНИЙ ЗАКОН – ЯКІСНИЙ ПРАВОПОРЯДОК.....	77
Мельковський О.В. ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА ПІДРОЗДІЛІВ МВС УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ.....	80
Новіков О.В. ЩОДО РОЛІ ВИРОБНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ У ЗАПОБІГАННІ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	82
Pilat Artiom, Derenev Serghei RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE ÎN CAZUL APLICĂRII CUNOȘTINȚELOR SPECIALE.....	86
Pilat Artiom, Pilat Sofia RECUSAL OF THE EXPERT IS AS A WAY OF RESPECTING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL.....	93
Полторацький О.Б. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРИВАТНИМИ ОХОРОННИМИ СТРУКТУРАМИ.....	99

Рогальська В.В., Тимченко К.А. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО.....	104
Смаковський О.С. ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	106
Телійчук В.Г., Гонтар А.А. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	109
Ткаченко А.О., Ткаченко П.І. КРИМІНАЛЬНА ВІОЛЕНТОЛОГІЯ ЯК НАУКА ПРО НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗЛОЧИННІСТЬ.....	112
Христич І.О. ДИНАМІКА ЗМІН КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	115
Шрамко С.С. РОЛЬ ПОКАРАННЯ У ЗАПОБІГАННІ АВТОТРАНСПОРТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ.....	118
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ	
Алфьорова Т.М. УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ ПОЗИТИВНИХ ДІЙ РОБОТОДАВЦЯ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ.....	121
Борисенко С.І. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ОСОБІ НЕВДАЛИМ МЕДИЧНИМ ВТРУЧАННЯМ..	124
Лежнєва Т.М. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМИ ПЕРШОГО РЕЧЕННЯ ЧАСТИНИ 1 СТАТТІ 51 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ШЛЮБУ.....	127
Негодченко В.О., Самойленко О.С. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ.....	131

Чабаненко М.М.

ЩОДО УНІФІКАЦІЇ ПІДСТАВ ДЛЯ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ)
ЕКСПЕРТА, СПЕЦІАЛІСТА, ПЕРЕКЛАДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ,
ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ.....

134

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ

Авдєєва Г. К.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID 0000-0003-4712-728x

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ І ЗАХИСТОМ ПРАВ ЛЮДИНИ

Технології штучного інтелекту (ШІ) багато в чому допомагають реалізації прав людини, надають їй можливість покращити та полегшити своє життя. Завдяки своїй потужності, масштабу і швидкості оброблення інформації системи штучного інтелекту підвищують ефективність і результативність роботи, замінюють працівників на небезпечних ділянках та виконують за них виснажливу роботу.

В медицині системи ШІ використовуються для діагностики хворіб, прогнозування їх розвитку та підтримки лікарів у прийнятті рішень щодо лікування. В економіці такі системи здійснюють прогнозування ринкових тенденцій та аналіз фінансових даних. У сфері освіти ШІ дозволяє організувати персоналізоване навчання, проводити оцінювання знань та створювати складні інтерактивні навчальні матеріали. Крім того, на основі ШІ розроблено автопілоти для транспортних засобів, різноманітні роботи, центри управління енергоефективними будівлями та системи розпізнавання осіб за різними ознаками (відбитками рук, зовнішнім виглядом, райдужною оболонкою ока, голосом та ін.). Сьогодні системи ШІ ефективно вирішують завдання щодо ідентифікації осіб за фотознімками, відеозаписами та пробами ДНК.

Можливості і сфери використання ШІ постійно розширюються. Людство починає розуміти трансформаційний потенціал ШІ, оскільки його технології стрімко вдосконалюються і дозволяють отримати значні соціальні та економічні переваги – від покращення медичного обслуговування до підвищення безпеки дорожнього руху. Останні досягнення у напрямі розроблення моделей машинного навчання (генеративного ШІ) показали неймовірні результати. Навчання моделі ШІ здійснюється безперервно (24/7) шляхом оброблення величезних масивів інформації і проходить швидко через відсутність у неї людських емоцій, втоми, голоду та інших перепон для

найбільш повного сприйняття інформації. Такі моделі дозволяють нам навіть «зазирнути» у майбутнє та передбачити майбутні досягнення науково-технічного прогресу.

Технології ШІ активно використовуються у війсьній справі для аналізу даних і допомоги у прийнятті рішень на полі бою, розпізнавання цілей та обрання засобів ураження, для роботи автономних безпілотних апаратів та ін. [1]. Вчені Корнельського університету (США) розробили систему ШІ, яка з точністю 92 % дозволяє передбачити розташування мінних полів, аналізуючи отримані з супутників зображення місцевості. Це допоможе прискорити очищення небезпечних територій від мін та вберегти тисячі життів, перш за все цивільних людей [2]. Однак, технології штучного інтелекту також можуть негативно вплинути на права людини, демократію та верховенство права. При цьому у світі відомо багато прикладів про помилки у роботі систем ШІ, які привели до порушення фундаментальних прав і свобод людини [3]. Зокрема, дослідники з Університету Пердью провели аналіз відповідей найбільш відомої у світі системи ШІ ChatGPT на запити програмістів і виявили, що 52% з них є неправильними. У ході дослідження було проаналізовано 517 відповідей, більшість яких містила помилки або некоректні рекомендації [4].

Оскільки більшість систем ШІ здійснюють обробку персональних даних, це може привести до порушення прав людини на приватне життя, яке гарантується такими статтями Конституції України: ст. 31 (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), ст. 32 (заборона втручання в особисте і сімейне життя), ст. 28 (заборона без вільної згоди людини застосовувати до неї медичні, наукові чи інші дослідження), ст. 54 (захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів) та ін. [5].

Різні аспекти захисту прав людини під час використання ШІ є предметом особливої уваги юристів в усьому світі. Міжнародною групою експертів Європейської комісії у галузі ШІ (AI HLEG) опубліковано посібник «Етичні настанови для надійного ШІ» [6], в якому сформульовані концептуальні правила роботи систем ШІ (законність, етика, відповідальність, надійність, прозорість, безпечність та ін.).

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) опублікований стандарт ISO/IEC 42001:2023, в якому містяться вимоги до створення, тестування, впровадження, підтримки та постійного вдосконалення систем ШІ [7].

Перший у світі закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act) [8] був прийнятий парламентом ЄС у червні 2023 р. Оновлений текст закону опубліковано 2 лютого 2024 року [9]. Цей закон встановлює правила та вимоги для розробників систем штучного інтелекту та спрямований на забезпечення безпеки, прозорості, екологічності й етичності використання штучного інтелекту в ЄС. Основні положення цього закону включають класифікацію систем ШІ за рівнями ризику, яким відповідають певні регуляторні заходи. Забороні підлягають приховані технології маніпуляції емоціями людей.

Розробники таких систем зобов'язані надавати можливість користувачам вільно отримувати інформацію про те, як вони працюють і приймають рішення. В законі також передбачені заходи щодо запобігання дискримінації, упередженості та несправедливості в системах ШІ. Для систем ШІ, які, зокрема, здійснюють обробку персональних даних та інформації щодо об'єктів критичної інфраструктури запроваджується обов'язкова сертифікація. В законі визначено 8 типів систем ШІ високого ступеню ризику. Для систем, які потенційно можуть становити ризик для прав людини або державних інтересів (дискримінація, дезінформація, маніпуляції в інформаційному просторі та ін.), передбачені певні обмеження.

Закон про штучний інтелект (AI Act), який має стати прикладом уніфікації юридичних правил у галузі ШІ, викликав безліч дискусій у юридичних спільнотах різних країн Європи та всього світу. Частина юристів наголошують на тому, що закон повинен обмежувати застосування деяких технологій ШІ, які можуть становити небезпеку для прав і свобод людини. Інші, навпаки, вважають, що будь-які обмеження у застосуванні технологій ШІ перешкоджають розвитку інновацій і соціальному прогресу загалом. Однак усі одностайні в тому, що технології ШІ потребують справедливого правового регулювання.

В Україні також розпочався процес правового регулювання ШІ з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері. Міністерство цифрової трансформації України опублікувало «Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні» [10], видало методичні матеріали «Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання» [11]. Спеціалісти у галузі ШІ дискутують з приводу визначення винної особи у разі завдання шкоди системою ШІ, яка працює автономно. «Хтось вважає, якщо подія викликана дефектами конструкції пристрою зі ШІ – винним є виробник пристрою, а якщо стався програмний збій – розробник ШІ. Дехто вважає, що всі перелічені суб'єкти є винними одночасно. Для кожного випадку має бути правова основа для розв'язання цього питання та вироблені відповідні підходи залежно від ступеня небезпеки й інших характеристик системи ШІ» [11, с. 27].

На сьогодні в українському законодавстві відсутні норми, які б дозволяли контролювати системи ШІ та вимагати звіти від суб'єктів, що відповідають за їх розроблення або використання. Формування законодавчої бази щодо використання технологій ШІ в Україні слід розпочати з запровадження методики їх оцінки на наявність ризиків порушення прав людини, виокремлення системи критеріїв для надання дозволу на використання таких систем та встановлення чіткої системи відповідальності для осіб, що розробляють, впроваджують або використовують такі системи ШІ, які порушують права людини. У системах ШІ на законодавчому рівні має бути забезпечена можливість людського втручання для виправлення помилок під час оброблення персональних даних та критичного аналізу джерел інформації з метою запобігання можливному порушенню прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пасічний Олександр. Штучний інтелект на службі української армії. 18.11.2023. Terazus : ІТ в Україні та світі. URL : <https://terazus.com/uk/1760-shtuchnij-intelekt-na-sluzhbi-ukrainskoi-armii>
2. Flavio Cirillo, Gürkan Solmaz, Yi-Hsuan Peng, Christian Bizer, Martin Jebens. Desk-Aid: Humanitarian Aid Desk Assessment with Geospatial AI for Predicting Landmine Areas. Computers and Society. 15 May 2024. DOI : <https://doi.org/10.48550/arXiv.2405.09444>
3. Гайворонська Богдана. Триумф та загрози штучного інтелекту – як нейромережі впливають на наше життя і як вони законодавчо регулюються. 04.09.2023. URL : <https://cityhost.ua/uk/blog/triumf-ta-zagrozi-shtuchnogo-intelektu-yak-neyromerezhi-vplivayut-na-nashe-zhittya-i-yak-ce-zakonodavcho-regulyu-tsya.html#the-top-5-major-failures-of-AI>
4. Samia Kabir, David N. Udo-Imeh, Bonan Kou, and Tianyi Zhang. Is Stack Overflow Obsolete? An Empirical Study of the Characteristics of ChatGPT Answers to Stack Overflow Questions. CHI '24, May 11–16, 2024, Honolulu, HI, USA. URL : <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/3613904.3642596>
5. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. Редакція від 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. The Ethics Guidelines for Trustworthy Artificial Intelligence (AI). European Commission. Publication 08 April 2019. URL : <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>
7. ISO/IEC 42001:2023 (E). Information technology — Artificial intelligence — Management system. First edition 2023-12. International standard. Geneva, 2023. URL : https://webstore.iec.ch/preview/info_isoiec42001%7Bed1.0%7Den.pdf
8. Artificial Intelligence Act. Amendments adopted by the European Parliament on 14 June 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-06-14_EN.html#sdocta6
9. Artificial intelligence act: Council and Parliament strike a deal on the first rules for AI in the world. Council of the EU : Press release. 2 February 2024. URL : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/>
10. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. Міністерство цифрової трансформації України. URL : https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B7_%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A

8%D0%86_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_compressed.pdf

11. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. Методичний матеріал. Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2024. 44 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1YLB1X8wCMQi3g8LjPsERa2b58GM1fRS2/view>

Кириченко Ю. В.

доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри
«Політологія та загальноправові дисципліни»
Національного університету
«Запорізька політехніка»
ORCID: 0000-0002-1212-1622

Шулежко І. А.

здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету
«Запорізька політехніка»

**ЗАСТОСУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА
НЕВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ І СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ**

Серед конституційних прав і свобод людини і громадянина особливе місце посідає право на невтручання в особисте і сімейне життя, яке закріплене в ст. 32 Конституції України і надає людині можливість відчувати себе незалежною від інших людей. При цьому, кожна людина має право окреслювати межу між собою та іншими, якої не можна перетинати всупереч її бажанням. У той же час, А. В. Самодін це право визначає як законодавчо закріплену та формально визначену можливість людини самостійно визначати: обсяг задокументованих або в інший спосіб зафіксованих відомостей, які належать до її сімейної, інтимної, духовної, ділової та соціальної сфер життя, а також коло об'єктів, які є носіями таких відомостей та можуть бути з них отримані; підстави, умови та межі доступу і використання сторонніми особами відомостей, які вона відносить до сфери свого особистого життя; випадки, які на її погляд обмежують зазначене право; форми відшкодування та розмір шкоди, яка на її погляд була завдана збиранням, зберіганням або поширенням у будь-який спосіб відомостей про особисте життя, якщо це вплинуло на характер соціальних зв'язків, спричинило моральну або матеріальну шкоду чи обмежило або може обмежити можливість реалізації інших суб'єктивних прав; форму і зміст реалізації своїх прав та законних інтересів у суспільних чи правових

відносинах, які прямо або опосередковано пов'язані з недоторканністю особистого життя [1, с. 152-153].

Слід наголосити, що право на невтручання в особисте і сімейне життя знайшло своє закріплення у міжнародних документах з прав людини, які містять лише основні принципи приватного життя людини, залишаючи можливість національним законодавчим органам самостійно формулювати правові норми в цій сфері і визначати важелі правового впливу за їх недотримання. Також зазначене право врегульовано на конституційному рівні й в переважній більшості європейських держав, значна частина яких розділяють це право одночасно доповнюючи конституційну норму заборонаю збирання інформації про приватне життя людини.

Варто відзначити, що в європейських державах конституційно-правове регулювання права на невтручання в особисте і сімейне життя здійснюється по-різному. Так, у конституціях Азербайджану, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Вірменії, Греції, Іспанії, Північної Македонії, Румунії, Туреччини, Хорватії в якості охороняемого блага виділяють недоторканність особистого і сімейного життя; у конституціях Андорри, Бельгії, Естонії, Молдови, Монако, Португалії, Словаччини, Чехії, Чорногорії, Швейцарії захищається приватне і сімейне життя; у конституціях Литви та Польщі – приватне, особисте і сімейне життя; у Конституції Албанії – приватне і особисте життя; у конституціях Грузії та Угорщини – тільки особисте життя, а в конституціях Латвії, Нідерландів, Словенії та Фінляндії – тільки приватне життя. Наприклад, у ч. 1 ст. 10 Конституції Нідерландів вказано, що “кожна особа має право на недоторканість приватного життя” [2].

Виходячи із змісту положення ч. 1 ст. 32 Конституція України слід наголосити, що воно сформульовано таким чином, що це скоріше за все кореспондуючий обов'язок оточуючих утриматися від його порушення, а не право людини. І тому більш доречним буде замість “ніхто не може зазнавати втручання” застосувати словосполучення “кожному гарантується право на невтручання”, що забезпечить його реалізацію та захист і не викличе подвійного тлумачення.

У ч. 2 ст. 32 Конституції України проголошено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3]. Відповідне положення про заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу також закріпили у своїх національних конституціях й законодавці Азербайджану, Албанії, Вірменії, Литви, Польщі, Сербії та Словенії. Наприклад, у ч. 3 ст. 22 Конституції Литви зазначено, що інформація про приватне життя особи може збиратися лише на підставі вмотивованого рішення суду та тільки відповідно до закону [4].

Зі змісту положення ч. 3 ст. 32 Конституції України випливає, що кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про

себе, які не становлять державну або іншу захищену законом таємницю. Аналогічне положення на конституційному рівні закріпили й деякі європейські держави, зокрема Албанія, Вірменія, Грузія, Естонія, Литва, Північна Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Сербія, Словенія, Чорногорія та Португалія.

Аналізуючи положення ч. 4 ст. 32 Конституції України, згідно якого кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації [3], варто відзначити, що воно дублює положення ч. 1 ст. 55 та ст. 56 Основного Закону України і тому потребує виключення із тексту ст. 32 Конституції України.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене та з метою усунення протиріч між положеннями міжнародних документів з прав людини і національним законодавством України, пропонуємо ст. 32 Конституції України викласти відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Самодін А. В. Невтручання у приватне життя як засада кримінального провадження. *Юридична наука*. 2015. №5. С. 148-155.
2. Конституція Королівства Нідерландів від 17 лютого 1983 р. URL: <http://www.worldconstitutions/archive>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Конституція Литовської Республіки від 25 жовтня 1992 р. URL: <http://www.3Lrs.Lt/home/constitution>.

Ірха Ю.Б.

кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України,
начальник науково-дослідного відділу
Державного науково-дослідного
інституту МВС України,
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ТРУДНОЦІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Російсько-українська війна, як й інші збройні конфлікти, рано чи пізно завершиться. Українці та весь цивілізований світ сподіваються, що цим

завершенням буде перемога над агресором та встановлення довготривалого миру із новими ефективними гарантіями безпеки для нашої держави.

Одразу ж після завершення війни в країні виникне нагальна потреба в переформатуванні відносин між людиною, суспільством та державою з огляду на зміну пріоритетів – від оборони та виживання до відбудови, розвитку, безпеки та благополуччя. Забезпечення повоєнних пріоритетів вимагатиме модернізації правової системи держави з метою покращення існуючих та створення нових організаційно-правових механізмів для якісної реалізації, охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, підтримання соціальної злагоди, недопущення виникнення масштабних соціально-політичних та соціально-економічних конфліктів, розвитку економіки, відновлення та розбудови інфраструктури, ліквідації наслідків ведення воєнних дій та надзвичайних ситуацій. Розбудова вітчизняної правової системи вимагатиме прийняття миттєвих, рішучих та непопулярних рішень, позитивні наслідки від яких будуть відчутні лише згодом.

Одним із найперших викликів для держави стане необхідність відходу від надзвичайного правового регулювання правовідносин, зумовленого потребами воєнного часу. Із завершенням дії правового режиму воєнного стану органи військового та державного управління, правоохоронні органи мають бути позбавлені надзвичайних повноважень щодо обмеження прав і свобод людини. Усі конституційні та законодавчі гарантії дотримання та захисту прав і свобод людини мають бути негайно відновлені. Необхідно буде провести аудит законодавства, прийнятого під час війни, на предмет його відповідності Конституції України та доцільності дії у мирний час. Крім того, варто буде заохочувати інститути громадянського суспільства до моніторингу дотримання прав і свобод людини в діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування задля недопущення зловживань та свавілля.

Україна має повернутися у конституційний формат організації та здійснення державної влади відповідно до парламентсько-президентської форми державного правління. Президент України (самостійно та через Раду національної безпеки і оборони) має утриматися від дублювання функцій виконавчої влади та надмірного контролю за діяльністю органів виконавчої влади, інших державних органів; Верховна Рада України має посилити парламентський контроль за діяльністю Президента України, органів виконавчої влади, військових формувань тощо; Кабінет Міністрів України має активізувати забезпечення проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави; розроблення і виконання загальнодержавних програм розвитку; судова система має бути наповнена достатньою кількістю суддів для забезпечення громадянам доступу до правосуддя та посилення судового контролю за правоохоронними органами та військовими формуваннями.

На деокупованих територіях України моментально виникнуть питання щодо встановлення/відновлення правового зв'язку між людьми, які там проживають і державою; поширення її юрисдикції на всі правовідносини, що там виникли до, під час та після окупації; формування місцевих органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств установ та організацій; забезпечення охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання громадського порядку та безпеки; надання адміністративних послуг, медичної, соціальної допомоги тощо. Вбачається, що ефективне вирішення цих та інших питань на деокупованих територіях не можливо буде зробити в межах існуючого правового поля. Необхідно буде встановити тимчасовий особливий правовий режим на цих територіях задля поступової реінтеграції території та населення в єдиний правовий, інформаційний, соціально-економічний, культурний, освітній простір України. Наведене вимагатиме внесення змін до Конституції України, ухвалення спеціального закону (законів), а на його основі системи підзаконних нормативно-правових актів.

Важливим кроком до відбудови України стане організація та проведення виборів Президента України, Верховної Ради України, органів місцевого самоврядування відповідно до міжнародних виборчих стандартів. Створення виборчих округів та виборчих дільниць на деокупованих територіях, формування територіальних виборчих комісій, організація голосування на території держави та закордоном, забезпечення безпеки та демократичності виборчого процесу, визначення категорій громадян, які можуть обиратися та бути обраними, а які ні – це лише незначене коло питань, які потребуватимуть не тільки законодавчого вирішення, але й політичного консенсусу.

З метою ухилення від конституційного обов'язку захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України з держави легально та нелегально виїхало багато військовозобов'язаних громадян як чоловічої, так і жіночої статі. Незважаючи на те, що держава зацікавлена у поверненні цих людей назад та їх залучення до соціального та економічного життя країни, очевидним є те, що правовий статус таких осіб не може бути однаковим із правовим статусом осіб, які залишалися в державі та не тікали від мобілізації (призову на військову службу, постановки на облік, оновлення даних тощо).

У законах України має бути визначено справедливі негативні наслідки (юридичні, фінансово-економічні, політичні), які ці люди мають понести, у разі їх повернення до України. Такі наслідки мають бути відчутними для «ухилянтів», але не такими, щоб відторгнути їх бажання повернутися додому. З огляду на поступову демобілізацію значної кількості людей, вирішення цього питання в парламенті не можна буде затягувати задля недопущення виникнення соціальних конфліктів в суспільстві.

Окремою проблемою у повоєнний період стане повне фінансування державою взятих на себе фінансово-матеріальних та соціальних зобов'язань перед учасниками бойових дій, внутрішньо переміщеними особами, особами, які постраждали у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України. Обсяг цих зобов'язань надзвичайно великий, його 100% покриття не можливе за рахунок внутрішніх ресурсів держави, адже крім цих зобов'язань є й інші, які за роки незалежності лише примножувалися.

Безумовно, на початку повоєнного періоду, в Україну буде надходити макрофінансова допомога від закордонних партнерів, однак з часом її буде все менше, а витрат все більше. Неминуче виникне ситуація неспроможності держави виконувати всі свої фінансово-матеріальні та соціальні зобов'язання. Це призводитиме до корупції, конфліктів, що перешкоджатимуть поступальному руху держави та спотворюватимуть принцип верховенства права. У зв'язку з цим державі на конституційному та законодавчому рівні треба буде переглядати всі зобов'язання. Це буде досить непопулярний крок, однак звуження отримувачів пільг, компенсацій, гарантій за рахунок держави – це вимога часу. Надавати допомогу треба тільки тим, хто її дійсно потребує, інше – це популізм, який до добра не доведе.

У повоєнному українському суспільстві буде існувати стійкий запит на з'ясування всіх обставин неготовності вітчизняних сил оборони і безпеки до відсічі повномасштабної збройної агресії. Уже не є секретом, що значне просування російських військ на початку цієї агресії стало можливим через державну зраду посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, злочинну бездіяльність та прорахунки в організації оборони, диверсії тощо. Діяння, що послаблюють нашу обороноздатність, продовжують виявляти і зараз, не тільки на фронті, але по всій державі. Імена винуватих, обставини, за яких вони вчинили відповідні діяння та мотиви мають бути встановлені під час розслідування кримінальних проваджень, які мають закінчитися реальними вироками.

Уникнення цими людьми покарання неодмінно суттєво знизить довіру до влади, може призвести до самосуду та значних соціально-політичних конфліктів, особливо із демобілізованими громадянами. З метою недопущення цього вищі органи державної влади мають забезпечити належну роботу оперативних працівників, слідчих, прокурорів, адвокатів, суддів, які б спеціалізувалися на військових питаннях, для чого необхідно буде створити систему військової юстиції.

Підсумовуючи наведене, вважаю за необхідне звернути увагу на тому, що незважаючи на гучні обіцянки наших міжнародних союзників та партнерів про всебічну підтримку у повоєнний період, нам усім треба буде змиритися із реаліями життя – після закінчення російсько-української війни кожна держава буде захищати та просувати свої національні інтереси, які можуть кардинально суперечити нашим. Наш омріяний шлях до Європейського Союзу та НАТО у повоєнний період не буде коротким. Та і членство у цих організаціях одразу ж не вирішить наші внутрішні політичні, фінансові, інфраструктурні, енергетичні та інші проблеми. Повоєнна Україна стикнеться із безліччю внутрішніх викликів та загроз, які нам потрібно буде вирішувати самостійно, що вимагатиме активної розбудови нашої правової системи відповідно до національних інтересів та демократичних цінностей.

Пеньков С. В.

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права
Дніпровський гуманітарний університет
ORCID 0000-0003-4044-5824

Волошина М. О.

кандидат юридичних наук,
доцент закладу вищої освіти
кримінального права, процесу
та криміналістики
Інституту економіки та права
Класичного приватного університету
ORCID 0000-0001-9416-6885

Чорний В. А.

аспірант
Класичного приватного університету

ПРИВАТНА ДЕТЕКТИВНА (РОЗШУКОВА) ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ДОДАТКОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

Реалії сьогодення свідчать, що криміногенна ситуація в Україні залишається напруженою. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, в 2023 році обліковано 475595 кримінальних правопорушень, з них: кримінальних проступків – 96238 (20,2% від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень); нетяжких злочинів – 67664 (14,2%); тяжких злочинів – 190945 (40,1%); особливо тяжких злочинів – 119632 (25,1%); кримінальних правопорушень у яких здійснювалось спеціальне досудове розслідування – 1157 (0,24%).

Таким чином, питома вага зареєстрованих тяжких та особливо тяжких злочинів складає 65,2% від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень, що не може не викликати занепокоєння.

До суду з обвинувальним актом у 2023 році спрямовано лише 166189 кримінальних правопорушень (34,9% від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень), з них: кримінальних проступків – 49110, нетяжких злочинів – 32372, тяжких злочинів – 77650, особливо тяжких злочинів – 6444 (3,8%), кримінальних правопорушень у яких здійснювалось спеціальне досудове розслідування – 1042.

На кінець 2023 року у 302081 кримінальному правопорушенні рішення про закінчення або припинення не прийнято, з них: кримінальних проступків – 46187 (15,2% від загальної кількості кримінальних правопорушень у яких рішення не прийнято), нетяжких злочинів – 33517 (11,1%), тяжких злочинів – 109646 (36,2%), особливо тяжких злочинів – 112329 (37,1%) [1].

Отже, кількість спрямованих до суду кримінальних правопорушень з обвинувальним актом, ледь перевищує третину від загальної кількості

облікованих правопорушень, а кількість спрямованих до суду кримінальних правопорушень щодо особливо тяжких злочинів взагалі знаходиться на рівні статистичної похибки. В той же час серед нерозкритих кримінальних правопорушень, особливо тяжкі злочини посідають перше місце.

Наведений статистичний аналіз свідчить про катастрофічне положення, що склалося в сфері боротьби із злочинністю.

Таким чином, правоохоронні органи України, через низку, як об'єктивних, так і суб'єктивних причин (недостатнє матеріально-технічне та фінансове забезпечення, низька професійна підготовка оперативних працівників та слідчих, дефіцит досвідчених кадрів, висока міграційна активність населення внаслідок бойових дій і, як наслідок, кількісне зростання та активізація злочинного елемента, корупція в лавах правоохоронців тощо), не завжди ефективно протидіють злочинності.

Як зазначають дослідники, в розвинутих країнах все більшого поширення набувають тенденції, щодо залучення до виконання функцій держави, крім власне державних органів, приватних установ та організацій і окремих осіб. Практика розвинутих країн свідчить, що залучення приватних установ або осіб, можливе і доцільне в сфері правоохоронної діяльності, зокрема у вигляді надання детективних послуг [2, с. 86].

Таке залучення не означає, що держава відмовляється від виконання своїх функцій, або намагається позбавитися відповідальності за свою діяльність. Навпаки, надання приватним установам права виконувати деякі завдання в сфері правоохоронної діяльності, що досі асоціюються як суто державні, створить умови для підвищення ефективності захисту прав та інтересів громадян або юридичних осіб, задоволення їх потреб у фізичному захисті, в отриманні інформації, доказів, документів, консультаційних послуг тощо.

Приватна детективна (розшукова) діяльність зародившись наприкінці XIX ст., набула широкого поширення в західних та інших країнах. Більш як століття еволюції призвели до того, станом на теперішній час приватні детективи та детективні агентства надають широкий спектр послуг від суто фізичного захисту (охоронна діяльність) до прийняття активної участі в розслідуванні злочинів та розшуку зниклих осіб або майна (розшукова діяльність). В таких країнах, як США, Великобританія, Франція, Німеччина та деяких інших, приватні детективи наділені широкими правами і повноваженнями та діють як партнери державних правоохоронних органів. Отримані приватними детективами інформація, документи, інші матеріали можуть, навіть, бути використані, як докази в судових засіданнях при розгляді кримінальних, адміністративних та цивільних справ. Таким чином, у розвитку приватної детективної (розшукової) діяльності зацікавлені, як громадяни, так і держава.

В той же час, нормативно-правова регламентація приватної детективної діяльності має суттєві відмінності в різних країнах. Так, у Німеччині приватна детективна діяльність регламентується федеральним законом, отримання

ліцензій для здійснення такого виду діяльності не потрібно, відсутні вимоги щодо юридичної освіти або досвіду роботи в правоохоронних органах. В США, навпаки, приватна детективна (розшукова) діяльність регламентується на рівні штатів, єдиний федеральний закон відсутній. У більшості штатів для набуття права зайняття таким видом діяльності необхідно отримання відповідної ліцензії, які бувають трьох видів: «А» - надає право на здійснення діяльності зі збору інформації, «В» - надає право на здійснення охоронної діяльності та «С» - комбінована ліцензія, надає право на здійснення розшукових та охоронних функцій. Таким чином, незважаючи на відсутність єдиного федерального закону, приватна детективна (розшукова) діяльність в США перебуває під пильним наглядом держави.

Цікавою особливістю провадження детективної діяльності у США є те, що приватним детективам заборонено користуватися поліцейськими криміналістичними обліками. Більш того, приватним детективам у США взагалі не можна використовувати свої зв'язки в поліції, як джерело інформації. В той же час, приватні детективи в США не зобов'язані надавати поліції інформацію та інші матеріали отримані ними самостійно під час провадження детективної діяльності (за виключенням отримання доказів в провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів).

У Великобританії, на відміну від США, приватні детективи мають право і можливість використовувати широкий спектр технічного обладнання для отримання інформації, а також мають доступ до так званого центрального поліцейського комп'ютера. Загалом, у Великобританії спостерігається доволі тісна співпраця державних правоохоронних органів та приватних детективів і їх об'єднань, будь-яких обмежень, щодо взаємного інформування про осіб, що скоїли або готують злочини, події та процеси, що відбуваються в кримінальному середовищі тощо, не встановлено [3]. Така співпраця сприяє більш ефективному попередженню та розслідуванню злочинів, захисту прав і свобод громадян і юридичних осіб.

Що стосується країн Східної Європи, слід зазначити, що приватна детективна (розшукова) діяльність в них також легалізована та законодавчо регламентована. Так, у Республіці Польща діє Закон «Про детективні послуги», в Латвії – Закон «Про приватну детективну діяльність» та Правила ліцензування та сертифікації детективів, затверджені Кабінетом Міністрів Латвії, в Республіці Молдова «Про приватну детективну і охоронну діяльність» [4, с. 108].

В Україні, незважаючи на прагнення до європейської спільноти, станом на сьогоднішній день, така діяльність на законодавчому рівні не врегульована. Особи, що надають детективні послуги мають полулегальний статус, діють на підставі законодавства, яким регламентується підприємницька діяльність, їх права та обов'язки, вимоги до цих осіб (наявність юридичної або іншої спеціальної освіти, стажу роботи в правоохоронних структурах, вік, відсутність судимостей тощо) не визначені.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що приватна детективна (розшукова) діяльність набула широкого поширення, як західноєвропейських, так і в східноєвропейських країнах, а також в США та Великобританії. Зазначений вид діяльності у вказаних країнах регламентується на законодавчому рівні. Закони, яким врегульована приватна детективна (розшукова) діяльність мають суттєві, інколи радикальні відмінності. Залучення приватних детективів до виконання правоохоронної функції держави, поряд з їх тісною співпрацею з державними правоохоронними структурами, дещо розвантажує правоохоронців, сприяє більш ефективному захисту прав і основоположних свобод громадян, що в свою чергу посилить можливості держави в напрямку забезпечення законності і правопорядку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Офіс Генерального прокурора. Офіційний сайт. URL : <https://www.gp.gov.ua/>.
2. Француз А. Й., Істоміна А. С. Приватна детективна діяльність: міжнародний досвід та національні перспективи. *Legal Bulletin*. 2022. № 5. С. 81-90. URL : <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/302>.
3. Вінгіловська О. І. Шляхи імплементації кращого зарубіжного досвіду у сфері регулювання діяльності інституту приватних детективів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 10. URL : <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-01-11/2023-10-01-11>.
4. Назаренко П. Г., Щербіна М. Г. Моделі приватної детективної діяльності: зарубіжний досвід. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в умовах COVID-19* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 10-11 груд. 2020 р.). Рівне : Видавн. дім "Гельветика", 2020. Ч. II. С. 107-111. URL : <http://dspace.megu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/2885>.

Черноп'ятов С. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0003-4209-5215

**МЕТОД «ЧЕСНОГО ЧИТАННЯ» (*The “Fair Reading” Method*)
У ТЛУМАЧЕННІ ПРАВА В УКРАЇНСЬКІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ**

Витоки. Термін «метод “чесного читання”» («*The “Fair Reading” Method*») (далі також **Метод**) впровадили, а сам цей метод формалізовано описали саме під цим збірним терміном два американські автори – Антонін Грегорі Скалія (*Antonin Gregory Scalia*) – американський юрист, суддя, суддя Верховного Суду США (1986 – 2016), відомий доволі консервативними поглядами та прихильністю до текстуалізму та оригіналізму у тлумаченні права, – та Браян Ендрю Гарнер (*Bryan Andrew Garner*) – американський

дослідник у сфері права та філології – у своїй книзі 2012 року «*Reading Law. The Interpretation of Legal Texts*» [1].

У загальному, згідно із наданим авторами визначенням, **Метод** полягає в тому, аби «визначати застосування регулятивного тексту до певних обставин на основі того, як розумний [розсудливий] читач, який повністю компетентний у мові, зрозумів би цей текст на час його прийняття» [1]. Артикуляція **Методу**, як впливає із контексту цитованої праці авторів, є певною реакцією на виклики, які постають у зв'язку із поширенням занадто «вільного» суддівського тлумачення права, яке, по суті, змінює писане право і творить нове.

В Україні – загальна характеристика. За даними Єдиного державного реєстру судових рішень [2], станом на 31 травня 2024 року, 49 судових рішень так чи інакше згадують «чесне читання», з них 12 – судів першої інстанції, 17 – судів апеляційної інстанції, 20 – Верховного Суду.

Метод ще не отримав наукової рефлексії. У юридичній науковій публіцистиці популяризатором **Методу** є пан Станіслав Кунянський, адвокат [3], який, як і Скалія та Гарнер, вбачає у ньому певний порятунок від надміру свавільної «суддівської правотворчості», або ж «судового активізму», як її характеризує автор [4].

Першим суддею, який артикульовано застосував **Метод** у судовому рішенні (і в подальшому неодноразово застосовував), є пан Михайло Слободін, суддя Східного апеляційного господарського суду¹ – у двох постановках від 18.05.2021 [5, 6]. У актах Верховного Суду вперше на «чесне читання» посилаються у своїх окремих думках судді Олена Кібенко [7] та Василь Крат [8]. Перше ж застосування **Методу** у судовому рішенні Верховного Суду відбулося 12.01.2023 [9].

Щодо масштабів застосування **Методу** учасниками справи важко виснувати щось конкретне, але воно, як мінімум наявне, про що свідчить його згадування про відповідні аргументи учасників справи у судових рішеннях [Див., напр., 10].

В Україні – національний субстрат. Звичайно, **Метод** не є чимось абсолютно новим для нашого права. Так, загальновизнаним в українській теорії права методом (способом) тлумачення норм права є так звані «мовний», або «граматичний», «філологічний», «текстовий». Цей спосіб широко і артикульовано застосовується судами («граматичне тлумачення» згадується у більше 9 тис. судових рішень – за даними Єдиного державного реєстру судових рішень [2]). Філологічне тлумачення як пріоритетний спосіб тлумачення (щоправда, стосовно положень правочинів, а не норм права) передбачене ЦК України [11] (ч. 3 ст. 213 – «при тлумаченні змісту правочину беруться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів»).

В Україні – деякі приклади судового застосування. Східний апеляційний господарський суду застосував [6] **Метод** застосовано до Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16.04.2009 року [12].

¹ Формально – колегії суддів під головуванням судді Михайла Слободіна.

Апеляційний суд виснував: «Пряме і чесне читання рішення Конституційного Суду України [...] свідчить про те, що орган місцевого самоврядування не може скасувати свого власного рішення індивідуального характеру, якщо воно потягло виникнення прав у третіх осіб, наприклад, права вимагати укладення договору оренди землі». Необхідність тлумачення в цьому випадку цього рішення Конституційного Суду була зумовлена тим, що в його резолютивній частині відповідь на питання про можливість скасування рішень органу місцевого самоврядування індивідуального характеру викладена доволі нечітко («орган місцевого самоврядування має право приймати рішення, вносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»). Однак при цьому у мотивувальній частині (абз. 6 п. 5) чітко зазначено: «ненормативні правові акти органу місцевого самоврядування є актами одноразового застосування, вичерпують свою дію фактом їхнього виконання, тому вони не можуть бути скасовані чи змінені органом місцевого самоврядування після їх виконання».

Східний апеляційний господарський суд застосував [5] **Метод** до ст. 79-1 ЗК України. Суд зазначив: «Пряме і чесне читання норми ст. 79-1 ЗК України Закону свідчить про неможливість виникнення ділянки як об'єкту цивільних прав до моменту реєстрації права власності на цю земельну ділянку. Норма ч. 4 ст. 79-1 ЗК України, на яку посилається позивач, регламентує формування земельної ділянки, а не виникнення об'єкту цивільних прав. Відповідно ж до ч. 9 ст. 79-1 Земельного Кодексу України земельна ділянка як об'єкт цивільних прав виникає пізніше дати формування тільки після реєстрації права власності на таку ділянку». В цьому випадку «чесне читання» допомогло подолати вибірковий підхід для вибору застосовної норми, на якому наголошував учасник справи та витлумачити її зміст шляхом розумного врахування системного зв'язку норм, об'єднаних цілісним текстом ст. 79-1 ЗК України.

Східний апеляційний господарський суд застосував [13] **Метод** застосовано до ч. 6 ст. 91 ГПК України [14] («Якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу. Якщо оригінал письмового доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги»). Суд виснував: «в разі відсутності оригіналу письмового доказу та наявності сумнівів учасників спорів у цьому доказі, такий доказ не приймається судом до уваги незалежно від наявності нотаріально посвідчених копій».

Вкрай цікавою є застосування тим же судом [15] **Методу** до ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» («висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права»). Суд виснував, що «пряме і чесне читання наведеної норми свідчить про відсутність імперативного припису про наслідування або обов'язку відтворення правових позицій ВС [...]. [В] країнах ліберальних демократій імперативний припис

закону не може бути сформульований фразами на кшталт «враховується», «приймається до уваги» тощо».

Верховний Суд застосував **Метод** [16] для тлумачення п. 5 ч. 1 ст. 150 ЦПК України [17] («Позов забезпечується: [...] 5) зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту»). Суд виснував, що, хоча загальне правило допускає забезпечення позову і до пред'явлення позову, у цьому випадку позов може бути забезпечений зупиненням продажу арештованого майна лише після подання позову.

Верховний Суд (колегія суддів Касаційного цивільного суду) використав **Метод** при обґрунтуванні доцільності відступу від попередніх правових висновків Верховного Суду про те, що витрати на проведення експертизи відшкодовуються лише у випадку її призначення та проведення після відкриття провадження у справі [18]. Згодом такий відступ був реалізований Верховним Судом (Велика Палата), який виснував: «відшкодування витрат за проведення експертизи не обмежується випадком її призначення та проведення після відкриття провадження у справі. [...] сторона, на користь якої ухвалено рішення, має право на відшкодування витрат за експертизу, проведену до подання позову, якщо такі витрати пов'язані з розглядом справи, зокрема якщо судом враховано відповідний висновок експерта як доказ» [19].

Дискусійним видається тлумачення Верховним Судом із посиланням на **Метод** [20] підп. 17.4 підпункту 17 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України («у разі втрати виконавчого документа суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від того, суд якої інстанції видав виконавчий документ, може видати його дублікат, якщо стягувач або державний виконавець, приватний виконавець звернувся із заявою про це до закінчення строку, встановленого для пред'явлення виконавчого документа до виконання»). Суд мав намір передати справу на розгляд Великої Палати (яка зрештою відмовилася розглядати справу [21]), щоб вирішити, чи підлягають у даному випадку позитивному доказуванню, що виконавчий документ дійсно втрачений. Суд в ухвалі зазначив таке: «розумний читач, який повністю володіє мовою зрозумів би текст норми у її взаємозв'язку з іншими нормами та засадами цивільного судочинства так, що при вирішенні питання про видачу дубліката виконавчого листа у зв'язку з його втратою заявник повинен повідомити суду обставини, за яких виконавчий лист було втрачено, подавши відповідні докази; протилежний підхід, що стягувач не повинен доводити фізичної втрати оригіналу виконавчого листа, а має доводити відсутність у нього виконавчого документа, суперечить реалізації принципу змагальності сторін та доведення перед судом обґрунтованості своїх вимог». Вбачається, що тут оголошено застосування **Методу**, однак насправді застосовано інші прийоми тлумачення, оскільки **Метод** якраз не передбачає звернення до принципів права. В свою чергу, пропонований Судом висновок із тексту аналізованої норми не впливає, і за допомогою **Методу** побудований бути не міг.

В Україні та світі – переваги та перспективи. Отже, чи має сенс існування методу «чесного читання», коли вже маємо «граматичний метод».

На нашу думку, відповідь позитивна. Метод «чесного читання» має низку переваг: 1) апелює до розумного (розсудливого) читача, з точки зору якого і необхідно проводити «чесне» читання; 2) наголошує на чесному, безсторонньому, об'єктивному читанні, вільному від особистих уподобань, у тому числі доктринально-правових; 3) відтак має міцний зв'язок із загальноправовими принципами розумності, добросовісності, справедливості; 4) надає хронологічний орієнтир для застосування і тлумачення мовних засобів: час ухвалення тексту норми; 5) звертає увагу на необхідність поміркованості у тому, що називають «судовою правотворчістю», здатний балансувати та попереджувати надмірно вільне судове тлумачення права.

Існує і низка проблемних питань, які могли б бути вирішені, у т.ч., науковою рефлексією: 1) співвідношення **Методу** та інших методів тлумачення і їх розмежування; 2) узгодженість **Методу** та принципу верховенства права; 3) об'єм тексту, який повинен бути об'єктом прикладання цього методу) (згрубша – чи наш розумний та розсудливий читач має «прочитати» лише норму, що тлумачиться, чи весь відповідний інститут, галузь, національне право і т.д.).

Список використаних джерел та літератури:

1. Scalia Antonin, Garner Bryan A. Reading Law. The Interpretation of Legal Texts. West : West Publishing Company, 2012. 608 p.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 31.05.2024).
3. Право без води і бруду / Станіслав Кунянський. URL: <https://kuniansky.com.ua/>
4. Кунявський Станіслав. Від букви до духу закону: тернистий шлях в нікуди. URL: <https://www.kuniansky.com.ua/all/descent-to-the-spirit-of-law/>
5. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 18.05.2021 року у справі № 922/2794/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97096796>
6. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 18.05.2021 року у справі № 922/3990/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97241031>
7. Окрема думка судді Кібенко О.Р. від 14 вересня 2022 року у справі № 909/298/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106636468>
8. Окрема думка судді Крата В.І. від 05 вересня 2022 року у справі № 554/1924/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454334>
9. Постанова Верховного Суду від 12 січня 2023 року у справі № 334/9179/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108515936>
10. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 28 вересня 2022 року у справі № 640/17065/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106764518>
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Рішення Конституційного суду України від 16.04.2009 № 7-рп/2009 у справі № 1-9/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>

13. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 22.07.2021 року у справі № 520/4005/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98667837>

14. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

15. Постанова Східного апеляційного господарського суду від 12.01.2022 року у справі № 922/4208/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102723545>

16. Постанова Верховного Суду від 12.01.2023 року у справі № 334/9179/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108515936>

17. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

18. Ухвала Верховного Суду від 20.09.2023 року у справі № 712/4126/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113626683>

19. Постанова Верховного Суду від 22.11.2023 року у справі № 712/4126/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115546317>

20. Ухвала Верховного Суду від 07.12.2023 року у справі № 572/3591/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115545810>

21. Ухвала Верховного Суду від 07.02.2024 року у справі № 572/3591/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116920093>

Яремчук В. О.

кандидат юридичних наук, доцент
старший наук. співробітник
Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових
наук України,
лабораторія «Використання сучасних
досягнень науки і техніки у боротьбі
зі злочинністю»

ORCID 0000-0001-8015-9166

НОВІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ РОЗРОБКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Харків щоденно потарпає від ворожих обстрілів рф. Необхідно щоденно проводити огляди місць влучань снарядів. Ракетні удари призводять до десятків жертв серед мешканців міста Харкова.

Використання інноваційних криміналістичних розробок щодо проведення ДНК аналізів на місці події суттєво пришвидшує розслідування.

Так, вдень 25 травня 2024 року дві ракети влучили у гіпермаркет міста Харкова. Більше шістнадцяти годин відбувалася ліквідація пожежі. На місці події працював штаб слідчого управління поліції та криміналістична

лабораторія. На сьогодні 18 загиблих і десятки зниклих безвісти. Було ідентифіковано тіла 10 громадян, в переважній більшості, за допомогою ДНК-тестів [1]. Так, у прямих родичів береться зразок ДНК і на місці відбувається ідентифікація. Було відібрано такий зразок у восьмирічного хлопчика, щоб надалі порівняти його ДНК із ДНК його загиблого батька. Спеціалісти дійшли категоричного висновку, що залишки виявлені на місці знищеного гіпермаркету належать батькові хлопчика [2]. Частина тіл ідентифіковані через проведення тесту ДНК. Це єдиний зараз механізм, що дозволяє встановити особи загиблих громадян. Слідчі спільно із криміналістами працює цілодобово, оглядає місце згарища будівельного супермаркету. На місці події працівники Національної поліції виявили залишки боєприпасів - двох керованих авіабомби «УМПБ Д-30». Виявлено ще одну авіабомбу, яка не розірвалася. Вилучається також відеоматеріал з камер відеоспостереження для ідентифікації громадян за ознаками зовнішності [3]. Отже, як вбачається, для слідчих та криміналістів сьогодні вагомим значення набуває використання інноваційних криміналістичних розробок під час оглядів місць події внаслідок обстрілів РФ та ідентифікації загиблих осіб та зниклих безвісти громадян.

Список використаних джерел та літератури:

1. Удар по Епіцентру у Харкові: кількість загиблих стрімко зростає, десятки поранених. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/clmmkx75r85o>
2. Російський удар по Епіцентру у Харкові: поліція за ДНК дитини ідентифікувала загиблого батька. URL: <https://espreso.tv/viyna-z-rosiyeyu-rosiyskiy-udar-po-epitsentru-u-kharkovi-politsiya-za-dnk-ditini-identifikuvala-zagiblogo-batka>
3. «Зараз важливо віднайти тіла та рештки загиблих внаслідок жахливої атаки росіян». Сергій Болвінов. URL: <https://hk.npu.gov.ua/news/zaraz-vazhlyvo-vidnaity-tila-ta-reshtky-zahyblykh-vnaslidok-zhakhlyvoi-ataky-rosiian-serhii-bolvinov>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бодирєв Д. А.

старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Яковлева А. А.

курсант Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

На сьогодні актуальним є питання щодо вогневої підготовки майбутніх правоохоронців, через те що на території України був введений воєнний стан, зросла кількість злочинів, серед яких значне місце посягають злочини в яких застосовується вогнепальна зброя. При цьому досить часто зброя використовується проти працівників Національної поліції України, які повинні володіти відповідною професійною підготовкою щодо застосування вогнепальної зброї з метою протистояння озброєним злочинцям. До вищезазначеного слід додати ще один фактор, який підтверджує підвищення уваги до високоякісної вогневої підготовки органів та підрозділів Національної поліції України під час виконання ними своїх функціональних обов'язків [1].

Через дію воєнного стану по всій території України збільшився обіг вогнепальної зброї серед цивільного населення, до того і серед злочинного середовища. З початку повномасштабного вторгнення, кількість злочинів пов'язаних з використанням вогнепальної зброї зросла на 37%. Також було зазначено, що видана поліцейська зброя та зброя ЗСУ – на обліку. Однак крім неї є ще понад 10 тисяч одиниць зброї, що потрапила до громадян невідконтрольним чином [2].

У зв'язку з цим вогнева підготовка курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є особливо пріоритетною в умовах воєнного стану, та їй потрібно приділяти більше уваги. На жаль зараз вогнева підготовка у закладах вищої освіти є не на достатньому рівні, через нестачу кількості годин для навчальних занять, а також постійним сигналам повітряної тривоги, що заважають якісному проведенню занять. Тому, окрім того, що потрібно

збільшити обсяг годин, потрібно запровадити факультативні заняття, створити більше секцій з вогневої підготовки, щоб курсанти мали змогу тренуватися вправам зі стрільби, не тільки на самих заняттях які передбачені у навчальній програмі здобувачів вищої освіти.

Згідно з п. 1 ст. 46 ЗУ «Про Національну поліцію» застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу» [3]. Саме тому майбутні правоохоронці, мають не тільки швидко та правильно виконувати вправи зі стрільби, а і точно знати правові положення щодо застосування вогнепальної зброї, бути впевненими у своїх діях, під час небезпечних ситуацій, та швидко реагувати на загрозу. Тому є значна потреба у приділенні уваги, до вивчення курсантами правових положень.

Значне місце у підготовці майбутніх фахівців відіграє і психологічний аспект, бо зазвичай навчальна програма з вогневої підготовки, не ставить перед собою мету, психологічно підготувати курсантів до стрільби, що є великою проблемою під час навчання. Стрільба не є повсякденним зайняттям для курсантів, та викликає стан напруги одразу як зброя потрапляє до рук.

Також великий вплив має те що, під час стрільби, лунає гучний постріл, до якого курсанти ще не встигли звикнути, а також віддача самого пістолета. Відсутність напрацьованих рухів та потрібних навичок при поводженні зі зброєю, викликають почуття невпевненості у своїх діях, своєю чергою це впливає на підвищення тривожності та розгубленості, що позначається у незадовільному результаті стрільби та порушень заходів безпеки при поводженні зі зброєю. Тому навчальна програма потребує більшого приділення уваги, до психологічної підготовки здобувачів вищої освіти.

Отже, під час воєнного стану на території нашої країни є нагальна потреба, у покращенні вогневої підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, це зумовлено тим, що внаслідок війни значно зростає рівень злочинності, збільшується кількість вчинення правопорушень, в наслідок чого потрібні досвідчені фахівці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Плахотний А. П. Вогнева підготовка, як основа службово-бойової діяльності поліцейських в сучасних умовах воєнного стану. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10445/1/23.pdf>
2. В Україні значно зросла кількість злочинів із застосуванням вогнепальної зброї URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/06/02/v-ukrayini-znachno-zroslo-kilkist-zlochyniv-iz-zastosuvannyam-vognepalnoyi-zbroyi/>
3. Закон України «Про Національну поліцію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Булгакова Ю. М.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИРОКІВ,
ВИНЕСЕНИХ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
У ПЕРІОД З 2022 ПО 2023 РОКИ)**

Саме явище колабораціонізму існувало в Україні і до повномасштабного вторгнення. Проте, лише у березні 2023 р. законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1]. Завдяки зазначеному закону, Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [2] було доповнено статтею 111-1 «колабораційна діяльність».

З того часу, вітчизняні кримінологи отримали змогу досліджувати явище колабораціонізму, спираючись на статистику правоохоронних органів та інформацію, що містить Єдиний державний реєстр судових рішень [3].

Варто зазначити, що В. С. Батиргарєєва та О. В. Дубович до статистично значущих кримінологічних показників відносять рівень, структуру і динаміку кримінальних правопорушень [4, с. 52].

Таким чином, нами було проаналізовано вироки за статтею 111-1 КК України у Дніпропетровській області за період з 2022 по 2023 р. з метою аналізу рівня та динаміки колабораційної діяльності в Дніпропетровській області. Також, нами було досліджено окремі характеристики осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за статтею 111-1 КК України.

Отже, у 2022 р. у Дніпропетровській області було винесено 9 вироків [3] за здійснення колабораційної діяльності, а у 2023 – 75 [3], 5 з яких є вирокami, винесеними судом апеляційної інстанції.

У 2022 р. у Дніпропетровській області особи притягалися до кримінальної відповідальності лише за ч.1 ст.111-1 КК України та ч.2 ст.111-1 КК України [3], а у 2023 – окрім ч.1 ст.111-1 КК України та ч.2 ст.111-1 КК України, в статистиці з'являється притягнення до кримінальної відповідальності і за ч.3 ст.111-1 КК України, ч.4 ст.111-1 КК України, ч. 5 ст.111-1 КК України, ч.7 ст.111-1 КК України [3].

Зазвичай, у Дніпропетровській області особи притягалися до кримінальної відповідальності за здійснення репосту поста та залишення під ним коментару у мережі інтернет щодо підтримки збройної агресії Росії проти України, або за особисте відео, викладене в мережу інтернет зі змістом, що характеризується підтримкою ворога, та/або агітацією підтримки агресора. Інколи особи, знаходячись у громадському місці, публічно закликали підтримати російську федерацію [3].

На тимчасово окупованих територіях колабораційна діяльність осіб також виражалася у співпраці з агресором (зокрема, особи добровільно займали так звані «керівні» або «некерівні посади» в окупаційних органах соціального захисту населення, сфері освіти, правоохоронних органах, окупаційних адміністраціях, на залізничному транспорті) [3].

Певна, не досить велика, кількість вироків була винесена судами Дніпропетровської області із застосуванням процедури *in absentia*.

Дослідження особи злочинця є важливою складовою кримінологічної характеристики. Адже, на нашу думку аналіз морально-психологічних, соціально-демографічних та кримінально-правових ознак такої особи нададуть змогу розробити ефективні заходи запобігання таким кримінальним проступкам та злочинам.

Аналізовані нами вирoki не містять обширної та детальної інформації стосовно особи злочинця. Проте, деякі ознаки можна все ж таки дослідити. Зокрема, у 2022 р. більшість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, становили жінки, а у 2023 – показники розподілились порівну, із незначною перевагою чоловіків у такій статистиці [3].

Особи, які вчиняли такі кримінальні правопорушення є громадянами України, уроженцями Донецької, Луганської, Харківської, Хмельницької областей. Іноді, особи походили родом з Угорщини, Республіки Казахстан або Російської Федерації. Левова частка осіб мають середню або середню спеціальну освіту. Більшість осіб є раніше не судимими [3].

У всіх випадках, особи вчиняють кримінальне правопорушення умисно. Подекуди, у осіб прослідковується корисливий мотив, та метою є співпраця з агресором. Більшість осіб свою вину у вчиненні протиправного караного діяння визнає, проте є і протилежні випадки [3].

Отже, можна зробити висновок, що проблема ведення колабораційної діяльності в Україні є актуальною. Показники останньої в досліджуваній області стрімко ростуть. Таким чином, ця тема потребує проведення ґрунтовних кримінологічних досліджень, аналізуючи показники по всій Україні, з метою розробки якісних заходів запобігання та протидії явищу колабораціонізму в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність від 03.03.2022 р. 2108-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 01.06.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.06.2024).
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 01.06.2024).

4. Батиргареева В. С., Дубович О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності осіб без визначеного місця проживання в Україні: монографія. Харків : Право, 20015. 260 с.

Забуга Ю.Ю.

кандидатка юридичних наук,
асистентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
старша наукова співробітниця лабораторії
дослідження проблем національної безпеки
у сфері охорони здоров'я
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID 0000-0003-1956-2233

**НАЛЕЖНЕ ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ
МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ
ДІЯЛЬНІСТЬ (СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ)
В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Після початку повномасштабного вторгнення армії РФ до України, чинний кримінальний закон нарешті було доповнено ст. 111-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за різні прояви (форми) колабораційної діяльності. Доволі масово слідчі підрозділи СБУ почали здійснювати досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо колабораційної діяльності після деокупації Київської, Чернігівської, Харківської, Херсонської та частин Миколаївської й Запорізької областей. На сьогодні аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) свідчить, що за період з 16.03.2022 р. (час набрання чинності положень ЗУ № 2108-IX, яким КК було доповнено ст. 111-1) до 01.05.2024 р. судами оприлюднено 1596 обвинувальних вироків за цієї статтею.

Досудове розслідування у кримінальних провадженнях за ст. 111-1 КК, здійснювалось в “обставинах, які суттєво відрізнялись за інтенсивністю подій, наявністю бойової обстановки та загальним оперативно-службовим навантаженням, зумовленим стрімким збільшенням кількості кримінальних проваджень” [1, с. 9]. Судді також були вимушені постановляти обвинувальні вирокі щодо громадян України, визнаних винними у вчиненні колабораційної діяльності, в доволі екстремній обстановці, яка характеризувалась як відсутністю чіткого розуміння ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 111-1 КК, так і відсутністю усталеної судової практики у цих категоріях справ.

Разом із тим, правозастосовувачами був вироблений в цілому вірний підхід, за якого виключається кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність тих громадян України, які відповідно до норм міжнародного гуманітарного права мають забезпечувати життєдіяльність населення на окупованих державою-агресором територіях, тобто медичних працівників, працівників ДСНС, освітян, тощо. Йдеться виключно про ті випадки, коли зазначені категорії громадян належним чином виконують свої професійні обов'язки, а також коли в їх поведінці відсутні ознаки інших складів кримінальних правопорушень (наприклад, інформаційного колабораціонізму, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК, або впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, відповідальність за яке передбачене у ч. 3 ст. 111-1 КК, для освітян). Охарактеризуємо ознаки цієї обставини, яка виключає кримінальну відповідальність (далі – ОВКВ), яку можна назвати “належне виконання професійних обов'язків в умовах збройного конфлікту” на прикладі діяльності в умовах окупації медичного працівника.

Підставою для наявності даної ОВКВ виступає окупація території України державою-агресором та встановлення на ній ефективного контролю. До ознак діяння належать: суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивний контроль, а також межі заподіяння шкоди. Суб'єктом, як вже зазначалось, виступає медичний працівник або інша особа, яка відповідно до Женевських конвенцій зобов'язана здійснювати життєзабезпечення населення на окупованій території. Об'єктом виступає життя та здоров'я населення на цій території. При цьому доволі дискусійним залишається питання, чи можна визнавати об'єктом даної ОВКВ життя та здоров'я військовослужбовців армії держави-агресора, оскільки наявність інфекційних захворювань свідчить про те, що забезпечення здоров'я всієї громади, на жаль, неможливе без належного лікування представників окупаційних військ, які активно взаємодіють із цією громадою. Об'єктивною стороною виступає належне виконання медичним працівником своїх професійних обов'язків на окупованій території, що формально підпадає під ознаки складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК України. Суб'єктивний контроль полягає в тому, що медичний працівник усвідомлює, що його діяння формально підпадає під ознаки колабораційної діяльності, але бажає їх вчинити, оскільки він також зв'язаний клятвою лікаря України, відповідно до якої він взяв на себе зобов'язання “подавати медичну допомогу всім, хто її потребує” [2]. Щодо меж заподіяної шкоди, то видається, що нею можуть охоплюватися ситуації, коли медичний працівник, який опинився на окупованій території, надає лікування виключно комбатантам окупаційних військ, ігноруючи при цьому потреби в отриманні медичної допомоги з боку населення країни, яка зазнала агресії.

Як вже зазначалось вище, поведінка медичного працівника, яка полягає у належному виконанні професійних обов'язків, не повинна містити ознак інших складів кримінальних правопорушень. Так, аналіз судової практики свідчить про те, що є кримінально-караними випадки, коли медичний працівник на прохання представників окупаційної адміністрації погоджується

обійняти посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих функцій у сфері охорони здоров'я. Наприклад, вироком Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 12.06.2023 р. у справі № 331/608/23 ОСОБУ 6, який займав посаду в.о. начальника відділу охорони здоров'я мерії м. Бердянська, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих функцій у самопроголошеному, незаконному та підконтрольному окупаційній адміністрації рф органі влади – мерії м. Бердянська, було визнано у вчиненні злочину, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК та призначено покарання у виді 10 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій в органах влади строком на 15 років, з конфіскацією всього належного йому майна [3]. При цьому аналіз мотивувальної частини даного вироку свідчить, що перебуваючи на займаній посаді, ОСОБА_6, здійснював організацію та керівництво роботою з: формування структури та комплектації штату підпорядкованого йому підрозділу та закладів охорони здоров'я міста; функціонування та виконання обов'язків підлеглим йому персоналом; контролю за наданням медико-санітарної допомоги в місті; забезпечення лікарськими засобами; лікування та обслуговування населення та військовослужбовців рф; контроль за станом здоров'я населення в місті; співпраці з засобами масової інформації різних форм власності на території міста. Так само забороняється вчиняти т.зв. “інформаційний колабораціонізм”, відповідальність за який передбачено у ч. 1 ст. 111-1 КК. Доволі очікуваним виглядає притягнення до кримінальної відповідальності за державну зраду (ч. 2 ст. 111 КК) лікарки-офтальмолога комунального некомерційного підприємства «Обласна лікарня інтенсивного лікування м. Маріуполя», яка у 2022 р. під час проведення медичного обходу добровільно передала військовим РФ відомості про перебування тяжкопоранених та хворих військовослужбовців ЗСУ, наслідком чого став полон семи наших співвітчизників, який супроводжувався катуванням з боку окупантів [4].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, обставиною, яка виключає кримінальну відповідальність в діяльності медичного працівника, виступає належне виконання ним своїх професійних обов'язків, яке має відповідати таким ознакам, як суб'єкт, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивний контроль, а також межі заподіяння шкоди, та не містити ознак інших складів злочинів насамперед передбачених статтями розділу I Особливої частини КК України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування ; за заг. ред. В. В. Мальюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
2. Про Клятву лікаря : Указ Президента України від 15.06.1992 № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349/92#Text> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
3. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 12 червня 2023 р. у справі № 331/608/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111443875> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

4. У Маріуполі лікарка видавала окупантам поранених українських військових. Офіційний сайт журналу “Кореспондент.net”. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4585343-u-mariupoli-likarka-vydavala-okupantam-poranenykh-ukrainskykh-viiskovykh> (дата звернення: 01.05.2024 р.).

Копилов Е. В.

викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна, подібно багатьом іншим країнам, стикається зі складними викликами, пов'язаними зі злочинністю, особливо в умовах воєнного стану. Воєнний стан, як і будь-яка форма конфлікту, створює специфічні умови для зростання злочинності, включаючи тероризм, розповсюдження збройних конфліктів, злочини проти людяності, порушення прав людини та інші.

Одним з ключових аспектів протидії злочинності в Україні в умовах воєнного стану є зміцнення правоохоронних органів та забезпечення їх ефективності. Це включає вдосконалення законодавства, яке регулює діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану, а також забезпечення їх адекватної підготовки та забезпечення необхідними ресурсами. Крім того, важливо забезпечити координацію між різними відомствами, що займаються протидією злочинності, для ефективного реагування на загрози безпеці [1, с. 80].

Другим важливим аспектом є забезпечення безпеки громадян та їх прав. Це може включати захист громадян від злочинів та забезпечення доступу до правосуддя, незважаючи на складні умови воєнного стану. Для цього потрібно створити механізми для забезпечення доступу до правосуддя, включаючи можливість швидкого розгляду справ та захисту прав людини.

Третім аспектом є запобігання радикалізації та розповсюдження ідеологій екстремізму та тероризму. Це може бути досягнуто через ефективну контрпропаганду, розвиток програм дерадикалізації, а також підтримку спільнот та організацій, які працюють з молоддю та уразливими групами для запобігання радикалізації та рекрутингу. Крім того, важливо пам'ятати про необхідність міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю в умовах воєнного стану. Україна може отримувати підтримку та допомогу від міжнародних організацій, союзників та партнерів для забезпечення ефективної протидії злочинності та забезпечення безпеки своїх громадян.

Через воєнний стан змінюється соціальне середовище, що може призвести до появи нових типів злочинності або підвищення рівня вже існуючих. Одним із таких видів злочинності є військовий злочин, який може включати в себе воєнні злочини, злочини проти мирного населення, порушення військових норм та інші. Запобігання та покарання таких злочинів

вимагає вдосконалення військового права та забезпечення ефективного механізму їх розслідування та покарання винних [2, с. 10].

Важливим аспектом є захист уразливих груп населення, таких як біженці, внутрішньо переміщені особи та діти. Вони часто стають жертвами різних видів злочинності, включаючи торгівлю людьми, сексуальне насильство та незаконне використання дитячої праці. Забезпечення їх захисту та надання необхідної допомоги та підтримки є важливим завданням для влади та громадських організацій в державі.

Важливою складовою протидії злочинності в умовах воєнного стану є забезпечення гуманітарної допомоги та реабілітації жертв конфлікту. Це включає в себе надання медичної допомоги, психологічної підтримки та реінтеграційних програм для тих, хто постраждав внаслідок воєнних дій або злочинної діяльності.

Не менш важливим аспектом є забезпечення прозорості та відкритості в діяльності владних структур та правоохоронних органів. Це сприяє підвищенню довіри громадян до влади та підтримці заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю.

Наразі важливою стає кібербезпека. Злочинці використовують цифрові технології для здійснення кібератак на важливі інфраструктурні об'єкти чи особисті дані громадян. Отже, забезпечення кібербезпеки стає невід'ємною складовою протидії злочинності в умовах воєнного стану. Протидія злочинності в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного та системного підходу. Забезпечення безпеки громадян, ефективна робота правоохоронних органів, захист уразливих груп населення, гуманітарна допомога та кібербезпека – це лише деякі з аспектів, які необхідно врахувати. Важливою складовою є також співпраця на міжнародному рівні та підтримка соціально-економічного розвитку країни [3, с. 50].

Зміцнення правової системи, вдосконалення законодавства та забезпечення доступу до справедливості для всіх громадян є ключовими елементами успішної протидії злочинності. Крім того, важливою є активна участь громадян та суспільства у процесі розробки та впровадження заходів з боротьби зі злочинністю.

Лише через спільні зусилля всіх зацікавлених сторін можна досягти значного прогресу в цій нелегкій справі. Україна має потенціал стати прикладом ефективної протидії злочинності в умовах воєнного стану, якщо всі суб'єкти влади, громадянського суспільства та міжнародних партнерів будуть спільно працювати на користь загального добробуту та безпеки країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. Соціально-правові студії. 2020. Вип. 1 (7). С. 79–84.
2. Луценко Ю. В. Правові аспекти класифікації злочинів проти воєнної безпеки України, які віднесені до Розділу I Особливої частини КК України (Злочини проти основ національної безпеки України) (Частина 1). Соціально-правові студії. 2020. Вип. 3 (9). С. 8–17.

3. Луценко Ю. В. Теоретико-правові аспекти воєнної сфери в системі державної безпеки України. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Вип. 3 (32). С. 49–53.

Новікова К.А.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
асистент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-8646-3441

ЗАБОРОНА ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ У МІЖНАРОДНОМУ І НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ²

Пропаганда війни як явище інформаційного простору є невід’ємною частиною всіх сучасних збройних конфліктів. З часів появи засобів масової інформації будь-яка держава, що планує акт агресії або агресивну війну, активно використовує наявні інформаційні ресурси для мілітаризації населення, виправдання необхідності вторгнення на територію іншої країни, демонізації країни-жертви та її збройних сил, глорифікації цілей та учасників майбутньої збройної агресії, маргіналізації антивоєнних настроїв та політичних опонентів в країні. На сьогодні пропаганда війни виступає важливим засобом підготовки до агресії й саме тому справедливо вважається провісником війни.

Водночас пропагандувати війну може не тільки держава. До такої пропаганди часто вдаються деякі радикальні політичні партії, організації й окремі особи з метою підвищення свого політичного рейтингу та приходу до влади. Такі суб’єкти використовують образ певної країни чи нації як ворога та ідею війни з нею для консолідації суспільства навколо своєї персони або організації. У майбутньому, після приходу до влади цих осіб чи організацій, сам акт агресії стає лише справою часу. Таким чином, пропаганда війни виступає ще й засобом досягнення політичних цілей.

Міжнародне співтовариство врахувало досвід світових війн та з метою підтримання миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку заборонило не тільки розв’язання агресивної війни чи воєнного конфлікту, нападу збройних сил держави на територію іншої держави, анексію із застосуванням сили, але й пропаганду війни. Так, заборона останньої в прямій

² Зазначена публікація підготовлена в рамках виконання теми фундаментального дослідження «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально правової охорони інформаційної безпеки в Україні», яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

чи непрямій формі міститься багатьох міжнародно-правових документах, зокрема, у Міжнародній конвенції про використання радіомовлення в інтересах миру 1936 р. (ст. ст. 2 та 3) [1], Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 110 «Заходи проти пропаганди та підбурювання до нової війни» 1947 р. [2], Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 127 (II) «Неправдива або перекручена інформація» 1947 р. [3], Конвенції про міжнародне право спростування 1952 р. (преамбула) [4], Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами 1970 р. [5], Декларації про право народів на мир 1984 р. [6] та деяких інших. У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. [7] зазначено, що будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом (п. 1 ст. 20).

Україна імплементувала міжнародну заборону пропаганди війни у багатьох актах національного законодавства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ «Про інформацію» інформація не може бути використана для закликів до пропаганди війни. До того ж, на території України в медіа та на платформах спільного доступу до відео забороняється поширювати заклики до розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту та інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії (п. 1 ч. 1 ст. 36 Закону України від 13.12.2022 № 2849-ІХ «Про медіа»). У видавничій справі забороняється випускати у світ, виготовляти та/або розповсюджувати продукцію, що містить матеріали (висловлювання, заклики тощо), зміст яких спрямований на пропаганду війни (ч. 1 ст. 28 Закону України від 05.06.1997 № 318/97-ВР «Про видавничу справу»). Окремі заборони на пропаганду війни також містяться у Законах України «Про театри і театральну справу» від 31.05.2005 № 2605-ІV (ч. 5 ст. 5), «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-ІІІ (ч. 1 ст. 30), «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР (ч. 3 ст. 23¹) тощо. Слід відмітити, що відповідно до ст. 37 Конституції України, забороняється утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на пропаганду війни. Зазначена конституційна заборона знайшла своє відображення й у Законах України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 № 2365-ІІІ (ч. 1 ст. 21) та «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI (ч. 1 ст. 4).

Законодавча заборона пропаганди війни в Україні забезпечена й засобами кримінального права. Стаття 436 КК України передбачає кримінальну відповідальність за публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Міжнародна конвенція про використання радіомовлення в інтересах миру: Міжнародний документ від 23.09.1936. *PRO. Платформа ефективного*

регулювання. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id211299> (дата звернення: 07.05.2024).

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 110 «Заходи проти пропаганди та підбурювання до нової війни»: Міжнародний документ від 03.11.1947. *ZakonOnline*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140896__140896 (дата звернення: 07.05.2024).

3. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 127 (II) «Неправдива або перекручена інформація»: Міжнародний документ від 15.11.1947. *Zakon.cc*. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_275 (дата звернення: 07.05.2024).

4. Конвенція про міжнародне право спростування: Міжнародний документ від 16.12.1952. *Верховна Рада України: Законодавство України: оф. вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_319#Text (дата звернення: 07.05.2024).

5. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами: Міжнародний документ від 24.10.1970. *ООН*. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml (дата звернення: 07.05.2024).

6. Декларація про право народів на мир: Міжнародний документ від 12.11.1984. *ООН*. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_peace.shtml (дата звернення: 07.05.2024).

7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966. *Верховна Рада України: Законодавство України: оф. вебсайт*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 07.05.2024).

Фєдосєєв В. В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального права
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID 0009-0001-6131-8499

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ «ЧУТЛИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ»

Останнім часом Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України фіксує активізацію зусиль ru-пропаганди в рамках дезінформаційної кампанії «Майдан-3». За його інформацією, рф через усі доступні їй інформаційні засоби просуває наратив про «нелегітимність» української влади, намагаючись підштовхнути українців виходити на акції протесту, а також посилює кампанію з дискредитації мобілізації в Україні з

метою на тлі наступу на фронті дезорганізувати політичну ситуацію в Україні та спричинити хаос в українському суспільстві, поширюючи маніпуляції щодо чутливих для українців питань, заради послаблення міжнародної підтримки України та зниження її обороноздатності [1]. При цьому пропагандистські канали використовують будь-яку «чутливу інформацію» про події в Україні, спотворюють її та використовують її в своїх цілях проти України. І все це відбувається на фоні неврегульованості на законодавчому рівні такої категорії, як «чутлива інформація», що значно обмежує уповноважені державні органи адекватно реагувати на ситуацію, що склалася в інформаційній сфері. Так, без належної правової оцінки і заходів реагування залишаються факти поширення в друкованих та електронних засобах масової інформації відомостей про проблеми, пов'язані з бойовою готовністю та забезпеченням сил оборони, недоліками у системах захисту об'єктів критичної інфраструктури, наслідками їх обстрілів агресором, особливостями організації діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу, місцями їх розташування, каналами отримання від іноземних партнерів військової та матеріально-технічної допомоги тощо.

Зазначене свідчить про необхідність дослідження поняття «чутливої інформації», внесення пропозицій щодо законодавчого врегулювання її поширення та удосконалення кримінальної відповідальності за несанкціоноване її поширення. При цьому при опрацюванні відповідних змін до законодавства необхідно дотримуватись балансу між обмеженням доступу до чутливої інформації та забезпеченням права громадян на доступ до публічної інформації.

Для досягнення поставленої мети необхідним убачається надання чіткого визначення поняття «чутлива інформація», що може бути зроблено шляхом внесення змін до Закону України «Про інформацію» [2]. Зокрема, під час формулювання легального визначення зазначеного поняття доцільно вказати, що до чутливої інформації можуть бути віднесені відомості, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці, обороноздатності, громадському порядку. При цьому безпосередньо в законі має передбачатися вичерпний перелік категорій чутливої інформації, до якого слід віднести інформацію про бойову готовність та забезпечення сил оборони; про об'єкти критичної інфраструктури та наслідки їх обстрілів; про підприємства оборонно-промислового комплексу та їх розташування (стану виробничих потужностей підприємств, планів їх модернізації та розвитку, відомостей про відповідальних спеціалістів та членів їх родин); про виробництво готової продукції та залучення підприємств-співвиконавців (проведення тендерів, укладання договорів, розташування підприємств-постачальників); про реалізацію вітчизняних проєктів з розроблення (модернізації) новітнього озброєння і військової техніки; про канали отримання військової та матеріально-технічної допомоги від іноземних партнерів та ін.

Крім того, безпосередньо в законі необхідно визначити й порядок віднесення інформації до категорії чутливої, зокрема, окреслити коло суб'єктів, уповноважених на прийняття рішень про віднесення інформації до розглядуваної категорії, строки прийняття відповідних рішень, процедуру розсекречування тощо. Окрему увагу слід приділити й питанню відповідальності за незаконне розголошення чутливої інформації, як для посадових осіб, так і для громадян.

Щодо характеристики інформації як чутливої в умовах збройної агресії РФ проти України, то вона, як убачається, має відповідати певним критеріям, сукупність яких якраз і дає підстави для віднесення тих чи інших відомостей саме до розглядуваної категорії. Такими критеріями, на наш погляд, можуть бути визнані наступні:

- розголошення такої інформації може завдати шкоди національній безпеці та обороноздатності. Наприклад, відомості про бойову готовність військ, стан об'єктів критичної інфраструктури, діяльність оборонно-промислового комплексу тощо;

- обмеження у використанні персональних даних фізичної особи, якщо вони дають змогу ідентифікувати особу. Наприклад, зазначення персональних даних особи про її залучення до певних груп, планів, розробок, виконання певних робіт, що може свідчити про напрями її діяльності, професійні інтереси;

- наявності передбаченого законодавством обмеження доступу. Тобто, якщо існують чіткі законодавчі норми щодо обмеження доступу до певної інформації, вона вже може вважатися чутливою;

- одночасна наявність обмеження доступу до інформації та суспільного запиту на її розголошення в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, коли такий запит переважає шкоду, яка може бути завдана розголошенням інформації;

- віднесення інформації до категорії обмеженого доступу у разі необхідності захисту репутації чи прав громадян України або запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно під час здійснення, наприклад, досудового розслідування злочинів у сфері національної безпеки України, проти миру та безпеки людства.

Таким чином, чутливість інформації визначається насамперед її змістом та можливими наслідками розголошення, а також наявністю відповідних законодавчих норм щодо обмеження доступу до неї.

Зазвичай найбільшу суспільну небезпечність становить розголошення або поширення «чутливої інформації», відповідальність за які передбачена статтями 110, 111-1, 114-2, 328, 330, 422, 436, 436-1, 442 КК України. Для визначення категорії такої інформації, яка впливає на правильну кваліфікацію дій винної особи, необхідно враховувати положення Наказу Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» від 23.12.2020 № 383, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 14 січня 2021 р. за № 52/35674, яким визначено відомості, що

становлять державну таємницю у сферах оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин й державної безпеки та охорони правопорядку тощо.

Наведена вище інформація може бути віднесена до державної таємниці лише державними експертами Міністерства оборони або Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, до сфери компетенції яких відноситься регулювання обігу такої інформації. Так, наприклад, віднесення до державної таємниці відомостей про належність суб'єктів господарювання до підприємств оборонно-промислового комплексу, які потребують проведення дублювання виробництва товарів оборонного призначення, та визначених відповідним переліком щодо України окремого підприємства (п. 1.4.17 Зводу), а також відомостей про будівництво підприємств оборонно-промислового комплексу, які розкривають їх дислокацію, призначення, виробничу потужність щодо випуску озброєння (військової техніки, спеціальних комплектувальних виробів до них) за окремими показниками в цілому щодо України або за сукупністю всіх показників у цілому щодо окремого підприємства (п. 2.2.7 Зводу), належить до компетенції Мінстратегпрому. Що ж стосується, наприклад, відомостей за окремими показниками щодо: тактико-технічних характеристик, складу, алгоритмів функціонування, результатів підконтрольної (лідерної) експлуатації окремого складного зразка (системи, комплексу або їх складових) або окремого зразка (системи, комплексу або їх складових) озброєння, військової техніки або боєприпасу, які перебувають в експлуатації (на зберіганні) у військах, витік яких створює загрозу національним інтересам і безпеці (п. 1.9.8 Зводу), то віднесення до державної таємниці таких відомостей є виключною компетенцією Міноборони.

У зв'язку з цим, якщо державним експертом вказану інформацію визнано у встановленому порядку державною таємницею на час дії воєнного стану чи особливого періоду, то в такому разі дії винної особи можуть бути кваліфіковані, наприклад, за ст. 328 (Розголошення державної таємниці) чи ст. 422 (Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості) КК України. Проте слід мати на увазі, що суб'єкт указаних злочинів – спеціальний, тобто ним може бути виключно особа, якій були довірені або стали відомі відповідні відомості у зв'язку з виконанням службових обов'язків (наприклад, згідно з диспозицією ст. 422 КК України – лише військовослужбовець). З цього випливає, що, наприклад, блогер чи інша особа (якій зазначені відомості стали відомі не у зв'язку з виконанням своїх службових обов'язків) за розголошення вказаних відомостей буде нести кримінальну відповідальність як пособник за наявності відповідних суб'єктивних та об'єктивних ознак співучасті.

Враховуючи викладене, вважаємо, що реалізація наведених пропозицій дозволить удосконалити законодавче регулювання обігу чутливої інформації в Україні, підвищити рівень інформаційної безпеки держави та захистити суспільно важливі відомості від їх розголошення та поширення.

Список використаних джерел та літератури:

1. ЦПД фіксує активізацію зусиль ru-пропаганди в рамках дезінформаційної кампанії «Майдан-3». URL: <https://cpd.gov.ua/main/czpd-fiksuye-aktyvizacziyu-zusyl-ru-propagandy-v-ramkah-dezinformaczijnoyi-kampaniyi-majdan-3/>
2. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

Шамара О.В.

доктор філософії в галузі права,
старший дослідник, доцент
радник директора Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
ORCID 0000-0002-0571-0437

**СТВОРЕННЯ ВОЄННОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЧИ ВІЙСЬКОВОЇ
ПОЛІЦІЇ, В РОЗРІЗІ РОЗБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**

Парламентом України зареєстровано проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури №11306 від 29.05.2024, якими передбачено створення та функціонування Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури [1]. Крім того, у Верховній Раді зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку із створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури» №11307 від 29.05.2024, яким визначено підслідність органу досудового розслідування Воєнної поліції України [2].

24 травня 2024 року, на виконання доручення Верховної Ради України, яке було проголосовано Парламентом України 22 травня 2024 року, Голова Робочої групи Максим Павлюк зібрав та провів підсумкове засідання Робочої групи Комітету з питань правоохоронної діяльності щодо опрацювання питання створення системи Військової юстиції в Україні. Під час засідання учасниками Робочої групи було презентовано розроблений робочою групою доопрацьований законопроект про Військову поліцію [3].

Об'єднує ці дві законодавчі ініціативи прагнення Верховної Ради України до розбудови системи органів Військової юстиції України, в одному випадку шляхом створення Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури, в другому підході законодавець свої зусилля скерував на створення виключно Військової поліції, з усіченими функціями та повноваженнями, як для майбутнього правоохоронного органу.

У цьому зв'язку слід зауважити, що проектом Закону України «Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України» (реєстраційний №10042 від 13.09.2023) визначено головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи побудови та

функціонування системи Військової юстиції України, а також передбачено віднести до системи державних органів, які входять до Військової юстиції України – військову поліцію, військову прокуратуру, військову адвокатуру, військовий суд та військову контррозвідку та орган досудового розслідування державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, як невід’ємної частини Служби безпеки України [4].

Метою створення Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури суб’єктом законодавчої ініціативи у проекті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури» №11306 від 29.05.2024 визначено забезпечення комплексного підходу в ході розбудови системи органів Військової юстиції України, наслідком чого є забезпечення Парламентом України можливості виконання повноважень визначених Конституцією та законами України прокурорами Спеціалізованої воєнної прокуратури, слідчими, дізнавачами та оперативними підрозділами Воєнної поліції України, в умовах воєнної агресії Російської Федерації, в умовах особливого періоду, правового режиму воєнного стану, в розрізі створення та функціонування Спеціалізованої воєнної прокуратури та Воєнної поліції України, в рамках розбудови системи органів Військової юстиції України для забезпечення ефективного вирішення завдань із захисту національних інтересів від загроз у воєнній, оборонній та військовій сферах, підтримання належного правопорядку у зазначених сферах, забезпечення охорони прав і законних інтересів військовослужбовців та членів їх сімей, а також підвищення ефективності виявлення, документування і розслідування воєнних злочинів, злочину геноциду та злочинів проти людяності, скоєних російською федерацією на території України.

Метою створення Військової поліції, передбачений проектом Закону «Про Військову поліцію» № 6569-д від 31.05.2024 є створення законодавчих підстав та правових засад діяльності Військової поліції як військового формування з правоохоронними функціями, що входить до складу сектору безпеки і оборони, та який основним своїм завданням має забезпечення правопорядку і військової дисципліни у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту.

Концептуальні розбіжності в законопроектах зводяться до такого:

- законопроектом «Про Військову поліцію» № 6569-д від 31.05.2024, у ч. 2 ст. 2 визначено, що під час дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану загальне керівництво та координацію діяльності Військової поліції здійснює Головнокомандувач Збройних Сил України. Відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» головнокомандувач Збройних Сил України є найвищою військовою посадовою особою у Збройних Силах України, він здійснює через Генеральний штаб Збройних Сил України безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України (ст. 8) [5]. Розробниками законопроекту віднесено Військову поліцію до суб’єктів оперативно-розшукової діяльності, тому постає питання, яким чином головнокомандувач Збройних Сил України під час дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану буде здійснювати

загальне керівництво та координацію діяльності Військової поліції, як правоохоронного органу, та як така діяльність буде корелюватися із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема в частині реалізації пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (далі – КК України) та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави та в частині правозастосування положень глави 21 (Негласні слідчі (розшукові) дії) Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України);

- проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури №11306 від 29.05.2024 передбачено функціонування в структурі Воєнної поліції України органу досудового розслідування (досудове слідство, дізнання), оперативних та оперативно-технічних підрозділів. Законопроектом «Про Військову поліцію» № 6569-д від 31.05.2024 не передбачає у своїй структурі органу досудового розслідування. Враховуючи той факт, що відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України, а ст. 216 КПК України визначено, що слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених ст. 422 КК України, проведення негласних слідчих (розшукових) дій мати буде право слідчий Державного бюро розслідувань, який здійснює досудове розслідування по цій категорії кримінальних правопорушень, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Військової поліції. Відсутність досудового розслідування та органу дізнання в структурі Військової поліції, який за визначенням ст. 1 законопроекту є військовим формуванням з правоохоронними функціями, розробники законопроекту «Про Військову поліцію» № 6569-д від 31.05.2024 в пояснювальній записці не наводять, що не дозволяє зрозуміти мотиви та цілі такого підходу у створенні Військової поліції;

- законопроектом «Про Військову поліцію» № 6569-д від 31.05.2024, передбачається, що начальник Військової поліції призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за поданням Міністра оборони України, а під час дії правового режиму воєнного стану – за поданням Головнокомандувача Збройних Сил України.

Проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури №11306 від 29.05.2024 передбачено, що начальник Воєнної поліції України призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою України за поданням Прем'єр Міністра України. Начальник Воєнної поліції України призначається на

посаду строком на 7 років із урахуванням вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Кандидатуру для призначення на посаду начальника Воєнної поліції України Прем'єр-міністру України подає Комісія з відбору кандидата для призначення на посаду начальника Воєнної поліції України. Положення про Комісію з відбору кандидата для призначення на посаду начальника Воєнної поліції України, затверджує Кабінет Міністрів України. На думку автора другий варіант призначення керівника воєнного формування з правоохоронними функціями наближений до сталого демократичного підходу призначення такого рівня топ посадовців, з урахуванням того, що статтею 1 проекту Закону №11306 від 29.05.2024, Воєнну поліцію України визначено центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань правоохоронної діяльності у військовій, воєнній та оборонній сферах, підтримання правопорядку у сфері оборони держави, здійснює охорону прав, свобод і законних інтересів військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та членів їх сімей, а також резервістів, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів;

- Проектом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури №11306 від 29.05.2024, передбачається створення Спеціалізованої воєнної прокуратури, а по суті її відновлення [6], в рамках розбудови органів системи Військової юстиції України і на цьому етапі створення Воєнної поліції України (оперативно-розшукова діяльність, досудову розслідування, дізнання), Спеціалізованої воєнної прокуратури (нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність [7], дізнання, досудове слідство, інші функції прокуратури визначені законодавством України).

Розробниками законопроекту «Про Військову поліцію» № 6569-д від 31.05.2024, не надано розуміння в пояснювальній записці та в змінах до інших законодавчих актів розуміння щодо процесу створення (відновлення) воєнної прокуратури, це залишилось за межами регулювання, проте Головою Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України, в рамках участі у міжнародній науково-практичній конференції «Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. Досвід української прокуратури», було зазначено, що *«Незмінність курсу України щодо як найшвидшого вступу до Організації Північноатлантичного договору неодноразово наголошував Президент нашої держави Володимир Зеленський. Тому наша з Вами задача виробити та запропонувати шляхи нашої інтеграції у сфері діяльності органів військової юстиції, особливо в умовах військового конфлікту на території України»* [8].

Адже повинен бути присутнім саме комплексний підхід в рамках розбудови Військової юстиції України, який набуває особливого значення в умовах воєнної агресії росії проти України, оскільки в Україні не існує повноцінної системи органів Військової юстиції (воєнна поліція, воєнна контррозвідка, воєнна прокуратура, воєнна адвокатура, воєнний суд). Військова юстиція України, в особливий період та в умовах правового режиму

воєнного стану, у відповідності до Стратегії забезпечення національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 повинна стати дієвим елементом забезпечення національної безпеки шляхом досягнення достатньої взаємосумісності складових сил безпеки і оборони з відповідними структурами держав – членів Організації Північноатлантичного договору та реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, у відповідності до їх стандартів та процедур.

Список використаних джерел та літератури:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури №11306 від 29.05.2024. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44322>. (дата звернення: 03.06.2024).

2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку із створення та посилення самостійності Воєнної поліції України та Спеціалізованої воєнної прокуратури №11307 від 29.05.2024. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44323>. (дата звернення: 03.06.2024).

3. Проект Закону про Військову поліцію № 6569-д від 31.05.2024. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44336>. (дата звернення: 03.06.2024).

4. Проект Закону про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України від 13.09.2023 року №10042. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42777>. (дата звернення: 03.06.2024).

5. Про Збройні Сили України. Законодавство України : офіц. портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12?find=1&text=%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B0#w1_4. (дата звернення: 03.06.2024).

6. Шамара О. В. Відновлення військової прокуратури, як елементу системи органів Військової юстиції України. *Інформація і право. Науковий журнал*. № 1(48) (2024). С.241-250.

7. Шамара О. В. Прокурорський контроль за діяльністю розвідувальних та контррозвідувальних органів, як елемент діяльності Військової юстиції України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні* : матер. міжнар. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 14-15 берез. 2024 р.). Київ : Алерта, 2024. С. 292-300.

8. Діяльність військової юстиції в умовах збройного конфлікту. *Досвід української прокуратури* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 28 жовт. 2021 р.). Київ-Одеса : Фенікс, 2021. 108 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНА, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ, КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Агарков О. А.

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри психології
Дніпровського гуманітарного університету

Буканов Г.М.

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Психологи давно цікавляться факторами, що сприяють злочинній поведінці. Мотивація особи вчинити злочин, залежить від різних факторів, при цьому психологічні теорії злочинності схильні розглядати поведінку, зосереджуючись на таких аспектах, як особистість людини, моделі мислення та когнітивні спотворення. Відповідно до психологічного пояснення злочинності, злочинність є скоріше результатом моделей мислення та життєвого досвіду, ніж біологічних причин.

Проблематикою дослідження психологічних факторів прояву у особи злочинної поведінки у своїх працях вивчали: А. Бандура [1], Г. Волтерс [9], К. Кокер Л., Ф. Сміт та ін. [2], Л. Кольберг [4], Р. Мао-Шен, Ч. Пен-Юй, Л. Чжи-Ган, Ч. Сесілія та інші [5], Дж. Портной, Чен Френсіс, А Рейн [6], М. Шмідеберг [7], С. Таскеран, А. Туфан та ін. [8], С. Фрейд [3].

Дослідники в галузі кримінальної психології доходять до висновку про те, що поєднання генетичних факторів і факторів середовища може впливати на схильність людини до злочинної поведінки. Ці фізіологічні елементи, як правило, пов'язані з різними ділянками мозку або відділеннями, контрольованими мозком. Префронтальна кора головного мозку людини є основним місцем виконавчого контролю. Зазвичай можна знайти злочинців з пошкодженою або недорозвиненою префронтальною корою головного мозку. Відсутність самоконтролю у підлітків може бути пов'язана з тим, що ця ділянка мозку не завершує розвиток до середини 20 років. Агресивна та насильницька поведінка у чоловіків у віці 26 років була в три рази більш імовірна у тих, у кого менші мигдалини, порівняно з тими, у кого мигдалини більші. Ця область мозку пов'язана з такими емоціями, як страх і гнів, а також соціальною поведінкою. Деякі дослідження показують, що підвищений рівень нейромедіаторів, таких як дофамін і серотонін, а також таких гормонів, як тестостерон, може сприяти антисоціальній поведінці.

Багато соціологічних теорій припускають, що соціальний і екологічний контекст людини може відігравати певну роль у формуванні її схильності до

злочинної поведінки. Одна з таких теорій, наприклад, намагається пояснити злочинну поведінку, вказуючи на динаміку місцевих сусідів як рушійну силу. Це означає, що люди з низькими доходами більш схильні до вчинення злочинів, оскільки вони мали менш привілейоване виховання.

Більшість соціологічних теорій психіки злочинної поведінки, підтримують ідею про те, що люди, які були залишені напризволяще в молодому віці і які зазнали дискримінації з боку суспільства, з більшою ймовірністю стануть злочинцями, коли стануть дорослими.

Більшість психологічних пояснень злочинної поведінки зосереджені на досвіді, який сформувався формувальному в ранньому віці. Вони стверджують, що люди, які пережили травму в дитинстві, більш схильні до злочинної поведінки в дорослому віці.

3. Фрейд є засновником психодинамічної теорії. На його думку, особистість складається з триумвірату: воно, его та суперего – це три компоненти людської особистості, на яких базується ця теорія. Воно відповідає за задоволення несвідомих потреб, таких як їжа, секс і повноцінний сон і діє за принципом задоволення, віддаючи пріоритет короточасному щастю. Однак его існує на несвідомому рівні і керується принципом реальності.

Суперего генерує етичні судження. Відповідно до психодинамічної теорії злочинності та кримінальної психології злочинна поведінка є наслідком нездатності Его та Суперего підпорядкувати собі Воно [3].

Людській поведінці, згідно з теорією Бандури, можна особу навчити, і поведінка само по собі не є вродженою. Думка про те, що діти переймають насильницькі звички від однолітків, узгоджується з багатьма соціологічними теоріями злочинності. А. Бандура стверджує, що діти вчаться агресивній та насильницькій поведінці з трьох основних джерел: сімейні взаємодії, екологічного досвіду, засобів масової інформації та комунікації [1]

Когнітивна теорія аналізує, як світогляд людей впливає на їхні рішення та дії. Відповідно до теорії злочинної поведінки Л. Кольберга, більшість злочинців застрягли на наймолодшій і найменш розвиненій із трьох стадій морального розвитку, передтрадиційній. Профілювання злочинців – це техніка, яка використовується поліцією та іншими правоохоронними органами для кращого зв'язку виконавця злочину з обставинами злочину.

У рамках цього процесу проводяться консультації з кримінальним психологом, щоб визначити п'ять найкращих ідентифікаційних рис злочинця [4]. Однак кримінальне профілювання часто набуває відтінку соціальної несправедливості. Індивідуальна кримінальна мотивація – це цікава тема, яку лише частково можна пояснити психологічними теоріями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bandura Albert Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective on Human Nature. 1st 2023. 231 p.
2. Coker Kendell L., Smith Philip H., Westphal Alexander, Zonana Howard V., McKee Sherry A. Crime and Psychiatric disorders among youth in the US

population: an analysis of the National Comorbidity Survey Adolescent Supplement”, Journal of The American Academy of Child & Adolescent Psychiatry. 2014. № 53. P. 888–898.

3. Freud S. The Ego and the Id. March 22, 2010. 98 p.

4. Kohlberg L. The Psychology of Moral Development Harper & Row, 1984. 729 p.

5. Mao-Sheng Ran, Peng-Yu Chen, Zhi-Gang Liao, Cecilia Lai-Wan Chan, Eric Yu-Hai Chen, Cui-Ping Tang, Wen-Jun Mao, J. Steven Lamberti, Yeates Conwell, “Criminal behavior among persons with schizophrenia in rural China”, Schizophrenia Research 2010. № 122. P. 213-218.

6. Portnoy Jill, Chen Frances R., Raine Adrian Biological protective factors for antisocial and criminal behavior. Journal of Criminal Justice. 2013. July, № 41. P. 292-299

7. Schmideberg Melitta Psychological Factors Underlying Criminal Behavior. Journal of Criminal Law and Criminology. 1947. № 37. P. 458-476.

8. Taskiran S, Mutluer T, Tufan AE, Semerci B Understanding the associations between psychosocial factors and severity of crime in juvenile delinquency: a cross-sectional study. Neuropsychiatric Disease and Treatment. 2017. №13. P. 1359-1366.

9. Walters Glenn D. Proactive and reactive criminal thinking, Psychological inertia and the crime continuity conundrum. Journal of Criminal Justice. 2016. № 46. P. 45-51.

Голіна В.В.

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
ORCID 0000-0001-9166-3472

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ – КОЛЕКТИВНА ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ВЛАД, БІЗНЕСУ, СУСПІЛЬСТВА, ГРОМАДЯН³

Ідея колективної зацікавленості і відповідальності за безпеку дорожнього руху бла, як відомо, матеріалізована в Стратегії Vision Zero (нульова смертність від дорожньо-транспортних пригод – ДТП), яку шведський парламент прийняв як ключовий документ ще у 1997 р. Якщо

³ Тези підготовлено на виконання теми фундаментального дослідження НДІ ВПЗ імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (номер державної реєстрації в УРІНТЕІ №10565).

коротко, то суть її полягає в тому, що волею держави зацікавленість і відповідальність за досягнення безпечності доріг покладається – за певними механізмами державного впливу – на тих, хто використовує дороги (вулиці) для своїх потреб, а саме на суб'єктів, які: проєктують транспортну систему; управляють транспортними засобами у цій сфері; виробляє транспортні засоби; приймає відповідне законодавство. При цьому у Стратегії наголошується, що запорукою її результативності є: політична прихильність (воля держави); наукова обґрунтованість; обмін даними між зацікавленими суб'єктами; застосування інновацій при здійсненні запобіжних заходів; партнерство; забезпечення необхідного фінансування; активного втручання правоохоронних органів; широка медійна підтримка, що реалізується та ін. [1, с. 56, 58]. Кожне з цих фундаментальних положень, наповнених конкретним, відповідним цілям Стратегії змістом, перетворюються (переплітаються) у потужні комплекси заходів і засобів, у виконанні яких стають зацікавленими і відповідальними задіяні суб'єкти.

Зацікавленість і відповідальність суб'єктів, за забезпечуючих дороги від ДТП, створюють єдність зусиль. У Стратегії сталої та розумної мобільності – Європейський транспорт на шляху майбутнього (Брюссель, 9 грудня 2020 року) підкреслюється і стає державним імператив: ці зусилля можуть бути успішними лише за умови достатньої прихильності зацікавлених сторін, а саме європейських інституцій держав – членів ЄС та їх органів влади на всіх рівнях влади, зацікавлених сторін, бізнесу, а також – громадян [1, с. 265]. Отже, прихильність держави та її інституцій до загальної справи Vision Zero та інші, пов'язані з нею умови, є обов'язковими для ефективності досягнення стратегічних задумів.

Спільність зусиль різних за профілем діяльності суб'єктів означає також, що кожний з них винаходить свої, відповідні за спеціалізацією заходи та інновації, і таким чином вносить їх у загальний обсяг зусиль щодо безпеки дорожнього руху наприклад, для нормалізації швидкості виробники транспортних засобів удосконалюють чи винаходять прилади, обладнання, інші пристосування тощо. Проєктувальники транспортної системи з тією ж метою запроваджують свої заходи та ін. тому, вважаємо, вірна думка стосовно того, що наведеним запобіжним стратегічним документом фактично була змінена парадигма запобігання автотранспортним правопорушенням і змінена уся система безпеки дорожнього руху в Україні. Слід наголосити, що саме шведський прогресивний досвіді законодавство покладені в основу розробки міжнародних і загальноєвропейських стратегій безпеки дорожнього руху, які впроваджуються, точніше, намагаються впровадити у багатьох країнах світу, включаючи Україну [1, с. 56, 57, 58]. У цьому вбачається оригінальність Стратегії Vision Zero, далекоглядний задум якої остаточно ще повністю не розкритий або країни на теперішній час не спроможні виконати умови зазначеної шведської стратегії.

Деякі положення національних стратегій зарубіжних країн мають дещо інше бачення спільності зусиль. Так, у національній стратегії США з безпеки

на дорозі – HRSS (січень 2022 р.) наголошується, що вона є спільним зусиллям між офісом міністерства транспорту та експлуатаційними адміністраціями, чії ролі та обов'язки включають безпеку на дорозі: федеральне управління автомобільних доріг, федеральне управління безпеки автомобільних перевізників, федеральне управління залізниць, федеральне управління транспорту та інші федеральні інституції системи виключно транспорту. Досягнення Vision Zero. Із Стратегії безпеки дорожнього руху Канади 2025 можна зрозуміти, що на шляху до Vision Zero необхідні спільні зусилля зацікавлених сторін, серед яких між іншим згадується поліція і медичні працівники, але чіткого концептуального задуму розв'язання проблеми безпеки дорожнього руху ця чергова стратегія (першого помітного позитивного результату не дали) не має. Глобальна ідея Vision Zero по суті в цілі Стратегії Канади не реалізована.

У Програмі безпеки дорожнього руху Федерального уряду на 2021 – 2030 роки указується, що ця програма базується на політичному зобов'язанні, яке міститься в коаліційній угоді 2018 року щодо впровадження концепції «Vision Zero» як лідера у справі дорожньої безпеки. «Vision Zero» передбачає, що смертність і травматизму є неприйнятними і ті, хто формує та використовує дорожній рух, ділять відповідальність за його безпеку. Підхід Vision Zero створює основу для широкого консенсусу у суспільстві, серед учасників дорожнього руху у Німеччині. Зауважується, що дорожньо-транспортна безпека, звісно, є державною справою, але не лише [2, с. 120-121]. Знову ж таки, ідея спільності впливових органів, бізнесу, підприємств з їх інноваційними проривами у сфері безпеки руху, що, як ми впевнені і складає нову парадигму уз забезпеченні безпеки руху і характерну для Vision Zero, не проглядається.

У Національній стратегії безпеки дорожнього руху Австралії на 2021 – 2030 рр. немає прозорих вказівок, хто несе відповідальність за безпеку руху, і робиться акцент на посиленні управління у сфері руху, здатності і контролю з боку парламенту. Підкреслюється, що всі рівні влади Австралії несуть відповідальність за безпеку дорожнього руху, як у транспортному секторі, так і в інших секторах, котрі впливають на результат безпеки [2, с. 94, 109, 112].

Вимога єдності зусиль зацікавлених суб'єктів у колективному досягненні мети Vision Zero та його етапів не полишає їх галузеву автономію, спеціалізацію, відповідальність за якісне виконання прийнятих рішень тощо. Отже, існує два види відповідальності: відповідальність зацікавлених сторін у досягненні стратегічної/програмної етапної, колективної, згуртованої мети, так би мовити, соціальний, перед суспільством, обов'язок, і поділена, можливо, правова, відповідальність кожного із суб'єктів за якість і результативність діяльності. Вимога відповідальності передбачає публічну звітність, аудит, контроль.

Список використаних джерел та літератури:

1. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України. Харків : Право, 2022. 300 с.

2. Стратегії безпеки дорожнього руху ЄС та зарубіжних країн: Зб. норм. актів : ел. вид. Укл. : М.Г. Колодяжний. Харків : Право, 2023. 162 с.

Давидюк В.М.

доктор юридичних наук,
професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 000-0001-8998-1981

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ПРОТИПРАВНИМ СХЕМАМ У СФЕРІ АЗАРТНИХ ІГОР: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У липні 2020 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 №768-ІХ [1]. Фактично, прийняттям вказаного закону завершилась доволі тривала епопея легалізації в Україні ринку азартних ігор.

Слід зазначити, що статистика надходжень до державного бюджету податків від діяльності суб'єктів господарювання вказаної сфери протягом наступних декількох років дозволяє зробити висновок про правильність вказаного рішення.

Так, згідно інформації Центру економічної стратегії обсяги «білого» гравального бізнесу лише протягом 2023 року зросли з 5% до 40-50% за рік. Сукупні податкові надходження склали 10,4 млрд гривень. Для порівняння: у 2022 році вказана цифра складала 730 млн грн, а у 2021 – лише 206 млн. гривень [2].

Однак, динаміка надходжень податків протягом останніх двох років свідчить про широке застосування суб'єктами «білого» гравального бізнесу так званих схем оптимізації сплати податків, а то і відверто кримінальних схем. Крім того, в Україні «розцвів» нелегальний ринок послуг у вказаній сфері. З'явилися сотні веб-сайтів, які надають доступ до азартних ігор, при цьому не сплачуючи до бюджету жодної копійки.

Вказане призвело до того, що на даний час наша держава не дораховується десятків мільярдів гривень платежів від суб'єктів господарювання гравального бізнесу.

Дана ситуація є неприпустимою, особливо в умовах воєнного стану в якому зараз живе країна і потребує негайного правового врегулювання усіх прогалин діючого законодавства, які дозволяють ділкам у сфері азартних ігор «економити» на сплаті податків. Крім того, необхідна значна активізація роботи правоохоронного блоку щодо ліквідації усіх злочинних схем несплати податків суб'єктами гравального бізнесу, максимального зменшення його тіньової складової, притягнення їх організаторів та учасників до реальної відповідальності, з максимальним застосуванням фінансових санкцій.

В цьому контексті слід відзначити хоч і запізніле, але прийняття Рішення Радою національної безпеки і оборони України від 20.04.2024 «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет»,

введене в дію Указом Президента України від 20.04.2024 №234/24 (далі Рішення) [3].

На нашу думку, одними із ключових пунктів вказаного Рішення, який дозволить реально боротися з протиправними схемами у даній сфері, є пункт 4, яким доручено Кабінету Міністрів України у місячний строк забезпечити упровадження Державної системи онлайн-моніторингу в сфері азартних ігор, а також пункт 6 Рішення, щодо забезпечення у цей же строк прийняття Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку, рішень про блокування нелегальних веб-сайтів, на яких надається доступ до азартних ігор, за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей.

Крім того, з урахуванням широкого розповсюдження практики користування послугами гральних закладів та «інтернет-казино» нашими військовослужбовцями, пунктом 2 даного Рішення зобов'язано Головнокомандувача Збройних Сил України та керівників військових формувань запровадити на період дії режиму воєнного стану заборону військовослужбовцям доступу до гральних закладів (онлайн, офлайн).

У той же час, є великі сумніви щодо ефективності виконання більшості із пунктів вказаного Рішення без остаточного прийняття законопроекту №9256-д, активна робота над яким протягом квітня-травня поточного року триває в стінах українського парламенту.

Саме цим законопроектом передбачено внесення змін до відповідних нормативних актів, які значно ускладняють роботу «тіньовим» гравцям ринку азартних ігор України. Зокрема, пропонується внесення змін до Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» щодо можливості здійснення фактичних перевірок (у тому числі методом контрольних закупівель) у частині проведення експерименту з використанням тест-ситуації участі уповноважених посадових осіб Уповноваженого органу в азартній грі [4].

Крім того, серед законодавчих новел, які пропонуються вказаним законопроектом звертає на себе увагу посилення фінансової відповідальності організатора азартних ігор, який не забезпечив неможливість участі в них осіб, участь яких в таких іграх заборонена цим та іншими законами, зокрема, зобов'язання його відшкодувати таким особам на їх вимогу або на вимогу членів сім'ї таких осіб фінансову шкоду в розмірі десятикратного розміру програшу, що заподіяна зазначеним особам внаслідок такої бездіяльності організатора азартних ігор, а також додатково (незалежно від наявності спричиненої фінансової шкоди) сплатити компенсацію у розмірі суми, еквівалентної половині загального розміру штрафних санкцій, накладених Уповноваженим органом у зв'язку з допущеним порушенням.

Також пропонуються реальний алгоритм обмеження доступу до веб-сайтів/мобільних застосунків, які організують, проводять та надають доступ до азартних ігор, без відповідних дозвільних документів.

Серед іншого пропонується на період воєнного стану обмеження участі військовослужбовців у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, шляхом внесення до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх.

Це й же законопроект фактично ставить крапку в абсолютно неефективній діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ) та передбачає утворення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері організації та проведення азартних ігор, випуску та проведення лотерей.

На нашу думку, саме швидке проходження усіх етапів опрацювання вказаного законопроекту у стінах парламенту та оперативне ухвалення його остаточної редакції Верховною Радою України та відповідне підписання Президентом України – це той реальний крок, який дасть змогу правоохоронним та контролюючим органам розпочати реальний процес наведення елементарного порядку в даній сфері економіки держави.

Крім того, давно назріла необхідність щодо початку повноцінного функціонування Державної системи онлайн-моніторингу, порядок функціонування якої затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 року №171 [5].

Фактично, відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України “Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор” вказана система повинна була запрацювати ще три роки тому. На наше переконання її відсутність протягом вказаного періоду – це один із чинників, який призвів до «розквіту» тіньового ринку азартних ігор.

Також, на нашу думку необхідно корінним чином змінити підхід правоохоронних органів нашої держави до організації та проведенні заходів протидійні злочинним угрупованням, які здійснюють свою протиправну діяльність у тіньовому секторі ринку азартних ігор.

Насамперед, мова йде про використання усього комплексу оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій по документуванню та припинення злочинної діяльності їх організаторів та учасників. Крім того, доцільно розглянути можливість проведення в найближчий час відповідної спеціальної оперативно-профілактичної операції, за участю відповідних сил та засобів правоохоронного та контролюючого блоку виконавчої гілки влади України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор : Закон України від 14 липня 2020р. №768-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

2. Обсяги «білого» грального бізнесу зросли з 5% до 40-50% за рік : *Центр економічної стратегії, офіційна сторінка в Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/cesukraine/posts/pfbid02TLpTeF9zGCuuy4D7nupLFaUTQMUpTJVxk955wqgwtYkNYwC5QjMgMAAWTz7zzTHDfl> (дата звернення: 31.05.2024).

3. Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20.04.2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-24#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо організації проведення азартних ігор та лотерей : Проект Закону України від 05.04.2024 №9256-д. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43949> (дата звернення: 31.05.2024).

5. Про затвердження Порядку функціонування Державної системи онлайн-моніторингу : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 №171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2024-п#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

Єфімов М.М.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та
домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-3964-798X

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ПІД
ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА, ВЧИНЕНОГО
ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ**

Розслідування будь-якого кримінального правопорушення потребує проведення відповідного переліку слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів. Не є виключенням і випадки вчинення хуліганських дій футбольними уболівальниками. Серед обов'язкових слідчих (розшукових) дій, що необхідно реалізувати в зазначеній категорії кримінальних проваджень, будуть такі як-от: огляд місця події; допити підозрюваних; слідчий експеримент. Тактика їх проведення залежить від багатьох факторів та потребує детального уточнення. Оскільки максимально повне зібрання оптимальної кількості доказової інформації забезпечить якісне складання обвинувального акту [2, с. 527].

З приводу питань проведення допиту підозрюваного, відмітимо, що вивчення матеріалів кримінального провадження дозволяє визначити його предмет, сформулювати запитання допитуваному, встановити коло осіб, які підлягають допиту тощо. Це дозволяє, як зазначає Ю. А. Чаплинська, виявити існуючі прогалини, розбіжності та суперечності між учасниками процесу та

своєчасно вжити заходів щодо їх усунення [6, с. 222]. В свою чергу, Б. В. Клімов, дослідивши криміналістичну характеристику хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками, визначив найбільш криміналістично значимі її складові. Серед них автор вирізняє центральним елементом особу «футбольного хулігана», яка, на думку дослідника, найперше відображає його специфіку, оскільки інші визначені елементи завжди пов'язані з особистісними ознаками та закономірностями його поведінки, у тому числі мотивацією вчинення протиправних діянь [4, с. 323].

Узагальнення практики показує, що під час допиту підозрюваних у вчиненні хуліганських дій та встановлення їх осіб найчастіше існують два істотних недоліки. По-перше, у випадках очевидності хуліганського вчинку уповноважені особи нерідко обмежуються загальним визнанням вини з боку підозрюваного. По-друге, під час допитів і в ході подальшого розслідування не завжди з належною повнотою встановлюються біографічні та інші відомості про підозрюваного, зокрема, точний вік, сімейний стан, психологічні особливості тощо. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень дозволив нам виділити наступні обставини, які необхідно встановити під час допитів підозрюваних у вчиненні хуліганських дій:

– дані про підозрюваного (сімейний стан, футбольний клуб, за який він вболіває, стан здоров'я, освіта, місце роботи, заохочення, стягнення, судимості і т.п.);

– чи знайомий він із потерпілим і в якій має з ним стосунки;

– чи виникали між ними конфліктні ситуації;

– що відомо підозрюваному про потерпілого, який він чинив опір та ін.;

– які конкретно хуліганські дії було ним учинено, за яких обставин, мотивів та метою;

– умисел хуліганських дій, тобто яка переслідувалась мета і як оцінює правопорушник свої дії;

– чи був підозрюваний тверезий чи перебував у стані алкогольного сп'яніння;

– з якого приводу, де, коли і з ким уживав спиртні напої;

– чи мав при собі зброю або які-небудь предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень, якщо так, то які саме, де і коли їх придбав чи виготовив;

– чи вчиняв опір особам, що намагалися припинити його хуліганські дії, якщо так, то кому саме та у якій формі;

– яку шкоду, на його думку, він заподіяв своїми діями; його ставлення до своїх дій, їхня оцінка; чи вчиняв він раніше які-небудь правопорушення та до якого виду відповідальності притягався;

– обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність: чи кається у вчиненому; як оцінює скоєне протиправне діяння [3, с. 210].

Також не слід забувати про виховну роль допиту підозрюваного. Оскільки реалізація виховного впливу на дану категорію осіб (особливо футбольних вболівальників, які вчинили хуліганські дії) полягає в

недопущенні в майбутньому повторення з їхнього боку подібних та інших протиправних діянь. З даного приводу, Р. Л. Степанюк доречно акцентує увагу, що вказане зводиться до правильного вибору уповноваженою особою тактичних і психологічних прийомів спілкування з метою звернення до позитивних якостей особистості, роз'яснення аморальності та недопустимості вчиненого, можливої міри покарання за вчинене та за повторність злочинів [5, с. 521].

Найбільш ефективним тактичним прийомом викриття підозрюваного у вчиненні хуліганських дій, який заперечує свою провину, на нашу думку, є пред'явлення доказів. Серед доказів, що можна пред'явити особі, варто виокремити такі, як-от: докази, що свідчать про його хуліганські дії або участь у хуліганстві (показання потерпілого та свідків, протокол огляду, висновки судово-медичної експертизи про тяжкість заподіяних ним тілесних ушкоджень; особисті предмети і документи, що він обронив на місці протиправного діяння, та ін.); докази, що свідчать про застосування або спробу застосування ним зброї або предметів, пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень (зброя та предмети нападу, а також показання свідків щодо їх приналежності підозрюваному; висновок криміналістичної експертизи про те, що виявлені на зброї відбитки пальців належать підозрюваному, і т.д.); документи, що характеризують особу допитуваного як хулігана (довідки про приводи, судимості, постанови про притягнення до адміністративної відповідальності за дрібне хуліганство, характеристики і т.п.). Крім того, при допиті підозрюваних, що об'єднані круговою порукою (характерно для ультрас футбольних клубів), виникають труднощі для отримання об'єктивних показань [1, с. 136-138]. Тому в таких ситуаціях бажано застосовувати відповідні тактичні прийоми, зокрема, пред'явлення доказів.

Підводячи підсумок, зауважимо, що обов'язковою слідчою (розшуковою) дією у визначеній категорії кримінальних проваджень є допит підозрюваного. Зазначено, що при допиті підозрюваних, які об'єднані круговою порукою (характерно для ультрас футбольних клубів), виникають труднощі для отримання об'єктивних показань, тому найбільш ефективним тактичним прийомом їх викриття у вчиненні хуліганських дій є пред'явлення доказів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Єфімов М. М. Методика розслідування хуліганства : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 216 с.
2. Єфімов М. М. Наукова полеміка стосовно проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5. С. 527–536.
3. Єфімов М. М. Особливості проведення подальших слідчих (розшукових) дій при розслідуванні хуліганства. *Право і суспільство*. 2016. № 4 (ч. 2). С. 208–213.
4. Клімов Б. В. Елементи криміналістичної характеристики хуліганства,

вчиненого футболними вболівальниками. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 321–324.

5. Степанюк Р. Л. Запобігання злочинам у бюджетній сфері України: криміналістичний аспект. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.). Харків: ХНУВС, 2012. С. 519–523.

6. Чаплинська Ю. А. Організаційне забезпечення проведення допиту. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії і практики*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 221–224.

Кириченко О. В.

доктор юридичних наук, професор
ректор

Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0002-2046-9522

Вакуленко А. Е.

доктор філософії в галузі права
співробітник Департаменту патрульної
поліції м. Запоріжжя

ORCID 0000-0002-5929-5793

**КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ВИДИ
СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛАМ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ
КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Своєчасне виявлення, документування та запобігання кримінально протиправним діям, а також встановлення осіб, які їх вчинили, та ефективне розслідування по кримінальним провадженням не можливо без використання допомоги громадян оперативними підрозділами правоохоронних органів.

Виходячи з того, що сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням – це гласна або негласна участь громадян за їх згодою на платній або безоплатній основі у наданні допомоги оперативним підрозділам шляхом здійснення певних дій, спрямованих на вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) та кримінального судочинства [1, с. 239], можна виділити такі види сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням, як гласне і негласне, а критерієм класифікації виступає ступінь гласності.

Особливого значення гласного сприяння громадян оперативним підрозділам набуває під час оперативно-розшукового запобігання

кримінальним правопорушенням, яке визначається як діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка спрямована на своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також недопущення вчинення їх на різних стадіях кримінально протиправної поведінки за допомогою як гласних, так і негласних оперативно-розшукових сил, засобів та методів [2, с. 319].

Невід'ємною частиною оперативно-розшукового запобігання є оперативно-розшукова профілактика, тобто діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка спрямована на недопущення вчинення кримінальних правопорушень, а також своєчасне виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють їх вчиненню [3, с. 206].

Профілактична діяльність здійснюється ще до вчинення кримінально протиправного діяння. Саме за допомогою реалізації принципу взаємодії оперативних підрозділів з органами державної влади і населенням можливо здійснювати профілактику кримінальних правопорушень, впливати на нейтралізацію чинників, які сприяють їх вчиненню.

Особливого значення набуває така взаємодія під час попередження та припинення кримінально протиправних проявів, яка виражається у гласній допомозі оперативним підрозділам у недопущенні вчиненні кримінальних правопорушень на різних стадіях кримінально протиправної поведінки. Така допомога може виражатися у виявленні осіб, які мають намір вчинити кримінальне правопорушення, та проведенні з ними виховних заходів; в участі у проведенні оперативно-розшукових заходів з метою документування кримінально протиправних дій; у наданні допомоги правоохоронним органам щодо недопущення вчинення кримінального правопорушення на стадії готування чи замаху та затримання злочинця [4, с. 311].

Негласне сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням слід розглядати як приховану, таємну, невідому для інших допомогу громадян для виконання завдань ОРД та кримінального судочинства. Таке сприяння може виражатися у наданні оперативно значущої інформації оперативним підрозділам, участі у проведенні негласних пошукових та оперативно-розшукових заходах, а також негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД).

Різновидом гласного і негласного сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням є анонімне сприяння, яке, як зазначили В. І. Отрудько та Є. Ю. Бузоверя, здійснюється шляхом надання оперативному підрозділу інформації, коли джерело не бажає розкривати своє ім'я і брати участь у подальших оперативно-розшукових заходах або процесуальних діях правоохоронного органу [5, с. 228].

Наприклад, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її

трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання, визначається як викривач [6].

Категорія «викривачів» запроваджена для виявлення можливих фактів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», вчинених іншою особою. Але інститут викривачів відсутній в ОРД та негласної роботи під час досудового розслідування оперативних підрозділів правоохоронних органів, діяльність яких спрямована на протидію іншим видам кримінальних правопорушень.

Допомога представників громадськості оперативним підрозділам у протидії злочинності, яка може бути постійною або разовою, є специфічною формою реалізації громадянами України свого конституційного обов'язку. На наш погляд, більш вдалою є визначення цього виду сприяння як короткострокове, яке характеризується їхньою незначною тривалістю, та довгострокове, яке здійснюється протягом значного періоду. До короткострокового сприяння ми відносимо й разовий контакт з працівником оперативного підрозділу.

На наш погляд, ці види сприяння слід класифікувати за такою ознакою, як за часом сприяння оперативним підрозділам. Короткострокові відносини встановлюються з метою виконання окремих оперативно-службових завдань, проведенні цільових пошукових та оперативно-розшукових заходів (або НСРД), а також отримання оперативно значущої інформації. Отримання оперативно значущої інформації за своїм характером може бути багаторазовими і, як правило, така інформація надходить від осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво.

Час сприяння громадян оперативним підрозділам залежить від необхідності співпрацювати з конкретною особою для виконання певних оперативно-службових завдань, бажання цієї особи, що обумовлено її мотивацією тощо. Слід зазначити, що кількісний і якісний рівень запобігання та розкриття кримінальних правопорушень прямо залежить від розуміння населення необхідності взаємодії із правоохоронними органами [7, с. 294]. Основними мотивами такої співпраці є патріотизм та усвідомлення свого обов'язку протидіяти злочинності, а також матеріальна чи інша особиста зацікавленість [8, с. 248]

За рівнем сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням виділяють просте і складне сприяння. Під час простого сприяння громадян з оперативними підрозділами надається допомога особами, які не співробітничать з оперативними підрозділами на конфіденційній основі, і навпаки, під час складного сприяння громадяни співробітничать з оперативними підрозділами на конфіденційній основі.

У теорії ОРД за ступенем участі виділяють безпосереднє і опосередковане сприяння громадян оперативним підрозділам.

Безпосереднє сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням передбачає встановлення прямих контактів між оперативним підрозділом та громадянином з метою виконання завдань ОРД та кримінального судочинства. Це збір інформації, створення обстановки або умов, що полегшують оперативним підрозділам досягнення поставлених перед ними цілей, надання послуг тощо.

Опосередковане сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням передбачає поширення інформації або надання послуг без прямих контактів громадян з оперативними підрозділами. Наприклад, інформація може поширюватися через засоби масової інформації, інформаційно-телекомунікаційні технології, через інших осіб, тощо. Як зазначив О. Л. Христов, сприяння представника громадськості може бути й без особистої участі, наприклад надання необхідних для виконання завдань матеріальних, технічних чи інших ресурсів або доступу до камер відеоспостереження для інтеграції у єдиний безпековий портал (на сьогодні це «Безпечне місто»), надання інформації-відповіді на запит та інше [9, с. 308-309].

На наш погляд, сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням слід класифікувати залежно від завдань ОРД та кримінального судочинства. Слід зазначити, що завданнями ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [10], а завданнями кримінального судочинства – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [11].

Крім того, сприяння громадян оперативним підрозділам під час протидії кримінальним правопорушенням слід класифікувати залежно від видів кримінальних правопорушень. Наприклад, сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії корупційним кримінальним правопорушенням – це процес, який пов'язаний із залученням оперативними підрозділами громадян до виконання завдань щодо виявлення і запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, виявлення осіб, причетних до їх вчинення, сприяння розслідуванню цієї категорії кримінальних правопорушень. Кінцевим результатом використання громадян

є отримання оперативними підрозділами оперативно значущої інформації про готування або вчинення кримінально протиправних дій, які підпадають під ознаки корупційних кримінальних правопорушень, та проведення (сприяння проведенню) окремих пошукових та оперативно-розшукових заходів, а також негласних слідчих (розшукових) дій [12, с. 94-95].

Таким чином, критеріями класифікації сприяння громадян оперативним підрозділам правоохоронних органів на види є: за рівнем сприяння (просте і складне); за ступенем гласності (гласне і негласне); за ступенем участі (безпосереднє і опосередковане); за часом (короткострокове і довготривале); залежно від завдань ОРД та кримінального судочинства; залежно від видів кримінальних правопорушень.

Наприкінці слід зазначити, що на сьогодні існує необхідність щодо закріплення видів сприяння громадян оперативним підрозділам в нормах оперативно-розшукового законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вакуленко А. Е. Теоретичний аналіз проблеми визначення сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії кримінальним правопорушенням. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2023. № 6(20) 2023. С. 234–240.

2. Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2015. № 2 (вид. 2). С. 315–320.

3. Кириченко О. В., Шевченко О. А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2009. № 2. С. 199–206.

4. Хмеленко В. В. Щодо змісту принципу оперативно-розшукового запобігання злочинам «взаємодія з органами державної влади та населенням». *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доповіді Міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листоп. 2013 р.)*. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2013. С. 310–311.

5. Отрудько В. І., Бузоверя Є. Ю. Поняття, сутність та форми сприяння громадян підрозділам кримінальної поліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 3. С. 225–229.

6. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

7. Обшалов С. В., Дараган В. В. Психологічне забезпечення використання конфіденційної допомоги громадян під час попередження та розкриття умисних вбивств. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2023. № 6(20) 2023. С. 289–296.

8. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 428 с.

9. Христов О. Л. Теоретико-прикладні засади організації використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час оперативно-розшукової протидії злочинності. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2023. № 6(20) 2023. С. 305–313.

10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 15.01.2023).

11. Гетьман А. Науково-практичний коментар нового Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://yport.inf.ua/stattya-zavdannya-kriminalnogo-50291.html> (дата звернення: 18.02.2020).

12. Кириченко О. В., Вакуленко А. Е. Сприяння громадян оперативним підрозділам Національної поліції України під час протидії корупційним кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск. С. 91–95.

Клепка Д. І.

кандидат юридичних наук,
старша наукова співробітниця відділу
дослідження проблем кримінального процесу
та судоустрою
Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України
ORCID 0000-0001-8423-4581

ДО ПИТАННЯ ПОДАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ ДО СУДУ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

Стрімке запровадження цифрових технологій у сферу кримінального судочинства зумовило виникнення нових форм процесуальної комунікації з судами. Вже декілька років поспіль доволі популярною формою спрямування процесуальних документів до суду є надсилання їх в електронній формі. Однак варто звернути увагу на кілька принципових питань у цьому контексті.

По-перше, поштовхом до формування практики спрямування процесуальних документів в електронній формі до суду стало запровадження в національному кримінальному провадженні Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС). Зокрема у пункті 111 розділу V «Перехідні положення» Положення про ЄСІТС визначено, що до початку функціонування всіх підсистем (модулів) ЄСІТС процесуальні та інші

документи можуть подаватися до суду в електронній формі з використанням офіційної електронної адреси або адреси електронної пошти, з якої надійшли документи, засвідчені кваліфікованим електронним підписом.

З 5 жовтня 2021 року почали функціонувати підсистеми (модулі) ЄСІТС: «Електронний кабінет», «Електронний Суд», підсистема відеоконференцзв'язку. Крім того, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» від 23 лютого 2024 р. до статті 35 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) внесено зміни, які передбачають, що «Процесуальні документи в електронній формі можуть подаватися учасниками кримінального провадження до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів) у порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи». З аналізу зазначеного положення вбачається, що чинне законодавство орієнтує на подання процесуальних документів в електронній формі до суду саме з використанням модулів ЄСІТС.

Однак з цього приводу в юридичній спільноті звертають увагу не те, що «... модулі «Електронний суд» та «Електронний кабінет», які забезпечують комунікацію учасників процесів та їх представників із судом через електронний кабінет, все ще є дуже недосконалими та не орієнтованими на споживача. Так, користувачі програми скаржаться на незручний дизайн, численні «баги» (постійні проблеми з входом у кабінет, «зникнення» справ із кабінету, відсутність важливої інформації щодо відправлених документів чи статусу справи з незрозумілих причин). Численні технічні проблеми та збої виникають і під час проведення відеоконференцій» [1].

По-друге, судова практика щодо спрямування процесуальних документів в електронній формі характеризується своєю розрізненістю. Зокрема, можна простежити два підходи в практиці Верховного Суду щодо можливості подання процесуальних документів в електронній формі. Так, у рішенні Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду вказується, що «Відповідно до чинного процесуального законодавства України в судах має функціонувати Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), складовою якої є підсистема «Електронний суд», яка відповідно до закону забезпечить обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу.... Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис» не є частиною кримінального процесуального законодавства в розумінні ст. 1 КПК України. Водночас відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК України, при здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України. Водночас вимоги до касаційної скарги та

порядок її подачі визначено ст.ст. 426, 427 КПК України, **якими не передбачено подання цього документа в електронній формі** (курсив наш Д.К.). Згідно з вимогами ч. 1 ст. 427 КПК України касаційна скарга подається в письмовій формі. Всупереч цим вимогам захисник ОСОБА_4 надіслала до Верховного Суду засобами електронного зв'язку електронну сканкопію касаційної скарги, яка підписана електронним цифровим підписом... Вказані обставини перешкоджають вирішенню питання про відкриття касаційного провадження» [2].

У цілому не погоджуючись з таким підходом Верховного Суду, не можна не звернути увагу на слушний аргумент щодо вказівки в чинному КПК на форму касаційної скарги, а саме письмову, що при буквальному тлумаченні виключає можливість подання касаційної скарги в електронній формі. Відмітимо, що питання щодо форми апеляційної скарги визначається в чинному КПК аналогічно (ст. 396 КПК).

У іншому ж рішенні Верховного Суду зазначається про те, що «Існує два варіанти подачі касаційної скарги: 1) шляхом направлення цієї скарги в паперовому виді з власноручним підписом особи через поштове відділення чи поштову скриньку; 2) чи шляхом направлення її на електронну адресу суду з накладенням електронного цифрового підпису, який за правовим статусом прирівняний до власноручного підпису» [3].

Крім того, з наведених рішень відсутність єдності судової практики можна простежити й у питанні щодо обрання способу спрямування процесуальних документів в електронній формі до суду, а саме електронною поштою або за допомогою модулів ЄСІТС.

У цьому сенсі ми поділяємо позицію колегиї суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду, яка зазначає, що гарантування кожному права на судовий захист та заборона обмеження в такому праві, в тому числі в умовах інтенсивної діджиталізації суспільства, пандемії, введення воєнного стану, хоча б з точки зору найвищої соціальної цінності життя та здоров'я людини, спонукають до сприяння в забезпеченні плюралізму способів звернення до суду, а не їх обмеження судами; звернення особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний ЕЦП, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, який нічим не відрізняється від безпосереднього звернення до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду. [4]

Крім того, релевантними до розглядуваних питань є рішення Європейського суду з прав людини у яких зазначається, що хоча право порушити судові провадження може, звичайно ж, залежати від встановлених законом умов, суди під час застосування процесуальних правил повинні уникати зайвого формалізму, котрий може стати на перешкоді справедливості судового розгляду («Валхлі проти Франції» (Walchli v. France), § 29; «Еваггелу проти Греції» (Evaggelou v. Greece), §23). Дійсно, іноді занадто суворе

дотримання процесуального правила може становити загрозу самій суті права на доступ до суду («Лабержерє проти Франції» (Labergère v. France), § 23), зокрема з огляду на важливість апеляційного оскарження і на його вирішальність для заявника, засудженого до позбавлення волі на тривалий строк (там само, § 20) [5].

Список використаних джерел та літератури:

1. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифрування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? (офіційний сайт Верховного Суду) URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1397565/> (дата звернення: 12.05.2024)
2. Ухвала Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 червня 2023 року справа № 643/215/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111871643> (дата звернення: 12.05.2024)
3. Ухвала Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 26 жовтня 2023 року справа № 761/33932/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114483626> (дата звернення: 12.05.2024)
4. Можливість надсилання суду процесуального документу на офіційний email, а не через Електронний кабінет, - позиція ВП ВС. Судова юридична газета. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/282011-vozmozhnost-otpravki-sudu-protsessualnogo-dokumenta-na-ofitsialnyu-email-a-ne-cherez-elektronnyu-kabinet-pozitsiya-bp-vs#google_vignette (дата звернення: 12.05.2024)
5. Посібник зі статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект) URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_UKR (дата звернення: 12.05.2024)

Кривопис О. Г.

викладач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0003-4889-5205

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ
МАЛОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ
СЛІДЧИХ ДІЙ ЗА ФАКТАМИ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ
ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ**

Охорона прав і законних інтересів малолітніх учасників слідчих (розшукових) дій є одним з пріоритетних завдань кримінального провадження.

Оскільки залучення неповнолітніх до участі у кримінальному процесі може мати негативні наслідки для їх психічного здоров'я, враховуючи психофізіологічні особливості розвитку цієї вікової категорії, такі учасники

кримінального провадження потребують посиленої охорони їхніх прав державою [1, с. 1].

Чинним КПК встановлений перелік гарантій, покликаних на забезпечення захист прав дитини під час досудового розслідування. Проте, крім законодавчо закріплених вимог, щодо порядку проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій за участі малолітніх осіб, які включають певні обмеження та змінюють процедуру їх проведення, перед слідчими постає завдання мінімізації негативного впливу на психіку потерпілого.

Серед найпоширеніших та водночас складних з точки зору організації слідчих (розшукових) дій, під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною є допит малолітнього потерпілого.

Для зменшення впливу негативних факторів на психіку допитуваного, допит має проводити особа, яка викликає довіру, у дружніх для дитини умовах та в обстановці, у якій вона відчуватиме себе в безпеці. Разом із тим, допит дитини має свою специфіку, пов'язану з необхідністю участі обізнаних осіб (спеціалістів), які надаватимуть кваліфіковану допомогу та сприятимуть більш ефективному збиранню доказів [2, с. 117].

Для досягнення мети допиту, крім виконання законодавчо закріплених вимог щодо процедури його проведення, слідчому необхідно врахувати обставини, які можуть вплинути як на результат допиту, так і завдати шкоду психічному здоров'ю дитини. З метою мінімізації несприятливих наслідків для психіки малолітнього, допит рекомендовано проводити із використанням методики «Зелена кімната», яка охоплює комплекс заходів, направлених на встановлення психологічного контакту з малолітньою особою, потерпілою від злочину, зокрема і створення навколишньої обстановки, що в подальшому дозволить отримати від допитуваної особи відомості, необхідні для подальшого проведення досудового розслідування.

Досліджуючи особливості проведення одночасного допиту, варто сказати, що вказана СРД є складним психологічним поєдинком між стороною захисту і стороною обвинувачення. Він є серйозним випробуванням навіть для дорослого учасника. Тому в деяких випадках проведення даної СРД може бути визнано недоцільним, особливо коли суперечності виникають між показаннями повнолітнього учасника (співучасника) злочину і неповнолітнього [3, с. 188].

Досліджуючи особливості проведення одночасного допиту двох чи більше раніше допитаних осіб, слід зазначити, що КПК України в ст. 224 встановлює низку обмежень, зокрема у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним [4]. Аналізуючи норми статті можна дійти висновку, що

законодавцем не визначено категорії проваджень, під час розслідування яких забороняється проведення вказаної (СРД).

Таким чином, проаналізувавши норми КПК України та дослідивши матеріали кримінальних проваджень вказаної категорії можна дійти висновку, що формально законом не заборонено проведення одночасного допиту двох і більше раніше допитаних осіб за участі підозрюваного та малолітнього потерпілого, проте, враховуючи вікові особливості потерпілих осіб, ступінь споріднення злочинця і потерпілого а також наслідки вчинення злочину зазначена СРД на практиці практично не проводиться.

Крім цього, оскільки суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, виступає завжди мати (батько), опікун (піклувальник) потерпілого, для забезпечення безпеки здоров'я малолітнього вважаємо за доцільне конкретизувати норми ст. 224 КПК України, зокрема в частині заборони проведення одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб, доцільно встановити заборону проведення слідчої (розшукової) дії за одночасної участі малолітнього потерпілого та підозрюваного. Таке рішення дозволить мінімізувати негативний вплив на психіку малолітнього допитуваного та забезпечити безпеку потерпілого, зокрема його здоров'я.

Тілесні ушкодження, які зазвичай отримують малолітні потерпілі, потребують проведення судово-медичної експертизи для визначення їх тяжкості. З цією метою може бути організований слідчий експеримент за участю потерпілої дитини та експерта, який допоможе відтворити обставини події та встановити, як саме були нанесені травми.

Для забезпечення прав потерпілого, крім законодавчо закріплених вимог щодо проведення слідчих дій за участі малолітнього потерпілого та зважаючи на його вікові особливості, доцільно використання технічних пристроїв, зокрема анатомічних ляльок. Оскільки така методика дозволить отримати необхідні свідчення від дитини без стресу та психологічного травмування, дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, як їй завдали шкоди. Тобто, завдяки постановці питання «від третьої особи» краще встановлюється контакт між психологом або слідчим та дитиною [5, с. 216].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що забезпечення процесуальних прав малолітніх потерпілих, під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України забезпечується законодавчо закріпленими гарантіями, які встановлюють процедуру проведення СРД за участі малолітніх потерпілих.

Процесуальні права малолітнього потерпілого забезпечуються шляхом обрання дієвих тактичних прийомів поєднаних з використанням стандартів і методик в діяльності правоохоронних органів, зокрема методики «Зелена кімната» та використанням технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Щербакова Г. В. Гарантії забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під час затримання та взяття під варту.

Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. Вип. 4. С. 224-230.

2. Павлова Н. В. Використання спеціальних знань під час допиту малолітньої особи: колективна монографія. *Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст. 2021. С. 115-128.*

3. Кочура О. О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження : монограф. ; за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : Ніка Нова, 2015. 249 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Офіційний сайт Верховної ради України: веб-сайт URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 02.12.2023)*

5. Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (Анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 1. С.215-220.*

Косиченко О.О.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0002-6521-0119

МЕДИЧНЕ ШАХРАЙСТВО В ІНТЕРНЕТІ

У соціальних мережах існує безліч «медичних» акаунтів та груп. Перше місце за кількістю та популярністю медичних шахраїв займає Instagram. У цій соціальній мережі величезна кількість доморощених лікарів, біохіміків, фармацевтів, психологів, дитячих масажистів тощо, які дають поради щодо лікування чи, що ще гірше, наводять конкретні лікувальні схеми. Більшість цих «фахівців» є шарлатанами, які просувають псевдо-або антинаукові методи лікування заради вигоди: продаж платних курсів або показ реклами фармацевтичних компаній.

Незважаючи на ці досить очевидні ознаки шахрайства та обману, «інтернет-лікарі» мають сотні тисяч передплатників і досить серйозний грошовий потік. Чому користувачі так вірять любителям лікувати через Інтернет? «Інтернет-лікарі» – успішні маніпулятори, які володіють прийомами залучення аудиторії та створення довіри. Ось основні ознаки цієї маніпуляції:

1. Легкозасвоюваний контент. У «інтернет-лікарів» все написано просто і зрозуміло, хоча часто - повна брехня. Вони пропонують прості пояснення та вирішення складних проблем, дають готову схему лікування із зазначенням конкретних препаратів, їх дозувань, часу та частоти прийому. Тексти на їхніх сторінках короткі, прості та зрозумілі, їх просто читати, рекомендації легко виконувати.

2. Кошти завоювання довіри. «Інтернет-лікарі» постійно посилаються на свій досвід та відповідну освіту (зазвичай фальшиві). Вони нібито професіонали, які діляться знаннями або ретельні користувачі-тестувальники, які всі препарати випробували на собі і точно впевнені в результатах.

3. Стандартна соціотехніка "Вас завжди обманювали, а я розповім правду". Нерідко «інтернет-лікарі» прямо протиставляють себе офіційній медицині та обіцяють лікування будь-яких хвороб простими та «натуральними» препаратами, гарантуючи, що вони дешево, легко та швидко впораються з тими хворобами, які офіційна медицина лікує дорого, важко та довго.

4. Ілюзія близькості. Автори викладають фото з особистого життя, діляться інформацією про себе, розповідають історію своєї хвороби, через що створюється ілюзія того, що людина ця знайома, зрозуміла і близька. Складається враження, що «інтернет-лікар» – уважний та доброзичливий друг та наставник, що посилює особистий (нехай і односторонній) зв'язок.

5. Ефект популярності. Якщо людина, яка дає поради з лікування, десятки чи сотні тисяч передплатників, то новий користувач теж схильний довіряти йому, адже тисячі людей не можуть помилятися. Це міркування, звісно, не так. По-перше, маси можуть помилятися і дуже часто помиляються, це звичайна справа в Інтернеті та ЗМІ – обман одразу безлічі людей. А по-друге, часто кількість передплатників, лайків у інтернет-лікарів – просто результат механічної накрутки, а позитивні відгуки та історії чудового лікування в коментарях залишають члени команди лікаря-шахрая (як завжди і скрізь).

У Мережі є безліч сервісів, які пропонують накрутку кількості передплатників, переглядів роликів на відеохостингу, лайків та інших показників популярності. У середньому кількість передплатників і переглядів у популярного блогера потрібно ділити щонайменше на 3, щоб отримати реальні показники популярності, а в деяких соціальних середовищах (наприклад, Twitter) іноді варто ділити на 20 або 30.

Сюди відносяться сайти, присвячені медицині, сайти з інформацією про нетрадиційні методи лікування та сайти з можливістю онлайн-діагностики здоров'я.

Про сайти з порадами та нетрадиційними ліками пояснювати довго не потрібно – вище вже все сказано. Але про сайти із сервісами «самодіагностики» варто сказати окремо. Сайти з «діагностикою» дозволяють користувачеві вибрати за списком перелік симптомів, які він знаходить у себе, та отримати ймовірний діагноз. З одного боку, такі сайти можуть виявитися корисними в суто інформаційному сенсі – вони дозволяють позначити область можливих захворювань, щоб розуміти, до якого фахівця необхідно звернутися у звичайній клініці. Однак часто користувачі не тільки самостійно ставлять собі діагноз, але й потім знаходять в Інтернеті схему лікування та починають її проходити.

Лікарі знають, що якщо дати пацієнтові список симптомів, він вибере з них більше симптомів, ніж зможе назвати при усній розмові. Це може бути пов'язано з тим, що людина не до кінця розуміє свій стан або перебільшує його тяжкість. Саме тому користувачі при самостійній діагностиці приписують собі тяжкі захворювання, ніж ті, якими вони страждають насправді.

Інформацію на сайтах, присвячених медицині, звичайно ніхто не перевіряє. Там домінують шарлатани та самозвані фахівці. Такі лікарі-шарлатани можуть давати неправильні пояснення причин та механізмів перебігу хвороб, невірні схеми лікування або призначати свідомо небезпечне лікування. Більше того, в Інтернеті є сайти фальшивих медичних клінік, які працюють за підробленими ліцензіями, де заявлені «фахівці» – будь-хто, тільки не лікарі.

Деякі популярні сайти, де одні люди пропонують іншим свої медичні консультації та подібні послуги, є розсадником шахраїв. Деякі з цих «фахівців» викладають підроблені дипломи або знаходять у відкритому просторі Мережі реальні дипломи інших лікарів та видають себе за них. Нехтування правилами інформаційної гігієни під час читання медичних сайтів може коштувати як нервів, а й життя. Наприклад, багато хто не знає, що професійному масажисту потрібна спеціальна медична освіта (навіть ті, хто навчається в медичному університеті, але не на лікувальній справі чи педіатрії, не мають права проходити курси масажу). При замовленні професійних медичних послуг на профільних сайтах завжди потрібно шукати там вказівки на наявність диплома про вищу медичну освіту, медичні ліцензії, дозволені види діяльності, біографії та дані про освіту лікарів, читати відгуки інших користувачів взагалі за можливості перевіряти справжність особистості інтернет-лікаря.

Як розпізнати в Мережі медичного шахрая. Насправді лікарів-шахраїв легко дізнатися, якщо виконати хоча б мінімальний аналіз того, що вони пропонують. Ось характерні ознаки медичного шахрая:

1. Фахівець у безлічі областей, лікує від усього у світі. У медицині немає лікарів, які лікують від усього відразу, кожен має свою вузьку спеціальність.

2. Не дає посилань на реальні дослідження та реальні прізвища авторитетів медицини. Справжній фахівець не каже, що «британські вчені з'ясували», «вчені Гарварда довели», «американський фізіолог встановив». Справжній лікар знає, що посилання на джерела слова нічого не варті, як і власна думка нічого не означає без звернення до знань визнаних авторитетів області.

3. Ставить діагноз за кількома симптомами. Головний біль може бути симптомом сотні хвороб, поколювання у боці – ознакою ще однієї сотні. Лікар не ясновидець, йому потрібно провести особистий огляд, взяти аналізи, і тільки з'ясувавши всі симптоми, він зможе поставити діагноз. За невірний діагноз на лікаря можуть подати до суду. Тому справжні лікарі не ставлять діагнози з листування.

4. Лікує БАДами. Справжні лікарі не лікують БАДами, адже це не лікарські засоби та лікувати ними не можна. На відміну від сертифікованих ліків БАДи не проходили глибоких досліджень.

5. Призначає медикаментозне лікування Інтернетом. Не всі фахівці мають право призначати медикаментозне лікування: не можуть цього робити масажисти (без відповідної медичної освіти та присвоєння кваліфікації лікаря), психологи, медсестри, рентгенологи. Жоден справжній лікар не ризикне своєю ліцензією та репутацією, прописуючи лікування людям з листування, без огляду пацієнта.

6. Призначає лікування, але не цікавиться його перебігом та закінченням. Слідкувати за перебігом лікування – важливе завдання лікаря (реальні лікарі теж іноді нею нехтують). Кожен лікар знає, що пацієнт може мати особливу реакцію на запропонований препарат, може мати побічні ефекти. Тому лікар або розповідає про можливі побічні дії і просить приходити на прийом у разі їх появи, або спочатку розписує періодичність прийомів, щоб контролювати перебіг процесу. Інтернет-лікар» зазвичай не робить нічого з перерахованого.

7. Апелює до ненаукових понять. Якщо «інтернет-лікар» звертається для пояснення чи діагностики до чакрів, карми, біополів, аури, зашлакованості організму, балансу енергій, енергетичних каналів, то треба відразу ж зробити висновок: до медицини все це не стосується. Наявність будь-якого з цих слів або словосполучень у лексиконі мережевого «лікаря» має бути сигналом про те, що перед вами лікар-шахрай.

8. Немає офіційних документів, які б підтверджували право вести лікарську практику. Справжній лікар зазвичай має та публікує безліч офіційних документів про закінчення вузу, додаткову освіту, ліцензії на лікарську діяльність тощо.

Таким чином, за можливістю взагалі не лікуєтесь «через Інтернет». Не нехуйте своїм здоров'ям, ходіть до справжніх лікарів. Не приймайте БАДи, які вам порадили сусіди чи друзі в Інтернеті. Завжди уважно читайте офіційні інструкції до ліків, особливо розділи «Побічна дія» та «Протипоказання». У Мережі є безліч сервісів, що заслуговують на довіру, з пошуку інструкцій до медичних препаратів. Якщо хтось рекомендував вам інтернет-лікаря чи медичний сайт, то: перевірте наявність офіційних документів; не вірте відгукам та числу передплатників на «медичному» сайті; перевірте тексти на сайті на слова-маркери: чакри, енергетичні канали, енергія ци, біополе, аура, шлаки, карма тощо. Якщо автори активно вживають їх – закрийте сайт, це шахраї або сектанти. Якщо ви стали жертвою лікаря-шарлатану, скаржтеся на нього адміністрації соціальної мережі як на шахрая. Якщо у вас є докази негативних наслідків лікування, прописаного цим медичним шахраєм, подайте на нього заяву до поліції з додатком скріншотів листування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Health Care Fraud. URL: <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime/health-care-fraud>

2. Detecting fraud in health care through emerging technologies. URL: <https://www.issa.int/analysis/detecting-fraud-health-care-through-emerging-technologies>

3. Detecting fraud in health care through emerging technologies. URL: <https://www.issa.int/analysis/detecting-fraud-health-care-through-emerging-technologies>

LUCHIN Lilian

Ph.D. (Law), Associate Professor

Academy “Stefan Cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova)

Chisinau, Republic of Moldova

ORCID 0000-0001-7564-1185

THE EVOLUTION OF JUDICIAL EXPERTISE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

One of the important components of modern justice is judicial expertise. This value is offered by its important role in the evidence because this field involves only scientific research methods. Another important reason is the presence of judicial expertise in any judicial process.

Within the judicial processes, the task of the judicial experts is to contribute to explaining some aspects indispensable to the settlement of the case. The expert plays an important role, and in many cases, the judicial expert report is a means of determining the formulation of the elements of the judicial decision. Therefore, the activity of the expert is to comply with the general principles that base any judicial procedure and, first of all, on the equity of the process. As in the administration of other means of evidence, both in civil and criminal matters, the states are obliged to organize the expertise in such a way, that they will respect the principles of contradiction and equality of weapons [3].

The judicial expertise in the Republic of Moldova has a fairly vast history. It began in 1940 of the last century, by establishing the Technical-Scientific Bureau of the Commissariat of the People for Internal Affairs NKVD (НКВД-народный комиссариат Внутренних дел). This technical-scientific office was directed to do investigations in the criminal field, which with the beginning of the war the development was stopped, resuming only in October 1944. At that time he was the only forensic subdivision in the country, executing expertise and research for both business bodies internal, as well as for the prosecutor and the judges. The employees of the Technical-Scientific Bureau participated in the place research in all the districts of the republic. The most important development periods had in 1959 being created the biological laboratory, and later physico-chemical, which had the mission to perform special examinations by physico-chemical methods, such as: drugs, paints, special chemicals, liquids biological, etc. Then in June 1965, the technical-scientific office was organized in the technical-scientific section, being developed a new direction of activity-the application of the technical-operative means to carry

out the criminal and operative investigation measures. During this time, the first territorial forensic units were approved: Comrat, Tiraspol, Balti, and Chisinau [2].

A valuable stage in the development of judicial expertise was to creation of the Republican Bureau of Medical-Legal Expertise (BEML) in 1951. It had 3 subsections: biological investigations, judicial chemistry, and histopathology. This institution was the first to do investigations in the field of legal medicine [4].

Later in 1972, the scientific research laboratory was created for the judicial expert, which was activated in the subordination of the Ministry of Justice. A little bit later in 1979, the scientific research laboratory for the judicial expertise of the Ministry of Justice was reorganized into the Central Laboratory of Scientific Research in the field of Judicial Expertise of the Ministry of Justice [1].

As we can see these three entities were based on the development of judicial expertise in the Republic of Moldova, institutions that until the independence of the Republic of Moldova suffered several reorganizations for developmental purposes. Currently, these entities exist as public institutions of judicial expertise that are called: the technical-cultural center and judicial expertise of the General Inspectorate of the Police of the Ministry of Internal Affairs; Center for Legal Medicine in addition to the Ministry of Health; The National Center for Judicial Expertise in addition to the Ministry of Justice. Currently there is the fourth public institution of judicial expertise the Judicial Expertise Section within the National Anticorruption Center.

With the reform of the system of judicial experts in 2016, several normative acts regulating this important field have been implemented in national justice, such as: the law on judicial experts and the status of the judicial expert; The nomenclature of judicial expertise; Regulation on the activity of the Commission for the qualification and evaluation of the judicial experts; The regulation regarding the conditions of conduct and the promotion of the qualification examination for attributing the quality of the judicial expert; The license model for exercising the profession of experts; Approval of tariffs for judicial and extrajudicial expertise services, etc. All these normative acts have favored and still favor the development of different areas of judicial expertise.

The reform of the system of judicial experts in the country has clarified several contradictory aspects in the procedural aspect. The interpretations related to the judicial experts, such as admission to the profession of judicial expert were elucidated. Here were established clear rules regarding the requirements for the exercise of the judicial expert's activity, if the more there is the State Register of Judicial Experts, in which all judicial experts are included. The inclusion of judicial experts in a common register has given the opportunity to all those interested in organizing one or other expert area to have updated information not only about the judicial expert but also about what types/genres of judicial expertise, including where exactly where.

Certainly, the expert system of the Republic of Moldova is not the most ideal and I do not think there would be a perfect system, but the small violations make him more perfectionist. However, a point considered by us is the involvement of an

ad-hoc [5; 6] competent person who has knowledge in the specialization requested as a judicial expert. This norm in a situation offers the possibility to carry out judicial expertise if there are no necessary experts or in cases where another expert cannot be requested for reasons. In another situation, the benefit of these provisions is reflected in respecting the contradictory principle and equality of weapons. The weak part of the mentioned provision is that any person trained in the achievement of one or another judicial expert cannot have research skills aimed at elucidating the problems that could be used in probation. Moreover, this person is not aware of the legislation in the field of judicial expertise, and we believe these skills are as important as professional skills.

The European Court for Human Rights has reiterated its recommendations that the contradictory principle is an important one in the criminal process, and the parties have the right to come up with the recommendation for a person to carry out investigations. Only these people need to be involved as specialists and not as judicial experts as established in national law.

The development of the branch of judicial expertise in the Republic of Moldova is a progressive one, this is largely due to external partners, but obviously every year more and more financial sources are allocated to each public institution of judicial expertise. Currently, the system of public institutions of judicial expertise is optimized to the maximum, although several opinions were voted on the optimization in a single institution of judicial expertise. This conception was not approved by the simple consideration that whoever wants to dispose of the judicial expertise should have the possibility to choose any existing institution.

Recently, an adequate forensic expertise infrastructure has been developed, in accordance with international quality standards, with a professional capacity of forensic experts, involving more transparent and efficient institutional processes in the research process with ISO requirements. We would like to mention that there is currently intensive work on the implementation of the digitization process in the context of e-file.

Currently, the National Center for Judicial Expertise is the institution that implements the state policy in the field of judicial expertise. In collaboration with other forensic expertise institutions, various problems have been identified that negatively influence the progress of expertise as a distinct field of the justice sector, the competitive development of forensic expertise entities, as well as the increase of quality standards.

A considerable effort is put into the elucidation of these negative aspects by the entities of judicial expertise, by amplifying both national and international partnerships on various dimensions. It should be noted that judicial experts regularly participate in various scientific forums, which is a sufficiently effective exchange of experience from both a scientific and a practical point of view.

The initial and ongoing training of judicial experts at the national level is carried out only in two specialized institutions, the Academy "Ștefan cel Mare" of the MAI and the State University of Medicine and Pharmacy "N. Testemițanu". "Ștefan cel Mare" Academy of the MAI is the only institution in the Republic of

Moldova where future forensic experts are trained. This training takes place within the specialization, where the studies last two years with a volume of 240 hours. State University of Medicine and Pharmacy "N. Testemițanu" trains judicial experts in the field of legal medicine.

A current problem is the initial training of forensic experts from other fields, as this training only takes place individually in forensic institutions. This option is wrong and ineffective for admission to the legal expert profession. The initial training of future judicial experts must be done only within educational institutions such as the "Ștefan cel Mare" Academy of the MAI, being an institution accredited at national and international levels. This training will facilitate and provide the appropriate scientific support necessary to subsequently ensure quality forensic expertise.

Regarding the development of new types of expertise in 2019, DNA research was implemented. These investigations have been most needed lately. In addition to this important area, other areas such as the implementation of automatic identification systems AFIS and POISK have been developed. The latter, as well as the implementation of other technical means, have essentially strengthened research in the field of judicial expertise.

In conclusion, we can emphasize that a strong point is the integration of a quality management system, without which it was not possible to obtain the accreditation of the examination procedures. All these activities represent an important measure conferring trust and impartiality, and aligning laboratories to international standards. These options have led to an increase in the credibility of the scientific potential of the expertise carried out, at the level of national courts, as well as the recognition of judicial expertise in European and international courts.

List of references:

1. Centrul Național de Expertize Judiciare (gov.md).
2. Centrul tehnico-criminalistic și expertize judiciare | Inspectoratul General al Poliției (politia.md).
3. Ghidul ordonatorului expertizei judiciare. Chișinău 2022.
4. Istoric - CML (medicina-legala.md).
5. Legea RM „Codul de procedură penală al Republicii Moldova” nr. 122 din 14.03.2003 // MO al RM nr. 104-110 din 07.06.2003.
6. Legea RM nr.68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar. Publicat: 10-06-2016 în Monitorul Oficial Nr. 157-162 art. 316.

Мамотенко О. П.

кандидат юридичних наук, адвокат
ORCID 0009-0008-8679-5399

ЯКІСНИЙ ЗАКОН – ЯКІСНИЙ ПРАВОПОРЯДОК

Правопорядок – це кінцевий результат реалізації, в тому числі, закону про кримінальну відповідальність. Забезпечити якісний правопорядок

можливо тільки за допомогою якісних засобів, в тому числі, якісного закону про кримінальну відповідальність. Якість закону про кримінальну відповідальність досягається, в тому числі, шляхом удосконалення окремої норми. Удосконалення окремої норми досягається, в тому числі, шляхом виправлення помилок у відповідному складі кримінального правопорушення. Процес виявлення помилок включає в себе так звану діагностику складу кримінального правопорушення. При цьому, діагностиці підлягають об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього правопорушення.

До числа об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення відносяться його зовнішні ознаки, тобто такі, що піддаються безпосередньому сприйняттю, відчуттю, вимірюванню тощо. Такими є предмет та об'єкт правопорушення, а також його об'єктивна сторона. У свою чергу всі вони характеризуються низкою відносно самостійних ознак. Зазначене стосується й кримінального правопорушення, передбаченого статтею 204 КК України.

Розглядаючи предмет цього злочину нагадаємо, що у назві вказаної статті йдеться про підакцизні товари, а в тексті предметом злочину названо незаконно виготовлені алкогольні напої, тютюнові вироби або інші підакцизні товари. Зазначене спонукає теоретиків адресувати слідчо-судовій практиці наступні визначення предмета цього злочину: «...товари, до ціни яких згідно з чинним законодавством включається акцизний збір» [1, с. 254]; «... незаконно виготовлені: а) алкогольні напої; б) тютюнові вироби; в) інші підакцизні товари. Підакцизними товарами визнаються товари, у ціну яких включається акцизний податок (до 1 січня 2011 р. – акцизний збір)» [2, с. 269]; «... підакцизні товари» [3, с. 466]

Вважаємо, що до ціни незаконно виготовленого товару об'єктивно неможливо включити передбачений Податковим кодексом України акцизний податок. Саме через це зловмисник і вдається до незаконного виготовлення певних товарів, усвідомлюючи, що вони не оподатковуються, тому сплачувати до державного бюджету нічого не доведеться. Вказане й зумовило появу сумнівів щодо правильності законодавчого визначення предмета цього злочину. Причому можливість підакцизного товару виступити предметом злочину „блокується” не тим, що його замітники не відповідають державним стандартам, а дещо іншими, більш суттєвими обставинами. На підтвердження цієї гіпотези доцільно хоча б у загальних рисах визначити поняття та ознаки підакцизного товару. Слід згадати, що ще Декретом Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 18-92 „Про акцизний збір” (ч. 1 ст. 1) підакцизними визнавалися визначені законом товари, до ціни яких включається акцизний збір [4]. Отже, ознаками цих товарів у той час були наступні: а) такі товари набувають статусу підакцизних лише на підставі законів України; б) до їх ціни включається акцизний збір. За нині чинним податковим законодавством формулювання вказаних ознак потребує змін. Перша з них має виглядати наступним чином: такі товари набувають статусу підакцизних лише на підставі ст. 215 Податкового кодексу України. Щодо

другої ознаки цього предмета слід мати на увазі, що замість акцизного збору в Україні запроваджено акцизний податок.

Продовжуючи розгляд ознак вказаного предмета, зауважимо, що головною, сутнісною ознакою підакцизного товару є, на нашу думку, друга з названих вище його ознак, а саме – включеність акцизного податку до ціни цього товару. У зв'язку з цим ще раз наголосимо, що до ціни незаконно виготовлених товарів жодні податки не включаються. Саме через це такі товари й не можуть визнаватись підакцизними.

Таким чином, подібно тому, як у складі «фальшивомонетництва» (ст. 199 КК України) предметом виступають не справжні гроші, а підроблені, у складі злочину, передбаченого ст. 204 КК України предметом є не справжні підакцизні товари, а їх аналоги. Саме про аналоги підакцизних товарів і має йтися в законодавчому описі складу цього злочину.

Отже, відсутність чіткого визначення предмету правопорушення, передбаченого ст. 204 КК України, призводить і до різних правових висновків з боку найвищих судових інстанцій.

Так, у постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 5 вересня 2013 р. у справі № 5-15к13 сформульовано правовий висновок про те, що відповідальність за ст. 204 КК настає лише у разі, якщо винна особа вчиняє певні дії щодо одного з видів продукції, яка за своїми характеристиками підпадає під законодавче визначення поняття «підакцизний товар» [5].

Інший висновок наведено у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 14 листопада 2018 р. у справі № 750/3335/16-к. Зокрема, предметом злочину, передбаченого ст. 204 КК України, можуть бути «алкогольні напої, які виготовлені незаконно з порушенням технології чи з неправомірним використанням знака для товарів і послуг, чи копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само прямим відтворенням товару іншого підприємця з самовільним використанням його імені...» [6].

Сподіваємось, що єдність практики буде поновлена Великою Палатою Верховного суду, яка ухвалою від 13 березня 2024 року у справі 336/3796/15-к (провадження № 13-10кс24) призначила розгляд питання відступу від висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду України [7].

Список використаних джерел та літератури:

1. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. ; за заг. ред. В. В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джузи та А. В. Савченка. Київ : Атіка, 2011. 648 с.
2. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар ; за заг. ред. О. М. Джузі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 1064 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
4. Про акцизний збір : Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 № 18-92. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 10. С. 82.
5. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33609025>
6. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78297703>
7. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117687067>

Мельковський О. В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та
правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-8916-5343

**ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА ПІДРОЗДІЛІВ МВС УКРАЇНИ
ЯК ФАКТОР СТАБІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ**

Будь яка система може розраховувати на стабільне функціонування та сталий розвиток тільки в разі якісного забезпечення своєї загальної безпеки та безпеки своїх складових чинників. Діючі працівники системи МВС України в сучасний період воєнного стану вимушені приділяти питанням внутрішньої безпеки особливу увагу. Безпосередньо переймаються цією задачею та здійснюють ці специфічні функції підрозділи Департаменту внутрішньої безпеки.

Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України, який здійснює свою діяльність у напрямі дотримання внутрішньої безпеки у Національній поліції України. Дотримання внутрішньої безпеки в діяльності органів Національної поліції України реалізується шляхом внутрішнього контролю та забезпечення власної безпеки органів поліції і полягає у здійсненні комплексу правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на виявлення, запобігання, попередження та припинення фактів порушення поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками Національної поліції України вимог законодавства України при виконанні службових обов'язків, фактів протиправного перешкоджання службовим особам поліції у виконанні покладених на них завдань та повноважень, а також виявлення та усунення інших чинників, які негативно впливають на діяльність поліції [1].

Особливість сучасного періоду діяльності підрозділів Національної поліції полягає, на наш погляд, в обов'язковому дотриманні високого рівня дисципліни, єдності та патріотичного ставлення до виконання своїх завдань.

При цьому, актуальним залишається питання кадрового забезпечення та збереження особового складу. Забезпечення фізичної безпеки кожного працівника їх близьких родичів та охорони майна, є одним з головних завдань підрозділів Департаменту внутрішньої безпеки (далі – ДВБ).

Важливим також залишається іміджевий фактор в діяльності правоохоронних органів, встановлення відповідного рівню довіри населення до співробітників МВС України. З цією метою працівники ДВБ мають право здійснювати координацію та проводити заходи щодо протидії фактам поширення завідомо неправдивих відомостей, які дискредитують окремих посадових осіб, а також всю систему Національної поліції України.

Крім того, підрозділи ДВБ здійснюють запобігання, виявлення, попередження і припинення кримінальних, корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, що готуються або вчинені поліцейськими, державними службовцями та іншими працівниками поліції.

У період здійснення свої повноважень працівники ДВБ користуються значним переліком повноважень. Так, вони мають право перевіряти дотримання законності та вимог антикорупційного законодавства України, проводити перевірки за фактами скоєння працівниками поліції корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень. За вказаними фактами правопорушень працівники ДВБ мають право складати адміністративні протоколи та застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження.

Особливим питанням є встановлення авторитету, поваги та довіри до результатів діяльності підрозділів ДВБ як серед громадськості так і серед діючих працівників МВС. У зв'язку з чим відбір кадрів до підрозділів ДВБ повинен будуватися на високих вимогах до моральних якостей кандидатів та наявності високого рівня професіоналізму.

Працівники ДВБ також зобов'язані запобігати прийняттю на службу в Національну поліцію України осіб, які не відповідають встановленим до кандидатів на службу в поліції вимогам та на яких поширюються обмеження, пов'язані зі службою в поліції. Вони мають право впливати на результати конкурсного відбору на посади поліцейських, атестації поліцейських, надавати керівникам поліції наявну інформацію та рекомендації щодо кадрових призначень на керівні посади, переміщення в системі Національної поліції, а також присвоєння чергових спеціальних звань поліцейським у порядку заохочення.

Підчас здійснення своєї професійної діяльності підрозділи ДВБ мають право застосовувати оперативно-розшукові, оперативно-технічні заходи, оперативні обліки та використовувати допомогу на добровільній основі громадян, в тому числі які співпрацюють на конфіденційній основі. Під час своєї службової діяльності підрозділи ДВБ також можуть бути використані і для реалізації загальних завдань Національної поліції, особливо під час дії воєнного стану. Виконання письмових доручень слідчого, прокурора щодо

здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні є також завданням ДВБ.

Працівники ДВБ зобов'язані проводити заходи щодо протидії спробам представників кримінального середовища, організованих кримінальних формувань впливати (в тому числі шляхом підкупу та шантажу) на поліцейських, державних службовців з метою отримання інформації про службову діяльність органів поліції, способи та методи діяльності МВС, про об'єкти оперативної розробки та осіб, які співпрацюють з оперативними підрозділами на конфіденційній основі.

Зрозуміло, що в діяльності підрозділів ДВБ, як і в діяльності будь якої системи, завжди є недоліки та проблеми. При цьому вважаємо, що при якісному контролі з боку керівництва МВС України за виконанням завдань, які стоять перед підрозділами ДВБ, можливо отримати відповідні результати для стабільної діяльності всієї системи МВС України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Положення про Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України затверджене наказом Національної поліції України від 09.11.2015 № 83 (у редакції наказу Національної поліції України від 31.07.2019 №765)

Новіков О.В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України
ORCID 0000-0002-2047-1665

ЩОДО РОЛІ ВИРОБНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ У ЗАПОБІГАННІ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ⁴

Забезпечення безпеки дорожнього руху є критичним важливим напрямом діяльності не тільки держави, але й виробників транспортних засобів. Останні відіграють ключову роль у розробці сучасних інноваційних технологій безпеки, які після впровадження у конструкцію та системи управління транспортних засобів стають ефективними механізмами запобігання правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху.

⁴ Публікація підготовлена у межах виконання в НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (номер державної реєстрації 0120U10561), що фінансується за рахунок державного бюджету.

Усі системи (функції) безпеки транспортного засобу (Safety Features), що розробляють та впроваджують виробники, можна умовно поділити на дві групи: *активні* (основні) та *пасивні* (додаткові). Системи активної безпеки – це технології, які допомагають уникнути або зменшити наслідки дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП). Системи активної безпеки зменшують ймовірність ДТП, попереджаючи водія або допомагаючи йому керувати автомобілем [1]. Спільним для всіх систем активної безпеки є те, що вони постійно здійснюють моніторинг внутрішнього та зовнішнього середовища транспортного засобу на предмет потенційної небезпеки. Ці функції працюють «безшумно» у фоновому режимі, перевіряючи швидкість обертання шин, розташування транспортного засобу в його смузі або положення педалей газу та гальма одна відносно одної тощо. Коли виявляється проблема, функції активної безпеки діють автономно, щоб безпечно виправити ситуацію [2]. Якщо зіткнення неминуче, то система активної безпеки здатна зменшити його вплив. Наприклад, зниження швидкості транспортного засобу на кілька кілометрів до зіткнення може врятувати життя [3].

До першої «хвилі» систем активної безпеки відносяться: антиблокувальна гальмівна система (Anti-lock Braking System) та електронний контроль стійкості (Electronic Stability Control). Ці системи вже широко використовуються в сучасних легкових і комерційних автомобілях. Приблизно 80-90% автомобілів на дорогах Європи оснащені такими технологіями [3].

До другої «хвилі» систем активної безпеки належать: автономне екстрене гальмування (Autonomous Emergency Braking), система попередження про виїзд зі смуги руху (Lane Departure Warning), система моніторингу сліпих зон (Blind Spot Monitoring), адаптивні фари (Adaptive Headlights), система попередження про лобове зіткнення (Forward Collision Warning), система розпізнавання знаків швидкості (Speed Sign Recognition), адаптивна система круїз-контролю (Adaptive Cruise Control System), камери заднього ходу (Backup Camera), система контролю тиску в шинах (Tire-pressure Monitoring System), датчики паркування (Parking sensor), система моніторингу уваги водія (Driver Attention Monitor), система нічного бачення (Thermal Image Camera чи Night Vision System), система попередження про безпечний вихід (Safe Exit Warnings), проекційний дисплей (Head-Up Display), система інформування про обмеження швидкості (Speed Limit Information), інтелектуальна система підтримки швидкості (Intelligent Speed Assistance), система допомоги утримання на підйомі (Hill Hold Assist), система екстреного гальмування (Emergency Brake Assist) та інші. Слід відмітити, що деякі з вищезазначених систем вже стали обов'язковим елементом всіх нових автомобілів. Зокрема, з 1 травня 2018 р. такої пристрій безпеки як камера заднього ходу є стандартом для всіх автомобілів, виготовлених в США [4]. Крім того, за відсутності у «заводській» версії автомобіля таких систем володілець може інтегрувати їх самостійно у сервісних центрах за додаткову плату.

Якщо системи активної безпеки автомобіля призначені, в першу чергу, для уникнення ДТП, то системи пасивної безпеки служать для зменшення наслідків зіткнення та сили удару, щоб захистити водія та пасажирів й мінімізувати ушкодження [5], а у деяких випадках проінформувати екстрені служби про інцидент. Отже, системи пасивної безпеки в автомобілях активуються або спрацьовують, коли відбувається будь-яка аварія [6]. Зазвичай вони є частиною конструкції автомобіля і часто є останньою лінією захисту від серйозних травм і смерті [7].

До систем пасивної безпеки належать: подушки безпеки (Airbags), реміні безпеки (Seatbelts) та система нагадування про ремінь безпеки (Seatbelt Reminders), підголівники (Head Restraint), бокові балки (Side Beams), високоміцне скло (High Strength and Shatterproof Glass), зони зминання або деформації (Crumple zones), стандартизовані точки кріплення дитячого крісла (Standardized Child Seat Fixation Points), система автоматичного сповіщення про аварії (Automatic Crash Notifications) тощо. На сьогодні більшість із систем пасивної безпеки є обов'язковим елементом сучасних транспортних засобів й відповідною законодавчою вимогою до конструкції та систем управління.

Системи активної та пасивної безпеки, за результатами багатьох досліджень, довели свою ефективність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Зокрема, згідно з дослідженням Страхового інституту дорожньої безпеки, частота ДТП для транспортних засобів із системою моніторингу сліпих зон була на 14% нижчою, ніж для тих же моделей без обладнання [8]. Інше дослідження показало, що технологія ABS може знизити частоту ДТП до 25% [9]. Крім того, якби всі автомобілі мали системи ЕВА та ESC, кількість аварій із серйозними травмами зменшилася б на 47,2% та на 69,5% із смертельними травмами [10].

Масове та комплексне впровадження виробниками транспортних засобів систем активної та пасивної безпеки в свою продукцію є важливим фактором зменшення кількості правопорушень на транспорті, їх тяжкості, а також рівня аварійності та смертності на дорогах в цілому. Водночас ці системи не замінюють водія, адже самі він у більшості випадків несе відповідальність за безпеку дорожнього руху. Системи активної та пасивної безпеки відіграють лише допоміжні функції (інформують водія про загрози, підтримують стабільність руху та гальмування, блокують силу удару при зіткненні транспортних засобів тощо), що при відповідальному водінні максимально зменшує ризики настання ДТП.

На останок, слід також зазначити, що на сьогодні актуальним завданням для виробників транспортних засобів є не тільки розробка нових систем активної та пасивної безпеки, але й зменшення вартості вже існуючих технологій. Адже лише відносно висока вартість більшості систем активної безпеки стримує їх масове впровадження в транспортні засоби. Крім того, виробникам необхідно продовжити проводити дослідження ефективності розроблених систем безпеки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Active Safety Features: Everything you need to know / SpinnyPost. URL: <https://www.spinny.com/blog/index.php/active-safety-features-everything-you-need-to-know>.
2. Active Safety Features / Brain on Board. URL: <https://brainonboard.ca/safety-feature/active-safety-features>.
3. Active Safety Systems: What are they and how do they work? / Road Safety Facts.eu. URL: <https://www.roadsafetyfacts.eu/active-safety-systems-what-are-they-and-how-do-they-work>.
4. Muller D. Backup Cameras Are Now on All New U.S.-Spec Vehicles / Car and Drivers. URL: <https://www.caranddriver.com/news/a20126570/backup-cameras-are-now-on-all-new-us-vehicles>.
5. What Are Active and Passive Vehicle Safety Features? / Mikita & Roccanova. Attorney at Law. URL: <https://www.mr-laws.com/active-passive-vehicle-safety-features>.
6. Active vs Passive Safety Systems in a Car – Everything You Need to Know / Cars Blog. URL: <https://www.dubizzle.com/blog/cars/active-passive-safety-systems-cars>.
7. Active vs Passive Car Safety Features / Sheen. URL: <https://www.sheengroup.com.au/resources/what-is-the-difference-between-active-and-passive-car-safety-features>.
8. Cicchino J. B. Effects of blind spot monitoring systems on police-reported lane-change crashes / Insurance Institute for Highway Safety. URL: <https://www.iihs.org/topics/bibliography/ref/2143>.
9. Elliott C. Do Safety Features In Cars Actually Reduce Car Accidents? / Forbes Advisor. URL: <https://www.forbes.com/advisor/car-insurance/vehicle-safety-features-accidents>.
10. Page Y., Cuny S., Zangmeister T., Kreiss J.P., Hermitte T. The evaluation of the safety benefits of combined passive and on-board active safety applications. *Ann Adv Automot Med.* 2009. № 53. P. 117-127. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3256795/#>.

Pilat Artiom

doctor în drept.

Lector universitar al catedrei

«Procedură penală, Criminalistică și Securitate Informațională» a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

ORCID 0000-0002-6606-1952

Derenev Serghei

Asistent universitar al catedrei

«Procedură penală, Criminalistică și Securitate Informațională» a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

RESPECTAREA DREPTULUI LA APĂRARE ÎN CAZUL APLICĂRII CUNOȘTINTELOR SPECIALE

Actualitatea temei de cercetare

Probatoriul penal reprezintă totalitatea acțiunilor a organelor competente ale statului în vederea stabilirii circumstanțelor cauzei. Expertiza judiciară, în cadrul probatoriului penal, reprezintă un procedeu probatoriu în cadrul căruia expertul judiciar efectuează cercetări precum și formulează concluzii cu privire la anumite circumstanțe, fapte, obiecte etc. Rezultatele acestei activități sunt materializate de expert judiciar într-un raport de expertiză judiciară, care reprezintă un mijloc de probă în cadrul procesului penal.

Obiectivele lucrării

Obiective prezentului articol constau în examinarea prevederilor legale cu privire la dispunerea expertizei judiciare care cuprind o serie de garanții care asigură respectarea dreptului la apărare a bănuitului, învinuitului sau a inculpatului.

Metode și materiale aplicate

În prezenta lucrare au fost aplicate un șir de metode de cercetare, printre care: metoda logică (bazată pe analiza inductivă și deductivă, interpretarea normelor juridice care reglementează activitatea de expertiză judiciară etc.), metoda comparativă, metoda sistemică (aplicabilă în scopul cercetării actelor juridice naționale și internaționale care conțin reglementări cu privire la instituția expertizei judiciare în cadrul procesului penal), metoda empirică (în procesul elaborării lucrării de către autor a fost examinată practica CtEDO, Curții Constituționale, Colegiului Penal al CSJ precum și au fost consultate dosare penale).

Discuții

Prin ratificarea Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Republica Moldova și-a asumat o obligație pozitivă de a respecta drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor care se află în jurisdicția sa.

Curtea Europeană a statuat în sensul că responsabilitatea unui stat pe temeiul Convenției poate să fie angajată pentru actele tuturor organelor, agenților sau

funcționarilor săi, cu motivarea că, așa după cum se admite în general în dreptul internațional, nu interesează rangul acestora, pentru că actele persoanelor ce acționează în cadrul funcțiilor lor oficiale sunt, în orice caz, imputabile statului căruia ele aparțin, în special obligațiile care incumbă statelor pe temeiul Convenției pot să fie încălcate de persoane care exercită funcții oficiale ce le-au fost încredințate [10].

Apărării formulată de un guvern în sensul independenței autorităților aflate la originea măsurii incriminate de un reclamant pe terenul Convenției, Curtea i-a răspuns prin a arăta că guvernele naționale răspund pe temeiul acestui instrument internațional de protecție a drepturilor omului de actele autorităților lor pentru că, în orice cauză dedusă judecării Curții, în joc se află răspunderea internațională a statului contractant [8].

Reieșind din practica CtEDO, constatăm faptul că statul Republica Moldova ca subiect a dreptului internațional public poartă răspundere pentru încălcările comise de către reprezentanții organelor de urmărire penală, procuraturii precum și a instanțelor judecătorești în cazul încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale părților la proces.

Dreptul la apărare a bănuțului, învinuitului sau a inculpatului ca o parte inerentă a dreptului persoanei la un proces echitabil reprezintă totalitatea prerogativelor și a posibilităților pe care le au, potrivit legii, persoanele în vederea apărării intereselor lor. Atunci când persoana nu are posibilitatea de a-și prezenta probele și de a-și demonstra nevinovăția, ea nu poate utiliza toate mijloacele procedurale necesare pentru apărarea sa, așa cum garantează articolul 26 din Constituție [14].

Acuzatul trebuie să aibă posibilitatea să-și pregătească apărarea într-un mod adecvat și fără restricții în prezentarea tuturor argumentelor relevante pentru apărare în fața instanței de judecată și, astfel, să aibă posibilitatea să influențeze rezultatul procedurilor [14].

Mai mult, articolul 6 § 1 din Convenție pretinde ca acuzarea să-i dezvăluie apărării toate probele materiale aflate în posesia sa, care pledează pentru sau împotriva acuzatului. Totuși, dreptul la divulgarea probelor relevante nu este un drept absolut. În orice procedură penală pot exista interese concurente, cum ar fi securitatea națională sau necesitatea protejării martorilor care riscă represalii sau a păstrării în secret a metodelor poliției de investigare a infracțiunilor, care trebuie puse în balanță cu drepturile acuzatului.

Curtea Constituțională notează că o problemă distinctă în contextul asigurării dreptului la apărare al acuzatului ține de accesul acestuia la toate probele care au legătură cu dosarul pentru a-și realiza dreptul la apărare, însă în unele situații statul ar avea dreptul de a nu divulga unele elemente, garantând astfel respectarea altui drept fundamental, e.g., dreptul la viața privată. Ponderele drepturilor concurente se stabilește prin punerea lor în balanță de către instanțele de drept comun, în funcție de circumstanțele fiecărui caz particular [13].

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a menționat că ingerința în dreptul la un proces echitabil poate lua naștere prin restricționarea totală a accesului la

informații în cazul în care statul interzice cu bună-credință accesul reclamanților sau neagă, în mod fals, existența documentelor aflate în posesia sa, documente care le-ar fi fost de folos în procesul de judecată. În acest fel, le este negat dreptul la un proces echitabil [13].

În acest context, Curtea subliniază că, în conformitate cu prevederile articolului 54 din Constituție, orice limitare legală a dreptului la apărare trebuie justificată în mod convingător, prin urmărirea unui scop legitim. Ea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și să nu poată atinge existența dreptului respectiv. Cu alte cuvinte, atunci când se limitează un drept, trebuie asigurat un echilibru corect între acesta și scopul legitim urmărit.

La fel în cauza Bykov c. Rusiei Curtea Europeană a menționat că pentru a se stabili dacă procedura în ansamblu a fost echitabilă, este necesar să se determine dacă a fost respectat dreptul la apărare. În special, trebuie verificat dacă reclamantul a avut posibilitatea de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune folosirii acestora. Totodată, trebuie să se ia în considerare calitatea probelor, inclusiv să se clarifice dacă circumstanțele în care au fost obținute pun la îndoială credibilitatea sau exactitatea lor [5].

Credibilitatea și exactitatea a raportului de expertiză judiciară poate fi obținută doar în cazul respectării tuturor garanțiilor procesuale ale părților la dispunerea expertizei judiciare precum și la comunicarea rezultatelor acesteia. Ordonatorul expertizei judiciare este obligat să comunice părților despre dispunerea expertizei precum și să comunice garanțiile de care beneficiază părțile în cazul dispunerii expertizei judiciare [1]. La fel și legiuitorul oferă dreptul bănuțului de a fi informat de către organul de urmărire penală despre toate hotărârile adoptate care se referă la drepturile și interesele sale, precum și să primească, la solicitarea sa, copii de pe aceste hotărâri [3].

Articolul 144 a CPP prevede că organul de urmărire penală „*va indica în ordonanță ... denumirea instituției de expertiză judiciară sau, după caz, numele și prenumele expertului căruia i se pune în sarcină efectuarea expertizei judiciare*”. Indicarea numelui expertului judiciară constituie cerința esențială pentru buna desfășurare a justiției penale, precum și încrederea deplină pe care justițiabilii trebuie să o aibă în experții judiciari. „Neîncrederea în felul de a-și îndeplini atribuțiile de către subiecți oficiali zdruncină autoritatea hotărârilor penale și subminează prestigiul organelor judiciare al justiției penale. De aceea, pentru situațiile în care prezumția de imparțialitate și obiectivitate ar fi pusă la îndoială, legiuitorul a prevăzut remediile procesuale adecvate precum: incompatibilitatea, recuzarea și abținerea” [16].

Cu privire la neîncrederea în procesul de îndeplinire a atribuțiilor sale de către subiecți oficiali în procesul penal s-a expus și CtEDO în cauza Ciobanu c. Moldovei [6], „reclamanta revendică încălcarea drepturilor sale garantate de prevederile articolului 2 din Convenție, dreptul la viață, invocând faptul că autoritățile naționale nu au investigat în modul corespunzător circumstanțele decesului soțului său. Reclamanta a depus cererea de a include în comisia experților un expert independent ales de către ea, persoana desemnată fiind inginer, conferențiar universitar precum

și poseda grad științific. În pofida celor menționate, la 2 decembrie 2008 procurorul a respins cererea reclamantei deoarece persoana nu deținea act care atestă calificarea acesteia în calitate de expert judiciar. Procurorul a dispus ca persoana propusă de către reclamantă să fie inclus în comisia de experți în calitate de specialist, însă, acestuia nu i-a fost oferită posibilitatea să participe la efectuarea expertizei judiciare. La rândul său, Curtea a menționat cu îngrijorare că modul în care autoritățile naționale au investigat cauza ar putea crea unui observator independent impresia că acestea nu au încercat cu adevărat să elucideze circumstanțele cauzei și să descopere adevărul. Având în vedere multiplele neajunsuri ale investigației (declarațiile martorilor au fost respinse doar pentru faptul că nu erau consistente cu concluziile expertizei tehnice, considerate de Curte ca fiind ipotetice; nu au fost întreprinse eforturi reale pentru a determina care era viteza celui alt autoturism înainte de momentul producerii impactului; unul dintre martori a fost audiat abia după șase luni de la producerea accidentului, etc.), Curtea a constatat încălcarea procedurală a art. 2 din Convenție” [15].

De facto informarea bănuitului cu privire la instituția expertizei și numele expertului judiciar oferă posibilitatea acestuia de a cere recuzarea acestuia, dar art. 64 a CPP care prevede drepturile și obligațiile bănuitului indică ca bănuitul este în drept „să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului de instrucție, interpretului, traducătorului”. Astfel, art. 64 care prevede drepturile și obligațiile bănuitului nu îi oferă acestuia dreptul de a cere recuzarea expertului judiciar.

În acest sens menționăm cauza Sara Lind Eggertsdottir c. Iceland [9], reclamanta a depus plângerea împotriva instituției medicale în privința acordării asistenței medicale necalitative. Plângerea depusă de către reclamantă era soluționată de către Agenția de expertiză judiciară islandeză, a cărei angajați erau și angajați în cadrul instituției medicale împotriva căreia era depusă plângerea. Curtea Europeană examinând circumstanțele cauzei a constatat încălcarea art. 6 din Convenție, deoarece angajații Agenției de expertiză judiciară li s-a pus în sarcina să evalueze profesionalismul colegilor săi.

Lipsa experților de o anumită specialitate, legiuitorul a încercat să o soluționeze, însă considerăm că soluția propusă nu este una cea mai perfectă și legală, care se contrazice cu anumite principii ale procesului penal. Așadar, conținutul articolului 82 al prezentei legi cu privire la expertiza judiciară oferă posibilitatea, în caz de necesitate, de a implica experți din alte țări în vederea efectuării expertizei. În baza celor analizate, putem concluziona că nu este necesar de a crea confuzii prin a recunoaște ad-hoc în calitate de expert judiciar o persoană competentă în specializarea solicitată pentru efectuarea expertizei atâta timp cât putem invita experți judiciari din alte țări. Susținem opinia autorului C. Rusnac care reiterează că ulterior recunoașterea ad-hoc în calitate de expert pe persoana care are cunoștințele de specializare goleşte problema:

- „lipsei cunoștințelor juridice (nu cunoaște statutul expertului);
- necunoașterii metodicii de realizare a expertizei;

- necunoașterii cerințelor tehnice de întocmire a unui raport de expertiză” [17, p. 157].

„Problemele enunțate afectează direct valoarea probantă a raportului de expertiză. Ele nu pot fi soluționate pe moment. Iradierea lor este posibilă numai prin elaborarea unei politici chibzuite în domeniul expertizei judiciare” [17, p. 158].

Apărătorul, care reprezintă interesele bănuitului este în drept să ceară recuzarea expertului judiciară, însă nu în toate cazurile participarea apărătorului este una obligatorie [4], dar participarea acestuia nu este obligatorie în unele cazuri. La rândul său învinuitului și inculpatului îi este conferit dreptul de a cere recuzarea expertului judiciar [4].

În practica judiciară organele competente comunică părților informația despre expert judiciar în urma efectuării cercetării. În cauza penală 202008041, la 12 octombrie 2020 a fost dispusă expertiza medico-legală, în aceeași zi apărătorul semnat procesul verbal de notificare privind dispunerea expertizei medico-legale în sarcina CML. În procesul-verbal, apărătorul cât și bănuitul M.V. a solicitat a pune la dispoziția expertului acte medicale suplimentare cu caracter primar care au stat la baza Raportului de expertiză extrajudiciară nr. 202002P258 din 1 septembrie 2020 precum și numirea unui expert independent, conform art. 145 CPP, dar nu au primit nici un răspuns conform art. 246 CPP. Raportul de expertiză judiciară nr. 202002D1886 din 20 octombrie a fost adus la cunoștință părților la 6 noiembrie 2020, fiind perfectat și procesul verbal corespunzător în care este indicat că părțile au dreptul să ceară recuzarea expertului (*post factum*) [18].

În cazul în care părțile în legătură în legătură cu notificarea ordonanței de dispunerea expertizei judiciare, vor cere punerea la dispoziția expertului a documentelor suplimentare, modificarea sau completarea acestora, numirea unui expert recomandat pentru efectuarea expertizei judiciare precum și recuzarea expertului desemnat, ofițerul de urmărire penală trebuie să examineze cerințele conform art. 89, 244 – 247 CPP. Respingerea totală sau parțială a cerințelor părților, exprimate în legătură cu notificarea ordonanței de dispunerea a expertizei judiciare se vor materializa prin emiterea obligatoriu a ordonanței în conformitate cu prevederile art. 247 alin. 2 CPP, care urmează a fi comunicată părților, cu indicarea motivelor de respingere și căilor de contestare.

În procesul dispunerii expertizei judiciare, părțile la proces, pe lângă faptul că au dreptul de a cunoaște de către cine va fi efectuată cercetarea, sunt în drept să cunoască și întrebările la care urmează să răspundă expertul judiciar. În această ordine de idei, menționăm că legiuitorul stabilește expres obligațiile ordonatorului în cazul dispunerii expertizei judiciare [2].

Însă, organele competente comit abateri de la regulă stabilită de legislația procesual, instanța de judecată a constatat că ofițerul de urmărire penală nu a luat în calcul prevederile art. 145 alin. (1) CPP, s-a constatat că în procesul dispunerii expertizei judiciare a fost încălcat dreptul persoanei la apărare, dreptul de a înainta întrebările expertului, completarea sau modificarea acestor întrebări, precum și dreptul de a solicita desemnarea unui anumit expert” [12].

Cu privire la inadmisibilitatea raportului de expertiză judiciară și timpul invocării acesteia s-a expus Colegiul Penal al CSJ, așadar „avocat a invocat inadmisibilitatea raportului de expertiză judiciară din motivul că s-a dispus efectuarea expertizei medico - legale fără a fi informat inculpatul prin ce i s-a îngădit dreptul procesual de a obiecta, de a solicita constatarea necesare în sine fiind îngădit dreptul său la apărare. Cu referire la argumentul apărării, privind inadmisibilitatea probelor, Colegiul lărgit ține să menționeze că, atât inculpatul cât și avocatul acestuia M.I., și care considerându-se afectați într-un drept prevăzut de lege, nu au contestat legalitatea actelor procedural îndeplinite de organul de urmărire penală în modul și termenul stabilit de lege, precum și, la finisarea urmăririi penale și luarea de cunoștință cu materialele cauzei, nu au avut nici o obiecție asupra actelor menționate, prezumându-se că au acceptat situația dată. La fel, conform alin.(4) al art.251 CPP, încălcarea oricărei altei prevederi legale decât cele prevăzute în alin.(2) atrage nulitatea actului dacă a fost invocată în cursul efectuării acțiunii - când partea este prezentă, sau la terminarea urmăririi penale - când partea ia cunoștință de materialele dosarului, sau în instanța de judecată când partea a fost absentă la efectuarea acțiunii procesuale, precum și în cazul în care proba este prezentată nemijlocit în instanță” [11].

Cu privire la obligația organului de urmărire penală de a comunica părților despre faptul dispunerii expertizei judiciare s-a expus și CtEDO în cauza Cottin c. Belgiei [7]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că nu au fost create posibilități egale părților la dispunerea și efectuarea expertizei judiciare, astfel încât pârâtul avea posibilitatea de a participa la efectuarea expertizei judiciare, în reclamantului nu i-a fost oferită astfel de posibilitate. Totodată, pârâtului i-a fost oferită posibilitatea de a participa la dispunerea expertizei judiciare și înaintarea întrebărilor la care urmau să răspundă experții”.

Realizarea cerințelor prevăzute de art. 145 CPP reprezintă o obligație pozitivă a organului de urmărire penală în vederea respectării dreptului persoanei la apărare. Nici o normă a codului de procedură penală nu reglementează obligația ofițerului de urmărire penală sau a procurorului de a informa părțile la proces cu privire la numele, prenumele expertului judiciar, calificarea, și experiența profesională a acestuia în vederea asigurării reale a dreptului de a cere recuzarea expertului. Astfel dreptul și procedura de a cere recuzarea expertului în calitate de mijloc și pârgie procesuală de apărare a bănuțului și a învinuțului nu are o reglementare legală suficient de clară fiind de fapt declarative și iluzorii. Însă, procedura de comunicare a actului de dispunere a expertizei judiciare este reglementat la nivelul care ar asigura respectarea dreptului persoanei la apărare, însă reieșind din practica prezentată în prezenta lucrare deducem că acestea nu sunt respectate permanent de organele competente.

Concluzie

Dreptul la apărare, reprezintă un drept fundamental care garantat fiecărui cetățean, însă această garanție fundamentală nu este limitată doar la dreptul la avocat, ci și la alte prevederi care în mod direct oferă posibilitatea de apăra interese sale. Dreptul de a cere recuzarea unui participant la proces, oferă posibilitatea ca

cauza să fie examinată de o persoană imparțială și care nu are interes personal în cauză. În acest sens, pentru a oferi posibilitatea bănuitului de a cere recuzarea expertului judiciar, propunem modificarea art. 66 alin 2 pct. 14 în următoare redacție:

- să ceară recuzarea persoanei care efectuează urmărirea penală, judecătorului de instrucție, interpretului, traducătorului, expertului judiciar.

List of references:

1. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 144 alin. 1.
2. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 145.
3. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 64 alin. 2 pct. 17.
4. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110. Art. 69 CPP.
5. Cauza Bykov c. Rusiei. Hotărârea din 12.03.2009. [citată la 19.09.2021]. Accesibil: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91704>
6. Cauza Ciobanu c. Moldovei. Hotărârea din 24 mai 2015. [citată la 18.09.2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-152427>
7. Cauza Cottin c. Belgiei. Hotărârea din 2.06.2005. [citată la 19.09.2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69233>
8. Cauza Loukanov c. Bulgariei. Hotărârea din 20.03.1997. [citată la 21.09.2021]. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Loukanov%22\],\[%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-62581%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Loukanov%22],[%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-62581%22]})
9. Cauza Sara Lind Eggertsdottir c. Island. Hotărârea din 5.10.2007. [citată la 18.09.2021]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432>
10. Cauza Wille c. Lichtenstein. Hotărârea din 28.10.1999. [citată la 18.09.2021]. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Wille%22\],\[%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-62920%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Wille%22],[%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-62920%22]})
11. Decizia Colegiului Penal al CSJ nr. 1ra-133/2021 din 26.01.2021. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=17902
12. Extras din Hotărârea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 30 iulie 2018. Cauza Nr. 1-326/2018. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/apps/pdf_generator/base64/create_pdf.php
13. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art. 226¹⁶ alin. (11) din Codul Fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației

fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă). Disponibil:

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122834&lang=ro

14. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a art. 132⁹ alin. (12) și alin. (15) din codul de procedură penală. Disponibil:

https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_31_2021_58g_2021_rou.pdf

15. Neagu, Ion. Tratat de procedură penală, vol. I. București: Ed. „Global Lex”, 2004. p. 293. 487 p. ISBN 973-86207-4-0.

16. Sesizare privind excepția de neconstituționalitate al prevederilor art. 64,66,68 și 149 a CPP prezentată în conformitate cu art. 135 din Constituție. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/21g_2021.02.04.pdf

17. Rusnac, Constantin. Aspecte ale prevenirii erorilor în procesul elaborării și realizării politicii în domeniul expertizei judiciare. În: Analele Științifice a Academiei „Ștefan cel Mare”, nr. 10/ 2019, pp. 157 – 166. ISSN 1857-0976

18. Ministerul Justiției al Republicii Moldova, 2020 [citată la 18.08.2020]. Disponibil: <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=6&id=2463>

Pilat Artiom

Doctor of Law,

University lecturer

of the Department "Criminal Procedure, Criminology and Information Security" of the Academy "Ștefan cel Mare" of the Ministry of Interior of the Republic of Moldova

Pilat Sofia

Doctor of Law, Associate Professor

University lecturer of the "Criminal Procedure, Criminalistics and Information Security"

department of the "Ștefan cel Mare" Academy of the MIA of the Republic of Moldova

RECUSAL OF THE EXPERT IS AS A WAY OF RESPECTING THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

Methods and materials applied. In order to conduct an objective and multilateral research on judicial expertise in criminal proceedings, a number of research methods have been applied in this paper, including: logical method, comparative method, systemic method, empirical method.

Basic content. By ratifying the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Republic of Moldova has undertaken

a positive obligation to respect the fundamental rights and freedoms of persons under its jurisdiction.

The European Court of Justice has ruled that the responsibility of a State under the Convention may be attached to the acts of all its organs, agents or officials, on the grounds that, as is generally accepted in international law, it does not matter to them. persons acting in their official functions are, in any case, liable to the State to which they belong, in particular the obligations of States under the Convention may be violated by persons exercising official functions entrusted to them [5].

The right to defense of the suspect, accused person or defendant as an inherent part of the person's right to a fair trial is the totality of the prerogatives and possibilities that, according to the law, individuals have in order to defend their interests. When the person does not have the opportunity to present evidence and prove his innocence, he cannot use all the necessary procedural means to defend himself, as guaranteed by Article 26 of the Constitution [12].

The Constitutional Court notes that a distinct issue in the context of ensuring the defendant's right to defense is his access to all evidence related to the case in order to exercise his right of defense, but in some cases the state would have the right not to disclose certain elements. , thus guaranteeing the observance of another fundamental right, eg. the right to privacy. The share of competing rights is determined by their balance by common law courts, depending on the circumstances of each individual case [10].

Similarly, in the case of *Bykov v. Russia*, the European Court noted that in order to determine whether the proceedings as a whole were fair, it was necessary to determine whether the right to a fair hearing had been respected. In particular, it must be ascertained whether the applicant had the opportunity to challenge the authenticity of the evidence and to oppose its use. At the same time, the quality of the evidence must be taken into account, including whether the circumstances in which it was obtained call into question its credibility or accuracy [1].

The credibility and accuracy of the forensic report may be obtained only in the event of compliance with all the procedural guarantees of the parties in the disposition of the forensic examination as well as in the communication of its results. The authorizing officer of the judicial examination is obliged to communicate to the parties about the disposition of the expertise as well as to communicate the guarantees that the parties benefit from in case of disposing of the judicial expertise [6]. Likewise, the legislator offers the right of the suspect to be informed by the criminal investigation body about all the adopted decisions that refer to his rights and interests, as well as to receive, at his request, copies of these decisions [6].

The information of the suspect or accused person offers the right to request the recusal of the criminal investigation officer, the prosecutor, but not the judge and the judicial expert.

The European Court of Human Rights has ruled on the right of recusal of participants in the trial in the case of *Micallef v. Malta*, according to Maltese law, it is not possible to request the recusal of the judge if he is the lawyer's uncle. The Court considers that the issue of an alleged deficiency in the relevant legislation

which made it impossible to challenge a judge on the ground that the lawyer pleading before him is his nephew or that the issue in question is related to his brother's conduct raises issues related to the fair administration of justice and is therefore an important issue of general interest [2].

In this sense, the author Ion Neagu maintains the opinion that one of the essential requirements for the good administration of criminal justice is the full trust that the litigants must have in the criminal judicial bodies. Distrust in the way their subjects are performed by official subjects shakes the authority of criminal judgments and undermines the prestige of the judiciary of criminal justice. Therefore, for the situations in which the presumption of impartiality and objectivity would be questioned, the legislator provided the appropriate procedural remedies such as: incompatibility, recusal and abstention [14, p. 293].

The impartiality of the forensic expert is a key element in the objectivity of the forensic expert's findings as regards the impartiality of the forensic expert. The applicant's complaint was settled by the Icelandic Judicial Expertise Agency, whose employees were also employees of the medical institution against which the complaint was lodged. The European Court, examining the circumstances of the case, found the violation of art. 6 of the Convention, because the employees of the Judicial Expertise Agency were entrusted with the task of assessing the professionalism of their colleagues [4].

De facto informing the suspect about the institution of the expertise and the name of the judicial expert offers his possibility to request his recusal, but art. 64 of the CPC, which stipulates the rights and obligations of the suspect, indicates that the suspect is entitled to “request the recusal of the person conducting the criminal investigation, the investigating judge, the interpreter, the translator”. Thus, art. 64 which provides the rights and obligations of the suspect does not give him the right to request the recusal of the expertise.

The defense counsel, who represents the interests of the suspect, is entitled to request the recusal of the judicial expert, but in all cases the participation of the defense counsel is not mandatory, but his participation is not mandatory in some cases. In turn, the accused and the defendant are given the right to request the recusal of the judicial expert [6].

However, in order to request the recusal of the judicial expertise, the criminal investigation body must communicate to the parties the data about the expert who will carry out the investigation. But it is not clear what information about the judicial expert will be communicated to the parties.

In this regard, we mention the opinion of the author Ia. Paliasvili states that it is not enough for the parties to be informed only of the identity and competence of the expert, but also of the information about his job, his position, his special degree, his scientific title, his studies [16, p. 73].

The non-communication of the data about the judicial expert by the parties as a result determined the performance of the phonoscopic judicial examination by the person who does not even know the language spoken in the audio recordings but based on these audio recordings had to identify the person. Therefore, in the case of

Mirilashvili v. The Russian Federation, the European Court of Human Rights found that in the criminal investigation phase it was ordered to conduct the forensic examination in the phonoscopic commission. The group, consisting of three judicial experts, was provided with samples of the applicant's voice in Russian. The experts searched the audio recordings, in which discussions were recorded in Georgian. Two of the three experts included in the committee who did not speak Georgian found that the applicant's voice belonged to the applicant, and the Georgian-speaking judicial expert included in the committee of experts concluded that the voice did not belong to the applicant.

In order to contradict the conclusions of the judicial report indicating that the voice belonged to the applicant, the defense requested the court to summon the citizen as a specialist. Rosinskaia E.R. and Galeaşina E. I., on 29 January 2003, these persons were heard and stated that the methods by which it had been established that the applicant's voice belonged were uncertain and that their conclusions were uncertain. E.R. Rosinskaia and E. I. Galeaşina, presented their conclusions to the court [3], the presented conclusions contributed to the disposition of a repeated expertise on this case.

We maintain that the court was required to inform the parties that two of the three judicial experts included in the panel of experts did not know the language in which the person was identified.

Thus, the defense counsel and the suspect were offered the possibility to request the recusal of the judicial expert following the completion of the expertise report and its sending to the authorizing officer of the judicial expertise.

If the parties in connection with the notification of the order of disposition of the judicial examination, will request the provision of additional documents to the expert, their modification or completion, the appointment of a recommended expert for conducting the judicial examination and the recusal of the designated expert, the prosecuting officer. must examine the requirements according to art. 89, 244-247 CPP. The total or partial rejection of the requirements of the parties, expressed in connection with the notification of the order of disposition of the judicial expertise will materialize by the mandatory issuance of the order in accordance with the provisions of art. 247 para. 2 CPC, to be communicated to the parties, indicating the reasons for rejection and the means of appeal.

The rules of criminal procedure as well as the Law on Judicial Expertise and the status of the judicial expert only superficially create an image of the solvency and transparency of the process of disposing of judicial expertise, but analyzing these rules in more detail identified a number of ambiguities. allow competent bodies to act in a spirit of transparency and objectivity of the research process with the application of special knowledge by judicial experts.

The key element in informing the parties about the disposition of the judicial expertise, on which the code of criminal procedure as well as the Law on judicial expertise and the status of the omitted judicial expert, is the term when the parties to the trial will be informed about the disposition of the judicial expertise. In an

example mentioned above, I found that the defense party had been notified of the right to challenge after the judicial examination had already been conducted.

In this sense, we mention the Decision of the Romanian Constitutional Court which reiterates that the criminal process involves the development of an activity composed of a succession of acts regulated by the criminal procedure law, which requires that, in disciplining procedural and procedural acts, the time element [8]. Therefore, among the conditions required by law for a procedural act or procedure to be valid, there is also the condition regarding the time in which the act must be performed. Thus, the time frame within which or until which certain activities or acts may or must be performed in the criminal proceedings must be fixed in such a way that the criminal proceedings must be fixed in such a way as to keep the process running at an accelerated pace, without hindering the truth. or respect for the rights of the parties [9, p. 719].

The Code of Criminal Procedure, in art. 145 indicates only that the criminal investigation body, the prosecutor or the court, if it orders the conduct of the forensic examination, informs the parties in writing of the subject matter of the forensic examination and the questions to be answered by the expert and explains to the parties that they have the right to comment on these questions and to request their amendment or completion, as well as the right to request the appointment of an expert recommended by each of them to participate in the conduct of the forensic examination. In turn, the Law on Judicial Expertise and the Status of the Judicial Expert stipulates that if the judicial expert or judicial experts of the commission are not nominated in the content of the act of disposing of the judicial expertise, the head of the public institution of judicial expertise shall appoint a specific expert. or a panel of experts tasked with conducting the required forensic examination. However, if the experts are not mentioned in the act of ordering the judicial expertise, the head of the public institution of judicial expertise has the right to delegate to the heads of the subdivisions of expertise the responsibility of appointing the expert or the commission of experts. for 2 working days, the expert or the commission of experts in charge of carrying out the ordered expertise [13].

Analyzing the above-mentioned provisions, it is not clear how the recusal of the judicial expert will be required, if at the time of disposing of the judicial examination the authorizing officer himself does not know who will perform the judicial examination, because the experts will be appointed only after the judicial order of judicial expertise.

At the same time, we will refer to the Decision of the Constitutional Court, by which the Court holds that the Code of Criminal Procedure cannot abound in explanatory texts. No matter how clearly a legal rule is drafted, there is an inevitable element of judicial interpretation in any legal system, including a rule of criminal procedural law [7]. But in the case of disposing of judicial expertise, the legislator did not leave room for interpretation, only omitted correct and logical regulation of the procedure for disposing of judicial expertise.

In the notification of the Constitutional Court no. 21g, mentioned above, the information about the judicial expert was already communicated to the defense party

after the judicial expertise was performed, thus the right to request the recusal of the judicial expert at the stage of disposing of the judicial expertise was limited.

According to the legal regulations, the bodies competent in ordering the judicial expertise cannot know who will carry out the investigation, the expert in turn will already be appointed after the materials will reach the institution of judicial expertise. Therefore, the legal norm provided in art. 145 of the CPC, does not regulate how the authorizing officer will inform the parties about the identity of the expert if he does not even know who will perform the forensic examination. Art. 145 has a very large margin of interpretation, in this sense it mentions that the Constitutional Court held that when drafting a normative act the legislator must comply with the norms of legislative technique in order for it to correspond to the quality requirements. The legislative text must also comply with the principle of unity of legislation or the correlation between regulatory texts, so that individuals can adapt their behavior to existing regulations, which exclude contradictory interpretations or competition between applicable legal rules [11].

Conclusion.

The right to defense is a fundamental right that is guaranteed to every citizen, but this fundamental guarantee is not limited only to the right to a lawyer, but also to other provisions that directly offer the possibility to defend his interests. The right to request the recusal of a participant in the trial offers the possibility for the case to be examined by an impartial person who has no personal interest in the case. In this sense, in order to offer the possibility to the suspect to request the recusal of the judicial expert, we propose the modification of art. 66 paragraph 2 point 14 in the following wording:

- to request the recusal of the person conducting the criminal investigation, the investigating judge, the interpreter, the translator, the judicial expert.

List of refernces:

1. Case Bykov c. Russia. Decision on 12.03.2009. [accessed 19.04.2024]. Accessible: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91704>
2. Case Micallef c. Maltei. Decision on 15.10.2009. [accessed 22.05.2024] Accessible: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122959>
3. Case Miralashvile c. Russia. Decision on 11.12.2008 [accessed 29.04.2024]. Accessible: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90099>
4. Case Sara Lind Eggertsdottir c. Iceland. Decision on 5.10.2007 [accessed 21.05.2024]. Accessible: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81432>
5. Case Wille c. Lichtenstein. Decision on 28.10.1999. [accessed 18.05.2024]. Accessible: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22Wille%22\],\[%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-62920%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22Wille%22],[%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],[%22itemid%22:[%22001-62920%22]})
6. Cod de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104 – 110.

7. Decizia Curții Constituționale a RM nr. 11 din 26.01.2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din Codul de procedură penală (atribuțiile Agenției de Recuperare a Bunurilor Infracționale și previzibilitatea noțiunilor de „bun infracțional” și „investigații financiare paralele).

8. Decizia Curții Constituționale a României nr. 336 din 30 aprilie 2015. [citată la 20.05.2024] Accesibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/168078>

9. Dolea, Igor. Cod de procedură penală. Comentariu aplicativ. Vol. II. Chișinău: Ed. „Cartea Juridică”, 2020.

10. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi a art. 226¹⁶ alin. (11) din Codul Fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă). [citată la 19.05.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122834&lang=ro

11. Hotărârea Curții Constituționale a RM nr. 26 din 27 septembrie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 142-XVI din 26 iunie 2008 cu privire la ipotecă. [citată la 19.05.2024] Disponibil: <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2627092016ro94ec9.pdf>

12. Hotărârea Curții Constituționale a RM privind excepția de neconstituționalitate a art. 132⁹ alin. (12) și alin. (15) din codul de procedură penală. [citată la 19.11.2024] Disponibil: https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_31_2021_58g_2021_rou.pdf

13. Legea cu privire la expertiză judiciară și statutul expertului judiciar: nr. 68 din 14 aprilie 2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 157-162.

14. Neagu, Ion. Tratat de procedură penală, vol. I. București: Ed. „Global Lex”, 2004. p. 293. 487 p. ISBN 973-86207-4-0.

15. Sesizare nr. 21g, privind excepția de neconstituționalitate al prevederilor art. 64, 66, 68 și 149 a CPP prezentată în conformitate cu art. 135 din Constituție. <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h2627092016ro94ec9.pdf> Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/sesizari/21g_2021.02.04.pdf

16. Paliashvili A. Ya. Expertise in criminal court (1973).

Полторацький О.Б.

кандидат юридичних наук

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРИВАТНИМИ ОХОРОННИМИ СТРУКТУРАМИ

Одним із суб'єктів запобігання злочинності є приватні охоронні структури. Приватні охоронні структури мають великий досвід у наданні допомоги правоохоронним органам у сфері протидії злочинності. Крім того,

значна частина працівників приватних охоронних структур є колишніми працівниками правоохоронних органів, і в першу чергу органів Національної поліції, які володіють знаннями з юриспруденції та мають певні навички з правоохоронної діяльності.

Правове регулювання запобігання кримінальним правопорушенням приватними охоронними структурами являє собою складну взаємодію багатьох правових явищ: насамперед, норм права, за допомогою яких здійснюється результативний вплив на суспільні відносини у сфері надання послуг з охорони власності та громадян з метою їх впорядкування, охорони та розвитку задля запобігання кримінальним правопорушенням.

Слід зазначити, що правовою основою запобіжної діяльності, у тому числі й профілактичної, є законодавчі та інші нормативно-правові акти, що комплексно регулюють статус, завдання, функції, повноваження, обов'язки і права правоохоронних органів та інших суб'єктів, для яких запобігання злочинності є одним із головних завдань, а також законодавчі акти, що спрямовані на запобігання окремим кримінально протиправним проявам [1, с. 201-202].

Основними нормативно-правовими актами, за допомогою яких здійснюється правове регулювання приватної охоронної діяльності в Україні, є Закон України «Про охоронну діяльність» [2] та постанова Кабінету Міністрів України від 18.11. 2015 р. № 960 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності» [3]. Відповідно до зазначених нормативно-правових актів України охоронну діяльність можуть провадити на всій території України юридичні особи, а також фізичні особи – підприємці на підставі ліцензії за наявності матеріально-технічної бази, необхідної для провадження такої діяльності, та за умови виконання такими особами організаційних, кадрових і технологічних вимог, передбачених Ліцензійними умовами провадження охоронної діяльності.

Суб'єкти охоронної діяльності всіх форм власності мають однакову мету – шляхом надання послуг з охорони власності та громадян забезпечити особисту безпеку, життя та здоров'я фізичної особи та/або недоторканості, цілісності майна шляхом запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо об'єкта охорони.

За результатами проведеного аналізу зазначених нормативно-правових актів в частині регулювання питань щодо запобігання кримінальним правопорушенням приватними охоронними структурами слід констатувати, що існує ряд системних недоліків та неузгодженостей, обумовлених, насамперед, відсутністю чіткого розмежування статусу суб'єктів такої діяльності в залежності від форми власності, неурегульованість питання щодо запобіжної функції приватних охоронних структур та їх взаємодії з Національною поліцією України щодо запобігання кримінальним правопорушенням.

Зокрема, порівняльний аналіз правового статусу персоналу поліції охорони та приватних охоронних структур показав, що останнім не надано

право на придбання, зберігання та використання вогнепальної зброї для забезпечення охоронної діяльності. Крім цього, вони не мають додаткових правових гарантій захисту професійної діяльності. Відповідно в Законі України «Про охоронну діяльність» відсутні положення щодо порядку застосування персоналом приватної охорони власної вогнепальної зброї під час та в місцях безпосереднього здійснення заходів охорони. Втім, проблема правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї має загальнодержавне значення.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про охоронну діяльність» персонал охорони під час виконання функціональних обов'язків має право:

- 1) вимагати від осіб припинення протиправних дій, дотримання законності та правопорядку;
- 2) вимагати від службових осіб об'єктів охорони та інших осіб дотримання пропускового та внутрішньооб'єктового режимів;
- 3) не допускати проникнення осіб та затримувати тих, які намагаються проникнути (проникли) на об'єкт охорони або залишити його, порушуючи встановлені правила, з обов'язковим негайним повідомленням про це територіального органу Національної поліції;
- 4) протидіяти правопорушникам і негайно повідомляти органи Національної поліції про вчинення цими особами кримінального або адміністративного правопорушення;
- 5) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та використовувати службових собак відповідно до цього Закону;
- 6) під час здійснення пропускового режиму на об'єктах охорони проводити огляд речей фізичних осіб (за їх добровільною згодою), транспортних засобів, вилучення речей і документів, що є знаряддями або предметами правопорушення, перевірку документів, що засвідчують особу, дають право на вхід (вихід) осіб, внесення (винесення), ввезення (вивезення) майна, в'їзд (виїзд) транспортних засобів, зокрема щодо їх відповідності складу матеріальних цінностей, що переміщуються на об'єкти охорони (з об'єктів охорони);
- 7) проводити відкриту відео- та фотозйомку подій як допоміжний засіб запобігання протиправним діям з обов'язковим оприлюдненням на об'єкті, що охороняється, інформації про здійснення таких заходів.

На наш погляд, зміст ст. 12 «Права персоналу охорони» не в повній мірі відповідає її назві. Зокрема, відповідно до п. 4 ч. 1 цієї статті персонал охорони має право протидіяти правопорушникам і негайно повідомляти органи Національної поліції про вчинення цими особами кримінального або адміністративного правопорушення. При тому, що в п. 3 ч. 1 ст. 13 даного Закону зазначені дії включені до переліку їх обов'язків (негайно у будь-який спосіб повідомляти відповідні правоохоронні органи про вчинення протиправних дій ... у місцях здійснення заходів охорони) [2]. У свою чергу, про зобов'язання суб'єкта охоронної діяльності негайно повідомляти територіальному органу Національної поліції про факти припинення правопорушень за вказаних обставин, йдеться в пп. 9 п. 7 постанови Кабінету Міністрів України від 18.11. 2015 р. № 960 [3].

У контексті питання, що розглядається нами, не можна залишити поза увагою термінологічний апарат, використаний у цих статтях. З метою правильного розуміння та чіткого виконання вимог Закону, на наш погляд, слід однозначно визначити, які саме органи слід негайно повідомляти про вчинення протиправних дій: органи Національної поліції чи відповідні правоохоронні органи?

Взявши за основу для розв'язання цього питання той факт, що поняття «правоохоронні органи» є одним із найбільш невизначених в українському правознавстві, внутрішньо суперечливим, а також таким, що відрізняється відсутністю суб'єктного складу, у зв'язку з чим виникає певна колізія використання цього терміну, вважаємо, що в тексті Закону органи, які слід негайно повідомляти про вчинення протиправних дій, мають бути визначені, як «органи Національної поліції».

Слід також вказати на внутрішню неузгодженість вищезазначених положень Закону стосовно зобов'язань персоналу охорони в частині повідомлення органам Національної поліції фактів про правопорушення всупереч інтересам замовника послуг з охорони. У першу чергу слід наголосити, що законодавець, встановлюючи обмеження в охоронній діяльності, заборонив приховувати такі факти, а не зобов'язав негайно повідомляти про них органи Національної поліції. Крім того, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 10 Закону «Обмеження в охоронній діяльності» під час організації та здійснення охоронної діяльності забороняється приховувати факти про кримінальні правопорушення, що вчиняються або готуються, незалежно від інтересів замовника послуг з охорони [2]. Тобто, в аналізованій нормі права йдеться про незакінчені кримінальні правопорушення, про які персоналу охорони стало відомо на стадіях готування та замаху. Відповідно, приховувати факти про закінчені (вчинені) посягання в інтересах замовника послуг охорони не забороняється.

Разом з цим, далі в тексті Закону (п. 4 ч. 1 ст. 12; п. 3 ч. 1 ст. 13) використано термін «вчинення» щодо кримінального правопорушення, про яке персонал охорони має негайно повідомити відповідні правоохоронні органи [2], який, на нашу думку, повною мірою відповідає предмету правового регулювання в частині зобов'язання персоналу охорони під час виконання функціональних обов'язків повідомляти територіальний орган Національної поліції про всі факти кримінальних правопорушень незалежно від стадії їх вчинення та інтересів замовника послуг з охорони.

Зважаючи на вищевикладене, вважаємо, що законодавча регламентація обов'язків персоналу охорони потребує удосконалення. Зокрема, п. 3 ч. 1 ст. 13 Закону, на нашу думку, доцільно викласти в такій редакції: «негайно у будь-який спосіб повідомляти органи Національної поліції про вчинення (готування до вчинення) протиправних дій щодо власності, фізичних осіб та інших незаконних дій, що мають ознаки кримінального правопорушення, у місцях здійснення заходів охорони, незалежно від інтересів замовника послуг з охорони».

Працівники приватних охоронних структур тісно співпрацюють з працівниками правоохоронних органів, але на рівні приватного спілкування. На офіційному рівні така співпраця майже відсутня, не має й механізму обміном інформації.

Як зазначив А.Г. Сачава, у багатьох державах існує чіткий розподіл обов'язків між державними та приватнопідприємницькими структурами. У системах безпеки США, Англії, ФРН та інших держав приватні охоронні структури є першою лінією сигнальної системи сповіщення про можливу підготовку злочинів і конкретну протиправну діяльність. Одержавши інформацію, вони передають її як попередження до правоохоронних органів, які, безпосередньо розробляючи злочинні структури, є другим рівнем системи безпеки. Багато країн світу у забезпеченні правопорядку і безпеки переважно орієнтовані не лише на державні органи, а й на приватні охоронні агентства, що залучаються до досліджень різних аспектів боротьби з правопорушеннями. У певних випадках такі фірми використовуються спецслужбами і у заходах щодо забезпечення охорони іноземних державних діячів під час їхніх офіційних візитів [4, с. 83].

Таким чином, на наш погляд, потребує й правового регулювання на рівні підзаконного акту загальні засади та механізм взаємодії правоохоронних органів з приватними охоронними структурами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кириченко О. В., Шевченко О. А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України. *Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС*. 2009. № 2. С. 199-206.
2. Про охоронну діяльність : Закон України від 22.03.2012 № 4616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4616-17> (дата звернення: 28.10.2023).
3. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 18.11. 2015 № 960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.10.2023).
4. Сачаво А. Г. Взаємодія приватних охоронних структур з органами внутрішніх справ. *Бюлетень з обміну досвідом роботи : наук.-практ. вид.* 2004. № 154. С. 81-84.

Рогальська В.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу та
стратегічних розслідувань
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0009-0001-6512-0463

Тимченко К.А.

здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої світи
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКИТИ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО
ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО**

Термін «запобіжні заходи» не визначений у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України), тому для його розуміння необхідно звернутися до літератури з кримінального процесу.

На думку З. З. Зинатулліна, «Запобіжні заходи – це примусові заходи кримінально-процесуального характеру, що застосовуються органами дізнання, слідства або прокуратури до обвинуваченого (або підозрюваного, залежно від обставин), а також судом до обвинуваченого у суворо визначеній справі. Це примусові заходи, що застосовуються судом до обвинуваченого у разі, якщо обвинувачений ухиляється від слідства або суду (до набрання вироком законної сили), або з метою перешкодити встановленню об'єктивної істини чи перешкодити продовженню злочинного діяння, а також з метою забезпечення виконання судового рішення у кримінальній справі» [1, с. 11].

Відповідно до ст. 493 КПК України, до неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених застосовуються як загальні запобіжні заходи (тримання під вартою, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою як тимчасовий запобіжний захід), так і спеціальні запобіжні заходи (передача під нагляд). Оскільки правова природа загальних запобіжних заходів вже була розглянута в розділах 3-4, цей підрозділ присвячений ефективності та доцільності окремих видів запобіжних заходів, які можуть бути застосовані до неповнолітніх.

При визначенні ефективності запобіжного заходу щодо неповнолітніх відправною точкою має бути те, чи має цей захід бажаний результат або ефект. Наприклад, застава є неефективною, якщо неповнолітній не працює, вчиняє крадіжку, а батьки утримують заставу. У таких випадках застава може призвести до того, що неповнолітній не виконає своїх зобов'язань і вчинить новий майновий злочин.

З огляду на правову природу запобіжних заходів, що застосовуються до повнолітніх та неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених, слід зазначити, що оцінка адекватності та ефективності таких заходів значною мірою має прогностичний характер. Отже, слідчі та прокурори, ініціюючи застосування запобіжних заходів, а слідчі судді та суди, вирішуючи питання про обрання запобіжних заходів, повинні враховувати всі обставини кримінального провадження, оскільки законодавець надав їм можливість обирати ті чи інші види запобіжних заходів [2].

Тому для того, щоб визначити доцільність обрання запобіжних заходів неповнолітнім, необхідно дослідити обставини, які необхідно враховувати при такому обранні. Характер обставин, які необхідно враховувати при обранні запобіжних заходів повнолітнім підозрюваним та обвинуваченим, передбачені у ст. 178 КПК України. За аналогічних обставин ст. 178 КПК України також застосовується при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу щодо неповнолітніх.

Європейський суд з прав людини також зазначив, що відповідно до ст. 485 КПК України слідчі судді та суди зобов'язані враховувати вік підозрюваного/обвинуваченого в усіх випадках.

У зв'язку з цим виникає питання, чи поширюється обов'язок посадових осіб відкрити справу за ст. 485 КПК України на момент обрання запобіжного заходу щодо неповнолітнього. Законодавець передбачає, що ці випадки підлягають доказуванню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Це означає, що, як правило, факт встановлення цих обставин може бути пізніше моменту обрання запобіжного заходу (наприклад, допит вчителя школи, в якій навчається неповнолітній підозрюваний, допит батьків або знайомих неповнолітнього підозрюваного, отримання доказів про місце проживання неповнолітнього підозрюваного). Як правило, на момент закінчення досудового розслідування слідчому відомі всі обставини, що стосуються особи підозрюваного. Тому, за відсутності прямої вказівки, цілком ймовірно, що законодавець не поклав на слідчого суддю чи суд обов'язок встановлювати всі обставини, передбачені ст. 485 КПК України, при застосуванні запобіжного заходу щодо неповнолітнього [3].

Відповідно, при вирішенні питання про доцільність застосування запобіжного заходу до неповнолітнього, обрання конкретного виду запобіжного заходу має ґрунтуватися, насамперед, на його відповідності меті (тобто, чи допоможе він запобігти спробам неповнолітнього перешкоджати проведенню досудового розслідування, втечі із зали судового засідання або знищенню предметів, які мають відношення до кримінального провадження). Це питання слід розглядати з наступних позицій. При визначенні ефективності превентивних заходів щодо неповнолітніх важливо враховувати, чи досягнуть вони бажаного результату або ефекту. Наприклад, якщо неповнолітній не працює і вчиняє крадіжку, а батьки не дають грошей на заставу, то застава є неефективною. У такому випадку застава може призвести до того, що неповнолітній втратить роботу і вчинить інший майновий злочин.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
2. Фоміна Т. Застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні: проблеми теорії та практики URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b95bfd96-e3b3-4117-b910-4004f9ecf0e4/content> (дата звернення 15.04.2024).
3. Кримінальний процес : підруч. / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

Смаковський О.С.

здобувач вищої освіти

освітнього рівня доктор філософії

Запорізького національного університету

**ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

В умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави, Україна встала перед недосконалістю законодавства в умовах війни. Так однією з проблем початку військових дій була зйомка та поширенням у соцмережах відео з пересуванням українських військ.

Отримуючи нові виклики існувала нагальна потреба внесення зміни до кримінального законодавства для ефективнішої протидії загрозам національній безпеці, результатом цього стало внесення змін до кримінального кодексу України шляхом доповнення його змісту ст. 114-2, яка передбачає відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Для розслідування кримінальних правопорушень передбачених цією статтею слідчі можуть проводити негласні слідчі розшукові дії, саме порядок та необхідність їх проведення ми би хотіли розглянути. Варто звернути увагу, що відповідно норм КПК України негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НСРД) можуть проводитись лише при розслідуванні тяжких або особливо тяжких кримінальних правопорушень, а тому їх застосування можливе лише при інкримінуванні особі вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2, 3 ст. 114-2 КК України.

Слід звернути увагу, що кримінально караним діянням за ст. 114-2 КК України є будь-яке, а не лише публічне, поширення відповідної інформації, тобто повідомлення такої інформації невизначеному числу осіб (хоча б одній людині) незалежно від способу таких дій (усно, письмово, друкованим способом, за допомогою комп'ютерної мережі, оголошення в публічному виступі на зборах, мітингу, засіданні тощо, у творі, що публічно демонструється тощо) [2, с. 556].

Одним з основних та ефективних способів збирання доказів при розслідуванні зазначених кримінальних правопорушень є зняття інформації з електронних комунікаційних мереж.

Необхідність зняття інформації з електронних комунікаційних мереж може виникати у випадках коли наявні відомості, що в електронній інформаційній системі або її частині є інформація, що має значення для досудового розслідування. В даному випадку, важливою є інформація щодо встановлення осіб, причетних до вчинення протиправних дій, виявлення способу, часу та місця вчинення злочину. Зокрема, чи була поширена інформація про переміщення військ чи озброєння, чи було спричинено настання тяжких наслідків переданням зазначеної інформації, хто є кінцевим отримувачем наданих відомостей.

Головними умовами допустимості доказів, отриманих при проведенні зазначеної негласної слідчої розшукової дії, є одночасне дотримання трьох умов – це необхідність унікально ідентифікувати абонента спостереження, електронну комунікаційну мережу та кінцеве (термінальне) обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Також дієвим способом розслідування зазначених кримінальних правопорушень є імітування обстановки вчинення злочину, як виду контролю за вчиненням злочину. Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють у оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення [3].

Так маючи інформацію про можливе вчинення злочину, слідчі можуть створити максимально наближені умови для вчинення кримінального правопорушення. Імітоване переміщення (транспортування, передача) вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, залучення імітаційних засобів – (муляжів зброї, боєприпасів, вибухівки), а також транспортних засобів, контейнерів тощо для створення видимості переміщення озброєння, імітація контактів, переговорів, домовленостей з особами, причетними до організації та переміщення озброєння. Проте імітування має чіткі межі - воно не повинно провокувати особу на реальне вчинення злочину, до якого вона не була схильна раніше. Метою є перевірка фактичних підозр та отримання речових доказів протиправної діяльності.

Отримання дозволу на проведення НСРД регламентовано кримінально-процесуальним законодавством. Зазначені вище види НСРД можуть

проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді. Виключно слідчий суддя на підставі вмотивованого клопотання сторони обвинувачення уповноважений надавати дозвіл на проведення НСРД з дотриманням встановлених законом вимог. Самостійно приймати рішення про проведення контролю за вчиненням злочину або зняття інформації з електронних комунікаційних мереж слідчий не може. Це важлива процесуальна гарантія, яка забезпечує від можливих зловживань під час проведення цієї НСРД.

На теперішній час розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2,3 ст. 114-2 та ст. 111 КК України є предметом дискусій та обговорення, однак процес розслідування та доказування вчинення зазначених злочинів, які полягають в поширенні інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів є ідентичним. Зазначене безпосередньо було враховано Верховним Судом при ухваленні постанови від 24 квітня 2024 року у справі 743/149/23, в якій Верховним Судом визнано належними та допустимими докази отриманні шляхом проведення НСРД, що додатково підтверджує можливість та необхідність їх проведення при розслідуванні зазначених кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затверджена наказом від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
4. Постанова Верховний Суд колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду у справі №743/149/23 від 24.04.2024. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118725214>

Телійчук В. Г.

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
ORCID 0000-0002-0372-6515

Гонтар А. А.

здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ:
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

Від початку воєнного стану в діюче законодавство України було внесено цілу низку змін, які викликані реаліями сьогодення. Наскільки виправданими є такі зміни, чи не звужується об'єм прав осіб, щодо яких здійснюється оперативно-розшукова діяльність та чи не вплинув воєнний стан на здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами Національної поліції – ці питання набувають особливої актуальності для сьогодення [1].

Серед цих законодавчих актів, які суттєво вплинули на діяльність оперативних та слідчих підрозділів Національної поліції України, слід звернути увагу на деякі з них. Зокрема, з метою забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації повноважень поліції в умовах воєнного стану Верховною Радою було прийнято низку законів, які були підписані Президентом України. По-перше, це Закон «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» №2123- IX від 15 березня 2022 року. Даним Законом на період дії воєнного стану органи поліції наділяються додатковими повноваженнями. Доповнення стосуються питань взаємодії органів і підрозділів в тому числі оперативних підрозділів Нацполіції з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами, окремими громадянами, у тому числі щодо утримання військовополонених, забезпечення конвоювання затриманих осіб, розмінування та допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт, сприяння громадян оперативним підрозділам кримінальної поліції у протидії злочинності тощо. Зокрема, зміни спрямовані на врегулювання питання збирання біометричних даних осіб, у тому числі

шляхом дактилоскопіювання, а також розширення переліку підстав для зупинки поліцейським транспортного засобу та його перевірки, а також перевірки водіїв та пасажирів. До того ж, Дисциплінарний статут Національної поліції доповнюється новим розділом, який визначає особливості проведення в Національній поліції службового розслідування в період дії воєнного стану. По-друге, це Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного часу» №2201-ІХ від 14 квітня 2022 року [2]. Основними суб'єктами оперативно-розшукової протидії злочинів є підрозділи карного розшуку. Зокрема, до функцій підрозділів карного розшуку належить попередження, виявлення, припинення і розкриття злочинів, вчинених учасниками організованих злочинних груп, злочинних організацій, бандитських формувань. Результативність діяльності оперативних підрозділів у боротьбі зі злочинами безпосередньо залежить від якісного, своєчасного і достатнього інформаційно-аналітичного забезпечення цієї діяльності. Серед суб'єктів Національної поліції оперативно-розшукову протидію злочинності відповідно до функцій підрозділів поліції можуть здійснювати лише підрозділи кримінальної та спеціальної поліції [3].

Більшістю вчених, у теорії оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД), прийнято визначати, що суб'єкт ОРД – це спеціально уповноважений орган або підрозділ, що відповідно до визначеного законодавцем функціонального призначення, реалізовує комплексні повноваження щодо застосування спеціальних сил та засобів ОРД з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [4].

У сучасний період досить розповсюдженою є проблема того, що фундаментальних знань здобутих правоохоронцями в ході навчання та професійного становлення недостатньо для успішного вирішення професійних завдань, з якими вони зустрічаються під час виникнення незвичних обставин діяльності та непередбачуваних ситуацій в процесі виконання посадових обов'язків. Передусім, це пояснюється мобільністю правової системи, постійними законодавчими нововведеннями та мінливістю часу, що невпинно рухається в бік інновацій.

З метою якісного вирішення завдань професійного характеру, співробітникам правоохоронної системи усіх рівнів та підрозділів абсолютно необхідно на високому рівні опанувати основні аспекти та особливості організації інформаційно-аналітичної діяльності (далі ІАД), а також постійно їх застосовувати в практичній діяльності. Методику ІАД досліджували такі вчені як І. Т. Муковський, І. Р. Боднар, І. В. Захарова, В. М. Варенко та ін., проте проблематика ефективного опанування та застосування зазначених компетенцій залишається як недостатньо досліджуваною, так і нормативно не врегульованою.

Аспекти та особливості ІАД, як концепція методології підходів до опрацювання службових моментів чи вирішення професійних завдань побудована на одночасному опануванні трьох важливих складових професійної діяльності: опрацюванні інформації, документальному супроводженні та прийнятті управлінських рішень. Методи здійснення ІАД, відносно часто, ототожнюють з іншими методами проведення аналізу та прийняття рішень, але вони мають і свою специфіку – їх зазвичай використовують під час вирішення нетипових ситуацій, проблем, складних і неструктурованих завдань. Різноманітність галузей діяльності співробітників Національної поліції України обумовлює широкий спектр методів, які класифікують за різними критеріями. Зокрема, виокремлюють методи теоретичного і матеріального підходів, що охоплюють цілу систему заходів, які реалізують з урахуванням конкретних умов.

У більш конкретному вигляді, до основної групи дієвих методів, що застосовують в процесі ІАД можна віднести: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, порівняння; опитування, спостереження, експеримент, статистичний аналіз; моделювання, експертна оцінка; згортання змісту інформації (реферування, анотування) і узагальнення (створення оглядової інформації); довідково-інформаційний умовивід [5]. На нашу думку, варто окремо закцентувати увагу на методах безпосереднього аналізу та моделювання, що належать до аналітико-прогностичних методів та становлять сукупність комплексних методів, пов'язаних з опрацюванням, класифікацією, інтерпретацією інформації. Саме завдяки своєчасному їх застосуванню відбувається усвідомлення тих чи інших причинно-наслідкових подій, отримується своєчасне пояснення фактів та здійснюється логічне складання прогнозів можливих варіантів подальшого розвитку подій. Поступове застосування вище зазначеного беззаперечно сприятиме прийняттю найбільш зваженого адекватного рішення. Проте, важливу роль у цьому, відіграє також процес ухвалення рішення, що обов'язковим чином має здійснюватися на основі об'єктивного аналізу обставин, конкретних особливостей тієї чи іншої ситуації.

У підсумку, вважаємо доцільним нагадати про метод порівняння, що є фундаментально необхідним для формування висновку про подібність чи відмінність об'єктів згідно отриманого досвіду, фактів дійсності та особливостей конкретного випадку [6]. Цей метод є одним з найпоширеніших задля знаходження закономірностей, як загальних, так і локальних, притаманних одному або кільком об'єктам.

Отже, вивчення методів ІАД має фундаментальне значення у виконанні професійних функцій оперативних працівників, і є обов'язковим чинником для досягнення очікуваних результатів професійної діяльності, формуванні компетентностей та якісного досвіду, комплексному виконанню покладених повноважень. На наш погляд, така діяльність на постійній основі передбачає вдосконалення навичок як кожного окремого фахівця, так і усієї системи діяльності правоохоронних органів в цілому, що безпосередньо залежить від усвідомленості професіоналізму здійснюваних дій і сьогодні, і в майбутньому.

Список використаних джерел та літератури:

1. Особливості кримінального процесу в умовах воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/212017_osoblivost-krimlnalnogo-protsesuv-umovakh-vonnogo-stanu
2. Телійчк В. Г. До питання сприяння громадян оперативним підрозділам кримінальної поліції у протидії корисливо-насильницьким злочинам. *Colloquium-journal*. 21 (180), Część 1 (Warszawa, Polska). С. 30-34. URL: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2023/09/Colloquium-journal-2023-180-1.pdf>
3. Телійчук В. Г. Оперативний аналіз як важливий елемент аналітичної підтримки оперативно-розшукової протидії корисливо-насильницьким злочинам. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України* : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 11 серп. 2022 р.). URL: https://www.nai.au.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zahodi/konferencii/2022/11_08/materialy_konf_110822.pdf#page=158
4. Телійчук В. Г., Приступа Д. В. Щодо питання протидії підрозділами кримінальної поліції розбоям. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4 (101). С. 271-276. URL: <http://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/4023>
5. Стегній Б. Т., Герілович А. П. та ін. Методи інформаційно-аналітичного забезпечення трансферу та провайдингу інновацій у галузі ветеринарної медицини. *Ветеринарна медицина*. 2015. Вип. 101. С. 236-237.
6. Ліпінська А. В. Вивчення методів ІАД майбутніми фахівцями з документознавства та інформаційної діяльності. Київ, 2017. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=109>.

Ткаченко А.О.

викладач кафедри права
Навчально-наукового інституту
Дніпровського гуманітарного університету

Ткаченко П.І.

аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
член Асоціації правників України
ORCID: 0000-0002-2378-8895

**КРИМІНАЛЬНА ВІОЛЕНТОЛОГІЯ ЯК НАУКА
ПРО НАСИЛЬНИЦЬКУ ЗЛОЧИННІСТЬ**

На протязі останніх років в Україні спостерігається вкрай складна криміногенна ситуація, яка характеризується підвищеним рівнем зростання злочинності, набуття різких характерних змін, якісних показників, динаміки. Не виключенням є й тенденція поширення насильницької злочинності набуття

нових форм вчинення та якісних змін. Насильницькі злочини посягають на безцінне благо – життя людини, її здоров'я, тілесну та психічну недоторканність.

Насильство взагалі, а особливо кримінальне, створює атмосферу страху, невпевненості у своїй безпеці, занепокоєнні про долю близьких. Звідси важливість і необхідність захисту особистості від насильства, що є, за загальним визначенням в літературі, найбільш небезпечною формою злочинної діяльності, а тому питанням попередження насильницьких злочинів та захисту особи від насильства слід приділяти особливу увагу [1, с. 148].

Проблема насильства є однією з найгостріших проблем усього людства на протязі всього часу. Враховуючи різноманітність та різносторонність насильницької злочинності, остання виступає об'єктом дослідження багатьох наук, таким чином досліджується міждисциплінарно. Взагалі проблематика насильства може розглядатися в історичному, соціологічному, політологічному, психологічному, юридичному аспектах. Водночас, з точки зору кримінально-правових наук, насильство досліджується крізь призму кримінологічного, криміналістичного та кримінально-правового аспектів. При цьому, вказані аспекти можуть бути інтегровані в різноманітні підсистемні дослідження, зокрема пенітенціарні, військові, психологічні, сексологічні, судово-медичні, психіатричні, тощо. Крім того, варто зауважити, що існує спеціальна наука – віолентологія, яка досліджує саме насильство, аналізуючи причин, умови, детермінацію насильницької поведінки, форми та методи, наслідки, а також розробляє методи попередження та протидії.

Кримінальна віолентологія – це наука про насильство, його ознаки та види, насильницьку поведінку, насильницьку агресивну злочинність, їх закономірності, детермінанти, заходи запобігання та протидії насильству [2, с. 840]. Водночас, аналізуючи понятійний апарат, варто зауважити, що дослідження насильницько-сексуальних злочинів та взагалі розуміння комплексних причин і механізмів сексуальних девіацій, які призводять до насильницької поведінки покладено на криміноперверсологію, однак не виключаючи елементи такої з кримінальної віолентології.

Так, термінологічна конструкція «віолентологія» походить від латинських слів *violence* та *logos*, що в перекладі означають насильство та вчення відповідно. Таким чином, віолентологія – вчення про насильство. Розвиток кримінальної віолентології, як науки про насильницьку злочинність, є однією із рішучих спроб суспільства підійти до фундаментального вирішення та викорінення проблеми насильства в суспільстві.

Кримінальна віолентологія є самостійною наукою, оскільки має власний об'єкт та предмет дослідження, власну систему, важливі функції науки та завдання, притаманність особливої методології досліджень. На думку вчених, об'єктом кримінальної віолентології є закономірності соціально-правових явищ, що породжують насильство, сприяють його розвитку та негативному впливу. До основних елементів кримінальної віолентології належать, зокрема поняття та види насильства; кримінологічна детермінація насильства;

характеристика особи насильницького злочинця; запобігання та протидія насильству [3, с. 131].

Таким чином, кримінальна віолентологія досліджує насильницькі злочини, різноманітні види та форми вчинення останніх, кількісно-якісні показники, динаміку, тенденції та прогнозування розвитку, детермінанти, заходи профілактики, протидії та запобігання. Зважаючи на перелічені завдання можливо дійти попереднього висновку, що кримінальна віолентологія так чи інакше має тісний взаємозв'язок з кримінологічної наукою, яка в теоретичній площині посідає провідне місце та є складовою. Можливо виокремити дефініцію, а саме дослідженню кримінологічної характеристики, детермінації та заходам запобігання насильницької злочинності приділено увагу системою окремого комплексного, самостійного вчення – кримінальної віолентології.

Розглядаючи систему кримінальної віолентології, можна застосувати класичний поділ на дві частини: загальну та особливу. Загальна частина вивчає поняття насильства, методи вивчення насильства, предмет та система науки, загальні показники насильства, причини та умови насильства, загальні засади запобігання та протидії насильству, загальна характеристика насильницької злочинності. Особлива частина вивчає поняття, ознаки, показники, характеристику, запобігання та протидію окремим видам насильства, зокрема фізичному, психічному, сексуальному, домашньому, пенітенціарному та іншим [3, с. 131].

Варто наголосити, що кримінальна віолентологія базується на методах і знаннях з різних наук, таких як кримінологія, психологія, соціологія, філософія, медицина, зокрема судова медицина і психіатрія та інші. Вона спрямована на те, щоб глибше розуміти феномен насильства, ефективніше боротися з ним та мінімізувати його існування в суспільстві.

Отже, зважаючи на вищевикладене можливо дійти висновку, що кримінальна віолентологія – це вчення про насильницьку злочинність та її дослідження в кримінологічному контексті. Розвиток кримінальної віолентології, як науки про насильницьку злочинність є однією із рішучих спроб суспільства підійти до фундаментального вирішення та викорінення проблеми насильства в сучасному суспільстві. Актуальні питання кримінальної віолентології становлять підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шалгунова С.А. Особа насильницького злочинця : монограф. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпропетровськ : ДДУВС; Ліра ЛТД, 2012. С. 548.
2. Петечел О.Ю. Кримінальна віолентологія як наука: поняття, предмет, завдання. *Innovative development of science, technology and education : The 2nd International scientific and practical conference (November 16-18, 2023)* Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2023. С. 840–843.

3. Petechel O. Y. Criminal violence science as a science: prospects for development. *Actual problems of improving of current legislation of Ukraine*. 2023. № 63. С. 127-134.

Христич І.О.

кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України
ORCID 0000-0001-7494-7289

ДИНАМІКА ЗМІН КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ⁵

Генеральна асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла 2 березня 2010 р. резолюцію № 64/255 “Підвищення безпеки дорожнього руху в усьому світі”, співавторами якої стали 69 країн-членів, до реалізації якої долучилася також Україна. Відповідно до цього документу 2021–2030 рр. у світі проголошено Другим Десятиліттям дій із забезпечення безпеки дорожнього руху, стратегічною метою якого повинно стати скорочення до 2030 р. кількості смертей і травм, що є наслідками дорожньо-транспортних пригод на 50 %. Україна як демократична правова держава орієнтувалася на ці директиви.

В Україні сучасна державна політика визначається та закріплена в Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 р., яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1360-р [1]. Метою цієї Стратегії було зниження рівня смертності внаслідок дорожньо-транспортних пригод щонайменше на 30 відсотків до 2024 р., зниження ступеня тяжкості наслідків дорожньо-транспортних пригод для учасників дорожнього руху та зменшення соціально-економічних втрат від дорожньо-транспортного травматизму, а також запровадження ефективної системи управління безпекою дорожнього руху для забезпечення захисту життя та здоров'я населення. Зрозуміло, що досягти таких результатів можливо було лише за умов розвитку технічних засобів контролю за безпекою дорожнього руху, що під час дії воєнного стану стало нереальним.

В Україні чисельність кримінальних правопорушень проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту з 2017 р. постійно зменшувалася, але рівень їх був значний. 24 лютого 2022 р. в Україні ситуація істотно

⁵ Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» номер державної реєстрації 0120U10561.

змінилася, так як було введено воєнний стан, який продовжено до 11 серпня 2024 р. Зрозуміло, що проблеми вчинення і фіксації правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху відійшли на другий план. Хоча, на жаль, в умовах ведення бойових дій, окупації та де окупації окремих територій, блокування авіаційних перевезень та багатьох портів, призвело до істотного збільшення автомобільних перевезень порівняно до періоду введення воєнного стану.

Для того, щоб оцінити тенденції розвитку кримінальних правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту необхідно обчислити відносну величину динаміки. Динаміка злочинності – це комплексний показник, який характеризує злочинність з кількісно-якісної сторони. Вона відображає зміну розміру явища в часі (рівня і структури злочинності протягом певного періоду часу) [2, с. 72]. При цьому приріст, як правило, не позначається ніяким знаком, а зменшення позначається знаком «-». Відносні величини динаміки можна обчислювати двома способами: базисним та ланцюговим. Базисний дає змогу порівнювати за тривалий час. Ланцюговий дає змогу порівнювати кожний наступний період з попереднім. В практичній діяльності правоохоронних органів, як правило, застосовується лише ланцюговий спосіб. Особливо в сучасних умовах воєнного стану.

За десять років в Україні сталося 248 тисяч 838 аварій із тяжкими наслідками: загинуло 34 тисячі 722 особи, постраждали – 310 тисяч 121 особа[3]. Інакше кажучи в середньому кожний рік гине 3472 особи і травмується 31012 особи. На фоні цих середніх даних ми можемо констатувати той факт, що спостерігається тенденція зменшення кількості загиблих та травмованих під час дії воєнного стану, але це незначне зменшення. При цьому необхідно враховувати, що значна кількість населення зараз перебуває за межами України. При цьому скільки вчинених реальних кримінальних правопорушень не потрапляють до офіційних статистичних даних складно уявити. Офіційно у нас є декілька регіонів, де є тимчасова окупація та ведуться постійні бойові дії. За офіційними даними – це територія Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей та АР Крим. Вважаємо, що офіційні дані з цих територій є уривчастими і характеризують лише частину цих дорожньо-транспортних пригод, які відбулися на території.

За даними Патрульної поліції, протягом 2022 р. в Україні сталося 18 628 ДТП з загиблими та травмованими (у 2021 році – 24 521). Внаслідок ДТП загинуло 2 791 громадян (у 2021 р. – 3 238), у тому числі 125 дітей (у 2021 р. – 193) [4]. Іншу картину маємо у 2023 р. Згідно з даними Патрульної поліції, протягом 2023 р. в Україні сталося 23642 аварії з загиблими та травмованими, що на 26,9 % більше, ніж у 2022 р. (у 2022 р. сталося 18 628 ДТП). Зросла 2023 р. і кількість загиблих внаслідок ДТП загинуло 3053 особи, приріст склав 9,4 %, а постраждали – 29 тисяч 502 (приріст на 27,5%)[5]. Водночас за даними Офісу генерального прокурора та Національної поліції України, в Україні за час повномасштабної війни зменшилась кількість ДТП з травмованими та загиблими [6; 7]. Жахлива картина. Це ще раз підтверджує точку зору, що не

можна було Генеральну прокуратуру наділяти функціями збору усієї статистичної інформації про вчинені кримінальні правопорушення.

Інакше кажучи, можна констатувати, що завдання, яке ставилося в Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 р. не виконано. В Україні не відбулося істотного зниження рівня смертності внаслідок дорожньо-транспортних пригод.

Зараз необхідно розробляти нові нормативно-правові акти щодо забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні, особливо при вступі до Європейського Союзу, їх необхідно розробляти з урахуванням реальної дійсності та їх подальшої дії в часі. Зрозуміло, що нові законодавчі акти повинні розроблятися із залученням широкого кола громадськості.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що безпека дорожнього руху повинна розглядатися як складова частина національної безпеки держави. В подальшому з метою реального зниження кількості дорожньо-транспортних пригод необхідні зміни законодавства щодо реєстрації і перереєстрації транспортних засобів, особливо тих, що були ввезені в період дії воєнного стану. Також потрібно буде розібратися і з виданими водійськими посвідченнями протягом дії воєнного стану. Вважаємо, що після закінчення дії воєнного стану буде необхідно провести повну перереєстрацію усіх транспортних засобів незалежно від того, коли воно було поставлено на облік. Зараз Верховна Рада збирається прийняти закон, відповідно до якого при перереєстрації авто і отримання водійських прав будуть перевіряти дані про місце проживання і відцифрований образ обличчя.

Крім того необхідно повернути проведення обов'язкового технічного контролю усіх автомобілів, який було відмінено у 2011 р., тому що однією з попередніх умов для можливості вступу до Європейського Союзу є впровадження норм та стандартів, які є однаковими для кожного з членів ЄС. Згідно з угодою про асоціацію з Європейським Союзом наша країна взяла на себе низку зобов'язань, одне з них – запровадження обов'язкового технічного контролю, не лише для легкових автомобілів, залучених в комерційних перевезеннях, але й для автомобілів, які використовуються у приватних цілях. На жаль, поки діє воєнний стан країна не може запровадити обов'язковий технічний контроль для усіх легкових автомобілів.

Вважаємо, що єдину систему державної реєстрації кримінальних правопорушень (злочинів) можна проводити лише в Державній службі статистики, в центрі, який не буде підпорядкований правоохоронним і правозастосовним органам, який і буде щорічно друкувати статистичні збірники про стан злочинності в країні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Стратегії підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Україні на період до 2024 р. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1360-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1360-2020-%D1%80#Text>

2. Кримінологія : підруч. / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 384 с.

3. Скільки людей загинули та травмувалися у ДТП на українських дорогах за десять років. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/29/infografika/suspilstvo/skilky-lyudej-zahynuly-ta-travmuvalysya-dtp-ukrayinskyx-dorohax-desyat-rokiv>

4. Дорожньо-транспортні пригоди з 01.01.2021 по 31.12.2022. Сайт патрульної поліції України. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>

5. Дорожньо-транспортні пригоди з 01.01.2023 по 31.12.2023. Сайт патрульної поліції України. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>

6. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 р.: статистична інформація Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 р.: статистична інформація Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.

Шрамко С. С.

кандидат юридичних наук,
старший дослідник,
старший науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України
ORCID 0000-0002-4453-9118

РОЛЬ ПОКАРАННЯ У ЗАПОБІГАННІ АВТОТРАНСПОРТНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ⁶

У контексті запобігання автотранспортним правопорушенням важливе значення мають каральні заходи кримінально-правового впливу. Закон про кримінальну відповідальність чітко встановлює, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1]. За результатами кримінологічного дослідження з питань якості кримінального законодавства виявилось, що 74% опитуваних респондентів відповіли, що покарання утримує людей від учинення злочинів. Мотивами же утримання від вчинення злочинів стали: страх перед покаранням – 15,4%, совість не дозволила – 43,7%, з принципових міркувань – 15,8%. Зазначене дозволило дослідникам зробити висновки, що наявність кримінального законодавства

⁶ Примітка. Тези підготовлено на виконання теми фундаментального наукового дослідження НДІ ВПЗ «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» (номер державної реєстрації 0120U105615).

стримує переважну частину населення – незважаючи на суб'єктивні мотиви такого стримування – від вчинення злочинів. Кримінальне законодавство солідаризує суспільство у протидії злочинності, складає правову основу такої протидії [2, с. 25].

У березні 2021 року КК України доповнився статтею 286¹ «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння». Законодавець ставив за мету створення безпечних умов для учасників дорожнього руху, збереження життя і здоров'я громадян та підвищення ефективності впливу на дисципліну учасників дорожнього руху з чітким визначенням правових санкцій. Проте, якщо звернутися до статистики ДТП в Україні з загиблими та/або травмованими за причиною «керування транспортним засобом у стані сп'яніння», то у 2020 р. обліковано 911 випадків (ст. 286), у 2021 – 843, у 2022 – 790, у 2023 р. – 950 [3]. Тобто помітного зменшення, у зв'язку з криміналізацією діяння, не сталося.

Певним поясненням наведеного може слугувати узагальнення практики розгляду ВРП скарг на суддів, що звільняли водіїв, що вчинили ДТП у стані сп'яніння від покарання, у якому наводиться, що керування транспортом у стані сп'яніння є не лише надзвичайно небезпечним правопорушенням, але і потужним джерелом корупції. Аналіз судової практики доводить, що у сотнях випадків водії уникають покарання саме завдяки сумнівним діям суддів. В цьому узагальненні на підставі даних патрульної поліції та результатів розгляду справ у судах у 2018-2020 рр. вираховано, що щороку близько 50 000 водіїв, яких спіймали з ознакам сп'яніння не зазнають будь-якого покарання. Отже, це формує у водіїв впевненість у можливості уникати відповідальності та дозволяє їм сідати п'яними за кермо, сподіваючись на можливість «вирішити питання» якщо спіймають [4].

Науковцями неодноразово зверталася увага на те, що домінуючим чинником вчинених ДТП є людський фактор [5, 6]. Підтвердженням цього є те, що найбільш поширеними проявами порушень правил дорожнього руху з загиблими та травмованими учасниками дорожнього руху є: перевищення безпечної швидкості руху, порушення правил маневрування, порушення правил проїзду перехресть, порушення правил проїзду пішохідних переходів, керування транспортними засобами у стані сп'яніння, недотримання дистанції, перехід пішохідів у невстановленому місці.

Вивчення психології правопорушень у розглядуваній сфері переконливо свідчить, що чинниками високої смертності і травматизму від ДТП, є такі психологічні властивості водіїв, як: свавільна, безкультурна поведінка, лихацтво, звичка до безкарності численних правопорушень тощо [6, с. 32]. Так, дослідження 810 архівних кримінальних правопорушень за ст. 286 КК України, розглянутих судами України протягом 2018-2020 років, показало, що залежно від частини ст. 286 (1-3) мотивами зневажливого ставлення до ПДР, що обумовили ДТП, були: бравата (4,2%, 5,3%, 16,7%); схильність до ризику (2,4%, 3,4%, 8,3%); ігнорування обережності (90,0%, 87,0%, 83,3%). Такі

пояснення дозволяють зробити висновок, що мотивом недотримання ПДР виступає недисциплінованість, прояву якої сприяє відсутність зовнішнього контролю і неминучості покарання.

Отже, за відсутності дієвої системи контролю у сфері безпеки дорожнього руху та покарання за порушення ПДР жодні встановлені правила і вимоги не матимуть сенсу. Як зазначається науковцями, суперечність між каральною сутністю кримінальної політики та ступенем її узгодженості із суспільною думкою та суспільною свідомістю є очевидною. Значна частина населення не реагує на заборони, оскільки не бачить у такій поведінці певного сенсу або впевнена у відверненні настання можливих негативних наслідків через незабезпечення невідворотності кримінальної відповідальності. Т. М. Мельничук наводяться дані емпіричного дослідження, що збільшення на 1 % ймовірності засудження сильніше утримує від злочину, ніж збільшення на 1 % тяжкості покарання [7, с. 304]. На останнє додамо, що лише через усвідомлення суттєвих втрат матеріального і нематеріального характеру за порушення ПДР, забезпечення невідворотності покарання уявляється можливим підвищити особисту відповідальність учасників дорожнього руху.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
2. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінально-правові засоби у системі спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю*. зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2010. Вип. 19. С. 16-27.
3. Статистика ДТП в Україні. URL : <https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/> (дата звернення: 11.05.2024).
4. Маселко Р. Суддівська (без)відповідальність. узагальненні практики розгляду ВРП скарг на суддів, які звільняли п'яних водіїв від покарання. URL: <https://dejure.foundation/suddicvska-bezvidpovidalnist> (дата звернення: 11.05.2024).
5. Голіна В. В. Культура і закон у запобіганні правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю* / редкол.: Б. М. Головкін та ін. Харків: Право, 2021. Вип. 41. С. 56–63
6. Голіна В. В., Шрамко С. С. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням : монограф. ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 184 с.
7. Мельничук Т. В. Кримінологічне значення кримінального закону. *Про злочини та покарання: еволюція кримінально-правової доктрини* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса, 13 черв. 2014 р.) ; МОН України, НУ ОЮА, ПРЦ НАПрН України, Одес. відділ. ГО «Всеукр. асоц. кримін. права». Одеса : Юрид. л-ра, 2014. С. 300-306.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Алфьорова Т.М.

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

ORCID 0000-0003-1208-8153

УМОВИ ПРАВОМІРНОСТІ ПОЗИТИВНИХ ДІЙ РОБОТОДАВЦЯ У КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Позитивні дії, відомі також як «позитивна дискримінація» є одним із поширених правових інструментів подолання правовими засобами дискримінації. Часом позитивні дії мають деякі ознаки, спільні із власне дискримінацією, «за формальними ознаками можуть бути кваліфіковані як такі, що дискримінують» [1, с. 17]. І хоча переважна більшість дослідників визнають, що позитивні дії не є дискримінацією у негативному розумінні, оскільки засновані на праві та мають легітимну мету (усунення саме стійкої укоріненої нерівності), питання застосування позитивних дій, яке є правомірною поведінкою, все ж є чутливим і актуальним в сенсі розмежування із протиправною поведінкою, за якої такі позитивні дії все ж перетворюються на дискримінацію.

Відповідно до абз. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2] (далі – Закон № 2866-IV), позитивні дії – це спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України. Абзац 6 ч. 2 ст. 6 Закону № 2866-IV окремо встановлює, що позитивні заходи не є дискримінацією.

Однією із сфер можливого застосування позитивних дій є трудові відносини. Відповідно до ч. 4 ст. 17 Закону № 2866-IV, «роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників». При цьому, звичайно, роботодавець має залишатися в межах вимог права. Зокрема, він повинен забезпечувати «рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці» (ч. 1 ст. 17 Закону № 2866-IV). Крім того, роботодавець має виконувати також і вимоги трудового законодавства, зокрема норми про рівність трудових прав та недопущення дискримінації у сфері праці (ст. 2-1 КЗпП [3]), про заборону необґрунтована відмова у прийнятті на роботу (статті 5-1, 22 КЗпП). Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 22 КЗпП, «забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, тобто відмова без будь-яких мотивів або з підстав, що не стосуються

кваліфікації чи професійних якостей працівника, або з інших підстав, не передбачених законом». У випадку, якщо роботодавець, навіть із добрими намірами, застосує як позитивні дії заходи, які порушуватимуть трудове законодавства, він ризикує зазначити негативних наслідків застосування працівниками способів захисту їх прав, а також негативних наслідків штрафної відповідальності за порушення трудового законодавства. При цьому ані Закон № 2866-IV, ані трудове законодавство не встановлюють практично жодних достатньо повних та конкретних критеріїв допустимості та правомірності позитивних дій у трудових відносинах. Природно, що за таких обставин від роботодавців не варто очікувати активного застосування позитивних дій.

Метою цієї роботи є спроба окреслити хоча б найбільш загальні критерії правомірності позитивних дій у трудових відносинах.

З легальної дефініції позитивних дій випливає, що позитивні дії: 1) повинні бути тимчасовими; 2) повинні мати на меті усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України; і при цьому така мета має бути об'єктивно обґрунтованою

Зі спеціальної норми до ч. 4 ст. 17 Закону № 2866-IV випливає, що саме у трудових відносинах позитивні дії мають бути спрямовані на усунення не будь-якої нерівності, а саме на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників.

Передусім позитивні дії мають застосовуватися роботодавцем на підставі об'єктивного національного права, а так само і на підставі локального регулювання, адже національного регулювання очевидно не достатньо.

Належною формою (джерелом) такого регулювання слід вважати колективний договір – в силу абз. 12 ч. 2 ст. 13 КЗпП.

Якщо позитивні дії застосовуються окремим роботодавцем, тобто на рівні певного підприємства, установи, організації, то і обґрунтованість мети має бути наявною саме на відповідному підприємстві; тобто для застосування позитивних дій необхідно, аби на даному підприємстві був наявний реальний дисбаланс у гендерному складі працівників або окремих їх категорій. Обґрунтована констатація такого дисбалансу має бути також об'єктивно вираженою, бажано також в колективному договорі.

Далі, ознака (вимога) тимчасовості також вимагає формалізації. Тимчасовий характер позитивних дій прямо впливає із попередньої ознаки: щойно легітимна та обґрунтована мета (дисбаланс) припиняє існування, має бути припинене і застосування позитивних дій. Тому необхідно однозначно визначити у колективному договорі параметри тимчасовості позитивних дій (наприклад, до досягнення певних показників співвідношення чоловіків та жінок).

Однак найбільш проблемним видається питання про конкретний зміст позитивних дій. З огляду на формулювання їх мети у ч. 4 ст. 17 Закону № 2866-

IV, такі позитивні дії можуть мати місце або в процесі укладення трудового договору, або в процесі переведення чи переміщення, або в процесі звільнення.

Останнє з огляду на особливості регулювання припинення трудових відносин видається практично неможливим. Припинення трудових відносин має суто індивідуальний характер, здійснюється стосовно конкретного працівника, і з ініціативи роботодавця можливо виключно на підставах, передбачених законом. Єдині винятки становлять підстави, передбачені трудовим договором з нефіксованим робочим часом, контрактом (п. 8 ст. 36 КЗпП). Однак у трудовому договорі з нефіксованим робочим часом додаткові підстави для його припинення повинні бути пов'язані із здібностями чи поведінкою працівника або іншими причинами економічного, технологічного, структурного чи аналогічного характеру (ч. 16 ст. 21-1 КЗпП). Таким чином, лише контрактом може бути встановлено додаткові підстави для звільнення з метою досягнення гендерного балансу, оскільки закон прямо не обмежує встановлення угодою сторін тих чи інших додаткових підстав для звільнення. Однак і такий варіант може бути дискусійним з точки зору його правомірності з мотивів занадто значної позитивної дискримінації.

Переведення (статті 32, 33 КЗпП) лише за згодою працівника, за винятком встановлених законом випадків, які не включають переведення з метою досягнення гендерного балансу. Натомість переміщення (ч. 2 ст. 32 КЗпП) здійснюється за ініціативи роботодавця без згоди працівника та може бути сферою застосування позитивних дій.

Суттєвою перепоною для застосування позитивних дій при укладенні трудового договору є вже згадані вимоги ч. 2 ст. 22 КЗпП. З огляду на таку вимогу, а також враховуючи європейський досвід [1, с. 17–29] можна висувати, що позитивні дії при укладенні трудового договору можуть мати виключно характер обґрунтованого надання преференції кандидату певної статі відносно кандидата іншої статі лише за умови рівності всіх інших факторів, що мають значення (кваліфікація кандидатів, результати добору тощо).

Аналог такої преференції можна побачити у Положенні про конкурс щодо обрання членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [4]: «Якщо на друге місце претендують кандидати, які набрали однаковий конкурсний бал, перевагу має кандидат іншої статі, ніж особа, яка посіла перше місце. В іншому разі перевага надається особі, що має більший досвід та практику застосування стандартів та рекомендацій щодо забезпечення якості вищої освіти» (абз. 2 п. 19).

Таким чином, умовами правомірності позитивних дій роботодавця у трудових відносинах є: (1) закріплення у належному джерелі – колективному договорі; (2) обґрунтованість – наявність реального дисбалансу у гендерному складі працівників або окремих їх категорій; (3) визначеність – встановлення чітких правил, що характеризують тимчасовість позитивних дій; (4) відповідність нормам трудового права з урахуванням викладеного. В будь-якому випадку вбачається за доцільне докладніше врегулювати це питання на рівні національного права, зокрема чіткіше визначити сфери, межі та правила

застосування позитивних дій у трудових відносинах, їх співвідношення із загальним правовим регулюванням трудових відносин. Повніше, послідовніше, якісніше регулювання зможе заохотити роботодавців до застосування позитивних дій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Рівність за ознакою статі в економічній сфері: зобов'язання України перед ЄС (ключові Директиви ЄС щодо забезпечення гендерного балансу на ринку праці та в професійній діяльності, їх розвиток у практиці Суду Справедливості) / Упоряд. О.О. Уварова. Харків : Видавництво «НТМТ», 2015. 150 с.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

4. Про затвердження Положення про конкурс щодо обрання членів Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 № 703. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-2018-%D0%BF>

Борисенко С. І.

викладач кафедри

загально-правових дисциплін

Дніпровського гуманітарного університету

**ЦИВІЛЬНО ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЗАПОДІЯНОЇ ОСОБІ НЕВДАЛИМ МЕДИЧНИМ ВТРУЧАННЯМ**

Практично кожна людина наштовхується у своєму житті з необхідністю звернення до спеціалістів у сфері медицини за подоланням тієї чи іншої проблеми, пов'язаної з її здоров'ям. Звертаючись до медичної організації, будь-якої форми власності, пацієнт розраховує на кваліфіковану, якісну та належну допомогу. Але, на превеликий жаль, все частіше стають відомими випадки та ситуації неналежного надання медичної допомоги та невдалого медичного втручання, що доводить до каліцтва, або в гіршому випадку – смерті. Притягнення до відповідальності, із відшкодування шкоди, медичного працівника або медичного закладу, в якому він працює – це найбільша вимога потерпілого від невдалого медичного втручання.

Питання, що стосується цивільно-правової відповідальності, є одним із найбільш складних у цивільно-правовій науці. Водночас відшкодування завданої шкоди є найбільш адекватним способом захисту прав громадян, у тому числі й у сфері прав громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу що закріплено в статті 49 Конституції України.

До основних нормативно-правових актів, що регулюють відшкодування шкоди, заподіяної особі невдалим медичним втручанням, відносять:

1) Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» не містить визначення «шкода, заподіяна особі невдалим медичним втручанням», а лише містить у ст. 80 те, що «особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством»;

2) Цивільний кодекс України є основоположником порядку відшкодування шкоди у главі 82 загальні положення щодо поняття шкоди ;

3) У п. 14. Європейської хартії «прав пацієнтів передбачено право на отримання відшкодування завданої шкоди, де зазначається, що кожна особа має право на отримання відшкодування матеріальної та/або моральної шкоди, завданої у зв'язку з взаємодією із системою охорони здоров'я, зокрема з наданням медичної допомоги, протягом розумного строку».

За загальним правилом, зобов'язання внаслідок заподіяння особі невдалим медичним втручанням є позадоговірними. Однак, навіть якщо і був договір між суб'єктами зазначених відносин, шкода все одно відшкодовується за правилами, передбаченими для деліктних зобов'язань.

Відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (п.а, ст.78), «медичні працівники зобов'язані сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, подавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу» [1].

Специфікою шкоди, заподіяної життю (здоров'ю) пацієнта внаслідок невдалого медичного втручання є:

По-перше, суб'єктами виникає з цього приводу відносини виступають пацієнт (замовник) та медична організація.

По-друге, об'єктом правопорушення є найважливіші нематеріальні блага, що належать пацієнту - його життя і здоров'я; крім того, можуть бути порушені майнові права пацієнта (наприклад несенням їм матеріальних витрат для усунення наслідків невдалого медичного втручання).

По-третє, будь-яке медичне втручання в організм людини може носити шкідливий характер.

По-четверте, як правило, шкоду життю (здоров'ю) пацієнта. заподіюється ззовні, неправомірними діями або бездіяльністю медичних працівників. Загальним для всіх цивільно-правових зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди особі невдалим медичним втручанням, безперечно, можна назвати те, що підставою відповідальності є саме правопорушення (делікт), в той час як умовами відповідальності, як правило, називають: а) наявність шкоди, заподіяної пацієнтові; б) протиправність дій (бездіяльності) лікаря; в) причинно-наслідковий зв'язок між діями (бездіяльністю) лікаря та шкодою заподіяною пацієнту; г) вину лікаря у заподіянні шкоди. [2].

Складовою цивільно-правової відповідальності є:

Сутність першого – дезорганізуючий вплив на суспільні відносини. Без юридичної шкоди медична шкода не утворює протиправності діяння і не виступає підставою цивільно-правової відповідальності. Об'єктом юридичної шкоди є право в цілому, його норми.

Другою складовою відповідальності є протиправність дій (бездіяльності) лікаря, яка характеризується невірним визначенням захворювання пацієнта лікарем (помилка при діагностиці), або неправильно проведена лікарем маніпуляція (операція, призначення і введення лікарських засобів), обумовлені добросовісною помилкою лікаря.

Протиправність поведінки, що є обов'язковою умовою настання цивільно-правової відповідальності, являє собою факт невиконання або неналежного виконання умов договору, вимог закону чи інших правових актів, а також інших вимог, що зазвичай ставляться до медичної діяльності.

Під майновою шкодою за невідале медичне втручання слід розуміти всі витрати, яких зазнав пацієнт у зв'язку із заподіянням йому шкоди, а також усі доходи, які би він міг точно отримати.

Третім елементом складу цивільного правопорушення є причинно-наслідковий зв'язок між діями (бездіяльністю) лікаря та шкодою заподіяною пацієнту.

У заподіювача не виникає обов'язку відшкодувати заподіяне, якщо шкода не є наслідком його протиправної поведінки, а сталася з іншим причин, зокрема внаслідок індивідуальних особливостей організму пацієнта або через недотримання пацієнтом медичних рекомендацій.

У сучасному чинному законодавстві відсутній чіткий критерій визначення розрахунку та розміру відшкодування шкоди заподіяної особі невідалим медичним втручанням, суд при визначенні розміру може керуватися зокрема п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» [3], де «враховується характер та обсяг страждань (фізичних, душевних, психічних тощо) та характер немайнових втрат, їх тривалість, можливість відновлення.

Позитивність захисту прав пацієнта за допомогою цивільного судочинства, у першу чергу, залежить від технології збору та подання доказів і своєчасного проведення судово-медичної, судово-психіатричної експертиз. Отже, саме під час розгляду справи суд визначає, який розмір моральної шкоди заподіяної особі невідалим медичним втручанням, який рівень шкоди варто враховувати для визначення точно розміру та чи взагалі можна факти, на які спирається особа, можна вважати моральною шкодою.

Задача потерпілого та його захисника полягає в тому, щоб переконати суд у необхідності, достовірності та доцільності відшкодування моральної шкоди заподіяної особі невідалим медичним втручанням саме в тому розмірі, який зазначено у позові.

У позові про відшкодування моральної (немайнової) шкоди має бути зазначено, в чому полягає ця шкода, якими неправомірними діями чи бездіяльністю її заподіяно позивачеві, з яких міркувань він виходив, визначаючи розмір шкоди, та якими доказами це підтверджується.

Для захисту прав пацієнтів від невідального медичного втручання, вважаю за не обхідне врахувати багаторічну практику розвинутих країн світу, страхування професійної відповідальності яка, на мою думку є найбільш

ефективним засобом захисту прав не тільки пацієнтів, а й фінансових та інших інтересів медичних працівників. Таке страхування дає змогу перенести тягар відповідальності на незалежного від пацієнтів суб'єкта правовідносин – страхову компанію

Як і інші види медичного страхування, страхування професійної відповідальності медичних працівників здійснюється на підставі договору. Тому особливості правової природи і порядку укладення та форми, змісту є такими ж як і в інших видах добровільного медичного страхування, але з врахуванням відносин, які склалися [4].

Отже, в сучасних умовах реформування питання цивільно-правової відповідальності медичних працівників, розроблення нормативно-правових актів та механізмів притягнення до відповідальності є зберігає свою актуальність та потребує подальшої розробки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
2. Берназ-Лукавецька О. М. Особливості цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг. *Часопис цивілістики*. 2019. С. 19-24.
3. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text> (дата звернення 29.05.2024).
4. Скриннікова К. О. Окремі аспекти цивільно-правової відповідальності лікарів (медичних працівників). *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. Ужгород, 2023. Т. 1. Вип. 79. С. 237-248. URL <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288612/282259> (дата звернення 30.05.2024).

Лежнєва Т.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету
ORCID 0000-0001-7823-9132

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМИ ПЕРШОГО РЕЧЕННЯ ЧАСТИНИ 1 СТАТТІ 51 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ШЛЮБУ

З розвитком українського суспільства, яке є частиною світової цивілізації західного типу, формується та стає більш вираженим суспільний запит на врегулювання шлюбних відносин між особами, які не відносяться до різних юридичних стате́й. У зв'язку із війною такий запит набуває додаткової актуальності. Такий запит має не лише прикладну раціональність, але цілком

змістовне правове підґрунтя, адже відповідає правовим ідеям та цінностям, які здебільшого поділяються українськими державою та суспільством (людиноцентризм, виняткове значення прав і свобод людини, рівність, заборона дискримінації, верховенства права).

Суто юридична необхідність задоволення цього запиту була підтверджена Європейським судом з прав людини у рішенні у справі «Маймулахін і Марків проти України» (Заява № 75135/14) [1]. ЄСПЛ дійшов висновку про те, що «80. [...] різниця у ставленні в цій справі, яка полягала в необґрунтованій відмові заявникам як одностатевій парі в будь-якій формі правового визнання та захисту у порівнянні з різностатевими парами, становить дискримінацію щодо заявників за ознакою їхньої сексуальної орієнтації. 81. Отже, було порушено статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції».

Однак такий запит викликає суспільну дискусію. Противники задоволення запиту, які представлені окремими особами, громадськими об'єднаннями, політичними партіями, релігійними організаціями, іншими утвореннями різного рівня інституціалізації (а подекуди навіть і публічно-владними інституціями, як-от численні місцеві ради та навіть деякі міністерства) передусім вдаються до аргументів, що лежать у позаправовій сфері, апелюючи до моральних або релігійних норм, публічного інтересу, національного інтересу, традицій тощо. Такі аргументи є належними у сфері суспільної дискусії. А в рамках наукової юридичної рефлексії вони мають лишатися за дужками; суб'єкт такої рефлексії має оперувати виключно правовими доводами, бути вільним від власних поза правових уподобань.

Звичайно, у широкій суспільній дискусії вдаються і до правових аргументів, серед яких найбільш популярним є апеляція до норми ч. 1 ст. 51 Конституції України [2] («шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка»), з якої висновується, що нібито різностатевість подружжя є істотною ознакою шлюбу, встановленою Конституцією, а отже запровадження законом шлюбу між одностатевими людьми є неконституційним. Слід відзначити, що радикальніше тлумачення цієї норми висноує з неї неконституційність не лише шлюбу, але і альтернативних юридичних форм інституціолізованого врегулювання шлюбних відносин між юридично одностатевими людьми (як-от реєстрованих партнерств, які передбачаються проектом Закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023 року [3]). Наприклад, таку думку висловило Міністерство оборони України у своїх пропозиціях до вказаного проекту Закону № 9103 [4].

Розуміння ч. 1 ст. 51 Конституції України як такої, що визначає різностатевість як істотну ознаку шлюбу, не є унікальною лише для сфери суспільної дискусії, але має деяке поширене і в юридичній науці, у тому числі у дослідженнях, які проводилися поза контекстом питання перспектив врегулювання одностатевих шлюбних партнерств.

Метою цього дослідження є тлумачення норми ч. 1 ст. 51 Конституції України щодо шлюбу. Гіпотеза дослідження є такою: (1) норма першого речення ч. 1 ст. 51 Конституції України («шлюб ґрунтується на вільній згоді

жінки і чоловіка») не є легальним визначенням шлюбу чи нормою, що визначає суб'єктів права на шлюб, та не планувалася законодавцем як така; (2) натомість метою і дійсним змістом цієї норми є встановлення принципу добровільності шлюбу; (3) відтак легальне визначення шлюбу у Конституції України відсутнє, і з'являється лише у акті з ієрархічним статусом закону – Сімейному кодексі України [5] (ч. 1 ст. 21 – «шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану»); (4) отже, конституційні перепони щодо запровадження шлюбів, а тим більше альтернативних юридичних форм інституціолизованого врегулювання шлюбних відносин між юридично одностатевими людьми, відсутні. Методологія дослідження передбачає застосування низки методів тлумачення норм права, як-от граматичний (із врахуванням юридико-технічних особливостей), системний, структурний, телеологічний, аксіологічний, ієрархічний.

1. Граматичне тлумачення. Синтаксична структура досліджуваної норми однозначно вказує, що дійсний зміст норми полягає у встановлення добровільності шлюбу. «Шлюб» (підмет) через «*трунтується*» (присудок) пов'язується із додатком «*на вільній згоді*». Доповнення щодо того, що це згода є згодою «жінки і чоловіка» має слабший граматичний зв'язок із «шлюбом» та, вірогідно, включена для того, аби підкреслити, що йдеться саме про згоду осіб, які вступають до шлюбу (а не, скажімо, їх батьків, родичів, держави чи територіальної громади), але мало вірогідно, що саме з метою імперативного встановлення принципу різностатевості шлюбу.

2. Граматичне тлумачення із урахуванням правил юридичної техніки. Текстуально та юридико-технічно досліджувана норма не є визначенням поняття. Визначення поняття логічно має структуру «термін, що позначає поняття» + «зміст поняття, тобто перелік усіх його істотних ознак», а граматично – «іменник, що є терміном, який позначає поняття» (підмет) + відповідне дієслово із значенням «бути» (дієслово-зв'язка) або його пунктуаційний заміник («—») + складний присудок, в якому за допомогою різноманітних частин мови описуються істотні ознаки поняття. Обговорювана норма не відповідає ані структурі визначення, ані його суті, оскільки не перелічує усіх істотних ознак шлюбу, а отже і не може кваліфікуватися як визначення поняття «шлюб».

Тут слід зазначити, що в теорії права визнаною є ідея виокремлення власне (1) класичних правових норм, які є правилами поведінки, регуляторами відносин через те і завдяки тому, що являють собою певне деонтичне судження (судження про належне або неналежне) з тією чи іншою модальністю; та (2) спеціалізованих норм права, які не містять самі по собі правило поведінки (через що правильніше говорити про них навіть не як про норми, а як про приписи) та, як правило, не містять деонтичного судження і модальності, але виконують допоміжну роль, діють лише «вбудовуючись» у класичну норму права і застосовуються у сукупності із нею; сюди відносять, зокрема, норми-визначення (дефініції). Серед правових норм першого типу

виділяють норми-принципи, які встановлюють основні засади правового регулювання та мають високий ступінь узагальнення.

З урахуванням цього обговорювана норма є класичною нормою права, а точніше – нормою-принципом, – яка встановлює принцип добровільності шлюбу, тобто вимозі добровільної згоди на шлюб осіб, які вступають до шлюбу.

3. Системний і структурний методи тлумачення передусім звертають нашу увагу на те, що обговорювана норма міститься у розділі II. «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а отже норми, які тут містяться очікувано мають сприйматися передусім як такі, які підтверджують, закріплюють та утверджують права і свободи людини; говорити про зворотне – обмеження прав – можна лише у випадку, якщо це прямо, однозначно і чітко, без потреб у додатковому тлумаченні, випливає із тексту норм, які тут містяться.

Крім того, системний аналіз (також із врахуванням правил юридичної техніки) звертає нас до другого речення ч. 1 ст. 51 Конституції України («кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї»), що ще раз підтверджує, що метою і змістом норм ч. 1 ст. 51 Конституції України є не надання дефініції шлюбу, а конституційне закріплення ключових принципів сімейного права – добровільності шлюбу та рівності подружжя.

В рамках системного аналізу з урахуванням ієрархічного методу звертаємо увагу і на ст. 92 Конституції України, яка визначає сферу виключного регулювання законами України. Відповідно до п. 6 цієї статті, виключно законами України визначаються засади регулювання шлюбу, сім'ї. Отже, Конституція визначає належний і достатній ієрархічний рівень джерела права для встановлення засад регулювання шлюбу (а такою є і дефініція шлюбу та визначення суб'єктів права на шлюб) – закони України.

Також слід звернути увагу на загальнодозвільний режим правового регулювання для фізичних осіб та інших суб'єктів приватного права (ч. 1 ст. 19 Конституції України) – *«правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством»*; з цього випливає, що як активні обов'язки, так і пасивні обов'язки (заборони, обмеження) мають бути чітко і однозначно встановлені законом

4. Застосовуючи встановлене вище в рамках цільового (телеологічного) методу тлумачення, висновуємо, що законодавець у обговорюваній нормі мав мету (намір) саме встановити принципи добровільності та рівності шлюбу, а не надати легальну дефініцію останнього.

5. Вдаючись до аксіологічного (ціннісного) методу звертаємо увагу на ті ключові цінності, які лежать в основі українського конституціоналізму та нашого Основного Закону – (1) людина, її права і свободи, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, гідні умови її життя (преамбула, стаття 3); (2) верховенство права (ст. 8).

З урахуванням цих ціннісних орієнтирів пріоритетним є тлумачення на користь особи, з вибором того варіанту, який є більш сприятливий для особи

(права, можливості, свободи, інтереси), а не той, який обмежує її правове становище (обов'язки, заборони, перешкоди). А отже правильнішим є тлумачення обговорюваної норми саме як норми-принципу про добровільність і рівність, а не як норми-дефініції про статевий склад подружжя.

Таким чином, викладена вище гіпотеза знайшла підтвердження. Частина 1 ст. 51 Конституції України щодо шлюбу не є легальною дефініцією шлюбу чи нормою, що визначає суб'єктів права на шлюб. Вона містить дві норми-принципи, які встановлюють принципи добровільності шлюбу і рівності подружжя. Найвищою ієрархічно нормою, яка все ж містить дефініцію шлюбу, включно із ознакою різностатевості подружжя, є норма ч. 1 ст. 21 СК України. Відтак відсутні саме конституційні перешкоди для відходу від правила про юридичну різностатевість осіб, які бажають укласти шлюб.

Список використаних джерел та літератури:

1. Рішення Європейського суду з прав людини від 01 червня 2023 року у справі «Маймулахін і Марків проти України» (Заява № 75135/14). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i96

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств № 9103 від 13.03.2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41497>

4. Пропозиції Міністерства оборони України до проекту Закону України «Про інститут реєстрованих партнерств» (Народний депутат України Совсун І.Р., реєстраційний номер 9103 від 13.03.2023. Перше читання). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-3304940.pdf?fbclid=IwAR3sK3IN5j-mjaZSWd2h54LeZkAfrTVXK2aKsXxUvcCCqV6A3E8hD2Y3YN4

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

Негодченко В.О.

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

Самойленко О.С.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри права
Дніпровського гуманітарного університету

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЕТИЧНИХ СТАНДАРТИВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ

На сьогодні категорія «адміністративно-правові засади» досить часто використовується у дослідженнях як мовна конструкція, яка характеризує

відношення того чи іншого дослідження до адміністративно-правової сфери. Не дивлячись на це, окремі науковці висловлювали свою власну позицію стосовно змісту цієї категорії.

Так, М. І. Легенький, аналізуючи поняття «засади» у системі нормативно-правових актів України, визначає, що у них дана категорія застосовується як «основи», «підстави», «спосіб здійснення», а також у більш широкому розумінні – «принцип» або «пріоритет». Однак при цьому автор робить висновок, що поняття «правові засади» застосовується в якості нормативно-правової бази регулювання конкретної сфери правових відносин [1, с. 27]. Відповідне розуміння адміністративно-правових засад, як сукупності нормативно-правових актів, можна простежити у роботах таких науковців, як А. О. Собакаря та М. В. Коваліва. Вони акцентують увагу на тому, що ці акти містять адміністративні норми та принципи і здійснюють адміністративно-правове регулювання суспільних відносин в конкретній сфері [2].

Д. Г. Заброда, розглядаючи сутність адміністративно-правових засад, визначив у змісті адміністративно-правових засад такі елементи, як «категоріальний»; «нормативний»; «інституційний»; «інструментально-технологічний». Перший елемент визначає поняття та сутність явищ, змодельованих у правових актах; другий – характеризує систему нормативно-правових актів, які містять адміністративно-правові норми; третій стосується характеристики суб'єктів системи відповідних правовідносин; четвертий характеризує форми і методи діяльності зазначених суб'єктів. Відповідно науковець визначає під адміністративно-правовими засадами сукупність «закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів» [3, с. 49].

На наш погляд, дана позиція є найбільш наближеною для належного розуміння сутності адміністративно-правових засад.

У зв'язку з цим пропонуємо під адміністративно-правовими засадами реалізації етичних стандартів публічної служби розуміти зовнішню форму виразу етичних приписів поведінки публічних службовців в системі норм адміністративного права. Тому мета адміністративно-правових засад реалізації етичних стандартів публічної служби полягає у формуванні ціннісноорієнтованих моделей поведінки, які покликані сприяти становленню належної моделі організації публічної служби.

Аналізуючи адміністративно-правові засади реалізації етичних стандартів публічної служби, ми, враховуючи попередні дослідження з цієї проблематики [4, с. 12-13], вважаємо за доцільне охарактеризувати умовні рівні, за якими умовно можна об'єднувати та формувати адміністративно-правові засади етичної поведінки публічних службовців. До визначених рівнів, на нашу думку, слід відносити:

Перший рівень – особисті стандарти етичної поведінки (ціннісні орієнтири) та норми етичної поведінки, визначені соціумом, в якому перебуває

публічний службовець. Ці норми не піддаються кодифікації, однак формуються під впливом суспільної моралі та етичних стандартів професійної етики.

Другий рівень – норми службової поведінки особи як публічного службовця у органі публічної служби та за його межами. Ці норми визначаються нормативно-правовими актами, моральними кодексами чи правилами етичної поведінки. Вони є обов'язковими для виконання, а їх недотримання негативно відбивається на іміджі як самого публічного службовця, так і всього органу публічної служби, знижує ефективність реалізації державних функцій.

Третій рівень – норми, які регулюють конфлікти або колізії інтересів, побічні прибутки, подарунки та майнові інтереси. У цьому випадку слід зазначити, що уміло сформований механізм регулювання конфліктів та чітке визначення понять «подарунок», «інтерес», «конфлікт інтересів», «незаконний прибуток» тощо сприяє усуненню двозначності тлумачення тих чи інших ситуацій, зменшує можливості «обходу» законодавства і полегшує проведення службового розслідування та притягнення особи до юридичної відповідальності. Такий підхід до сутності норм даного рівня дає можливість не тільки своєчасного та дієвого розв'язання етичного конфлікту, але й сприяє підвищенню рівня відповідальності за свої дії серед публічних службовців, піднімає рівень довіри до них та самої служби з боку суспільства. Окрім цього, такі норми відіграють захисну функцію до суб'єкта публічної служби як можливого учасника таких конфліктів чи колізій.

Четвертий рівень – норми, які забороняють діяльність, що має ознаки корупційної та формують систему відповідальності за таку діяльність. Зазначені норми встановлюють особливості позаслужбової діяльності публічного службовця і стосуються його фінансових інтересів та містять певні етичні обмеження, які запобігають виникненню корупційних діянь. Ці норми можуть впливати як на формування ціннісних орієнтирів діяльності публічного службовця і, відповідно, формувати матрицю його належної поведінки за власним бажанням. А можуть впливати на поведінку шляхом імперативу, тобто базуватися на почутті страху перед покаранням, знеціненням як професіонала тощо.

Таким чином, до адміністративно-правових засад реалізації етичних стандартів публічної служби ми відносимо сукупність етичних норм-категорій та норм-принципів, які закріплені у нормах службового права та надають категоріальне, нормативно-правове та морально-етичне забезпечення реалізації публічної служби.

Список використаних джерел та літератури:

1. Легенький М. І. Категоріально-змістові передумови дослідження адміністративно-правових засад формування і реалізації державної політики у сфері освіти. *Інтернаука : міжнародний науковий журнал. Серія: «Юридичні науки»*. № 3(8). 2018. С. 25-31.

2. Собакаръ А. О., Ковалів М. В. Адміністративно-правові засади діяльності державних органів у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки».* 2016. URL :

http://science2016.lp.edu.ua/sites/default/files/Full_text_of_%20papers/vnulpurn_2016_845_26.pdf (дата звернення: 17.11.2021).

3. Заброда Д.Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес : науково-практичний журнал.* 2013. № 4. С. 45-51.

4. Заболотна В. О. Регулятивний потенціал духовно-етичних цінностей в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.07. Київ, 2007. 15 с.

Чабаненко М.М.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
ORCID 0000-0002-0661-7605

**ЩОДО УНІФІКАЦІЇ ПІДСТАВ ДЛЯ ВІДВОДУ (САМОВІДВОДУ)
ЕКСПЕРТА, СПЕЦІАЛІСТА, ПЕРЕКЛАДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ,
ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Зміст та значення діяльності експерта є тотожними у всіх цивілістичних процесах – цивільному, господарському, адміністративному (в порядку КАС України). В цілому, вона зводиться до утворення і долучення до справи засобу доказування – висновку експерта, який являє собою обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені експертів питання, що є результатом застосування спеціальних знань, якими володіє експерт, та спрямований на з'ясування відповідних обставин справи. На таку тотожність не впливають ані особливості справ, що належать до цивільної, господарської або адміністративної юрисдикції, ані особливості правового регулювання процесуальних відносин у межах кожного із цих трьох різновидів процесу.

Те саме стосується тотожності змісту та значення у вказаних видах процесу діяльності спеціаліста (надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням технічних засобів, для застосування яких необхідні спеціальні знаннями та навички, якими володіє спеціаліст) та перекладача (забезпечення усного чи письмового перекладу з однієї мови на іншу або забезпечення спілкування з глухими, німими чи глухоніми).

Відтак процесуальний статус експерта, спеціаліста, перекладача у цивільному, господарському, адміністративному процесах має бути (і здебільшого є) уніфікованим, а відступлення від такої уніфікації повинні бути

виправданими, розумними та мати легітимну мету. Єдиним винятком є доволі відмінне вирішення у відповідних процесуальних кодексах питання про підстави відводу (самовідводу) експерта, спеціаліста, перекладача.

ЦПК України [1] (ч. 1 ст. 38), ГПК України [2] (ч. 1 ст. 37), КАС України [3] (ч. 1 ст. 38) співзвучні в тому, що визначають підставами для відводу (самовідводу) експерта, спеціаліста, перекладача ті ж підстави, які визначені підставами для відводу (самовідводу) судді.

Крім того, усі три кодекси встановлюють також і додаткові підстави для таких відводів (самовідводів), за наявності яких, як і у випадку із загальними підставами, експерт, спеціаліст, перекладач зобов'язані заявити самовідвід та їм може бути заявлено відвід учасниками справи. І саме в цій частині спостерігається значна неузгодженість вказаних процесуальних кодексів.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 38 ЦПК України, «експерт або спеціаліст, крім того, не може брати участь у розгляді справи, якщо:

- 1) він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи;
- 2) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань».

Відповідно до ч. 2 ст. 37 ГПК України, «експерт, спеціаліст, перекладач не може брати участі у розгляді справи, якщо він перебував або перебуває в службовій або іншій залежності від учасників справи».

Відповідно до ч. 2 ст. 38 КАС України, «експерт, спеціаліст чи перекладач, крім того, не може брати участі в адміністративному процесі, якщо:

- 1) він перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від учасників справи;
- 2) він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді даної справи;
- 3) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань».

Отже, неузгодженість вказаних процесуальних кодексів проявляється у такому:

- 1) ЦПК України, на відміну від ГПК України, не встановлює додаткових підстав для відводу (самовідводу) перекладача;
- 2) перелік додаткових підстав є різним у всіх трьох кодексах;
- 3) єдиною спільною підставою є перебування в службовій або в іншій залежності від учасників справи;
- 4) найбільше додаткових підстав передбачає КАС України.

Слід зазначити, що інститут відводу (самовідводу) покликаний, передусім, забезпечити безсторонність, неупередженість та об'єктивність експерта, спеціаліста та перекладача. А також, оскільки діяльність всіх цих трьох процесуальних суб'єктів в більшій або меншій мірі пов'язана із доказуванням, то різні підходи до питань відводу (самовідводу) породжують,

серед іншого, не виправдані відмінності у стандарті доказування в межах кожного із розглянутих видів процесу.

Відтак вбачається за доцільне уніфікувати додаткові підстави для відводу (самовідводу) експерта, спеціаліста та перекладача у ЦПК України, ГПК України, КАС України.

Передусім, слід, звичайно, поширити відповідні підстави, передбачені ЦПК України, на перекладачів.

Далі необхідно оцінити кожен із наявних підстав. Спільна для всіх кодексів підстава – «перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від учасників справи» – не викликає сумнівів у своїй доцільності.

Така підстава як «з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань» також є доволі розумною, і її доречність не залежить від виду процесу, тому має вона бути включена до всіх трьох кодексів. Єдина проблема полягає в тому, що її чинне формулювання орієнтоване передусім на експертів (оскільки лише експерти використовують спеціальні знання саме для з'ясування обставин справи). Тут слід зазначити, що із Закону України «Про судову експертизу» [4] прямо впливає заборона експертів вирішувати питання, що виходять за межі його кваліфікації за відповідною експертною спеціальністю (п. 5 ч. 3 ст. 14). Що ж до спеціаліста та перекладача, то наразі процесуальний закон надає їм право відмовитися від участі у судовому процесі, якщо вони не володіють відповідними знаннями та навичками (спеціаліст) або не володіють достатніми знаннями мови, необхідними для перекладу (перекладач) (ч. 4 ст. 74, ч. 4 ст. 75 ЦПК України; ч. 4 ст. 71, ч. 3 ст. 72 ГПК України; ч. 4 ст. 70, ч. 3 ст. 71 КАС України), однак обов'язок за цих обставин відмовитися (у формі самовідводу) від участі у судовому процесі наразі передбачений лише КАС України. Відтак цю підставу доцільно викласти таким чином: «з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань експерта, або спеціаліст не володіє відповідними знаннями та навичками, або перекладач не володіє достатніми знаннями мови чи техніками спілкування з глухими, німими чи глухоніми, необхідними для перекладу».

Остання з нині наявних підстав – «він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді даної справи» – також не викликає сумнівів щодо раціональності. Якщо особа є джерелом походження інших доказів у справі (передусім матеріалів ревізій, перевірок), то виникає обґрунтований сумнів у тому, чи діятиме така особа безсторонньо, неупереджено та об'єктивно, виконуючи в подальшому у цій справі обов'язки експерта, спеціаліста, перекладача. При цьому такого роду докази є доволі ймовірними не лише в адміністративному судочинстві, а так само і у цивільному та господарському.

Таким чином, наразі спостерігається неоднакове встановлення ЦПК України, ГПК України та КАС України додаткових відстав для відводу експерта, спеціаліста, перекладача. Такі відмінності не є розумно обумовленими легітимною метою та створюються не виправдані відмінності у

стандартах доказування та інших видів процесуальної діяльності в межах кожного із розглядуваних видів процесу. У зв'язку із цим пропонується такі підстави викласти у ЦПК України, ГПК України та КАС України уніфіковано в такій редакції:

«1) він перебував або перебуває в службовій або в іншій залежності від учасників справи;

2) він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються при розгляді даної справи;

3) з'ясування обставин, які мають значення для справи, виходить за межі сфери його спеціальних знань експерта, або спеціаліст не володіє відповідними знаннями та навичками, або перекладач не володіє достатніми знаннями мови чи техніками спілкування з глухими, німими чи глухоніми, необхідними для перекладу».

У ЦПК України, крім того, відповідні підстави слід поширити на перекладача.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36. № 37. ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>

4. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

Наукове видання

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В УКРАЇНІ ТА У СВІТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матеріали

IV Міжнародної науково-практичної конференції

(21 червня 2024 року, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»)

Оригінал-макет – *Мірошник А.Д.*

